

N Á R O D O P I S N Á

revue

1/2013

AUTOŘI STUDIÍ A ČLÁNKŮ NR 1/2013:

doc. Mgr. Daniela STAVĚLOVÁ, CSc. (*1954) vystudovala etnografii a historii na FF UK v Praze. Od roku 1995 je vědeckou pracovnící EÚ AV ČR a současně přednáší na katedře tance HAMU v Praze. Zabývá se etnochoreologií a taneční antropologií, svůj výzkum zaměřuje na studium historického i současného tanečního prostředí.

Mag. art. Lise ANDERSEN (*1955) získala magisterský titul v oboru etnografie a sociální antropologie na univerzitě v Aarhusu, Dánsko. V letech 1974–1988 pracovala jako asistentka v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Randers, v letech 1988–2004 v regionálním Hadsund Egns Museum, které bylo v roce 2004 připojeno k muzeu Nordjyllands Historiske Museum. Zde vede oddělení postmedievální historie a etnologie.

Heino Wessel HANSEN (*1934) je vzděláním učitel matematiky. Dlouhodobě se zajímá o českou lidovou hudbu. Od 60. let 20. století sbírá české, slovenské a rumunské písně především v karpatské oblasti. Mnoho let spolupracoval s oddělením lidových sbírek (Dansk Folkemindesamling) při Královské knihovně v Kodani a také s dánským rozhlasem. Jeho hlavním zájmem je využití a funkce hudby v kalendářních a rodinných obyčejích.

Prof. Mgr. Dorota GREMLICOVÁ, Ph.D. (*1966) vystudovala obor taneční věda na katedře tance HAMU v Praze. Od roku 1992 vyučuje tamtéž (dějiny tance, analýza, sociologie tance). Ve výzkumu kombinuje historický a sociologický přístup, zaměřuje se na vzájemné interakce různých podob tance a společenského kontextu v moderní době.

MgA. Petra DOTLAČILOVÁ (1987*) absolvovala taneční vědu na HAMU v Praze a opakovaně intenzivní kurz taneční antropologie IPEDAM na Norwegian University of Science and Technology v norském Trondheimu. V současnosti studuje v doktorském programu Taneční věda na HAMU v Praze, kde se zabývá historickým studiem tance 18. století v Čechách, ve Francii a v Itálii.

MgA. Kateřina Viktorie SYSLOVÁ (*1986) absolvovala taneční vědu na HAMU v Praze a intenzivní kurz taneční antropologie IPEDAM na Norwegian University of Science and Technology v norském Trondheimu. Dlouhodobě se zabývá fenoménem elektronické taneční scény v ČR.

Bc., DiS. Petra SLAVÍKOVÁ (*1988) vystudovala konzervatoř Taneční centrum v Praze se zaměřením na taneční pedagogiku a metodiku a bakalářský obor Studium humanitní vzdělanosti na FHS UK v Praze. V současné době je posluchačkou magisterského studia Obecné antropologie FHS UK v Praze, předmětem její diplomové práce je antropologické studium tance.

Mgr. MgA. Daniela ZILVAROVÁ (*1983) vystudovala sociologii na Filozofické fakultě UK a taneční vědu na HAMU v Praze. Absolvovala kurz taneční historie na Kodaňské univerzitě v Dánsku a kurzy taneční antropologie na univerzitě ve finském Tampere a v norském Trondheimu (IPEDAM). Jako doktorandka taneční vědy na HAMU v Praze se zabývá společenským tancem. Je redaktorkou internetového časopisu Taneční aktuality.cz.

Dr.hc. Anca GIURCHESCU (*1930) působila v letech 1953–1980 jako vedoucí badatelka sekce lidového tance v Ústavu etnografie a folkloru v Bukurešti. V roce 1962 se stala členkou Studijní skupiny pro etnochoreologii ICTM (v letech 1989–2008 předsedkyně, poté čestná předsedkyně). Od roku 1980 žije v Dánsku. Pracovala v Dánském archivu lidového umění a kultury a v Dánském výzkumném výboru pro humanitní vědy.

Dr. László FELFÖLDI PhD (*1947), etnochoreolog, výzkumný pracovník Ústavu muzikologie Maďarské akademie věd, čestný profesor Univerzity v Szegedu a Maďarské taneční akademie, vůdčí osobnost projektu Choreomundus, mezinárodního magisterského programu Erasmus Mundus se zaměřením na tanec jako teorii, praxi a dědictví. Zabývá se vztahy kolektivní znalosti a individuální kreativity, taneční schopností, tradičním tancem jako kulturním dědictvím. V těchto oborech provádí terénní výzkum především v karpatské a volžské oblasti a rozsáhle publikuje.

N Á R O D O P I S N Á

revue

1/2013

OBSAH

Studie a další recenzované příspěvky k tématu Vlčnovská jízda králů – metody současného výzkumu

Vlčnovská jízda králů pohledem současného výzkumu (experimentu) (<i>Daniela Stavělová</i>)	3
Jízda králů ve Vlčnově z pozice <i>outsidera</i> (<i>Lise Andersen – Heino Wessel Hansen</i>)	15
Průběh a hlavní témata výzkumu jízdy králů ve Vlčnově (<i>Petra Dotlačilová – Petra Slavíková – Kateřina Syslová – Daniela Zilvarová</i>)	20
Čím žil Vlčnov? Mediální zprávy o konání jízdy králů ve Vlčnově (<i>Dorota Gremlicová – Daniela Zilvarová</i>)	33
Mezi rituálem a festivalem (na příkladu vlčnovské jízdy králů) (<i>Anca Giurchescu</i>)	42
Jízda králů zapsaná na seznam UNESCO a otázka vlastnictví, dohledu a rozhodování: Čí tradice, čí dědictví? (<i>László Fölfeldi</i>)	47

Fotografická příloha k tématu Vlčnovská jízda králů

Tři dny vlčnovské jízdy králů (25.–27. 5. 2013) – momenty, které při prvním setkání s terénem vystupují výrazně do popředí a přispívají k utváření dnešního obrazu obyčeje (<i>Daniela Stavělová</i>)	51
---	----

Proměny tradice

Street verbuňk (<i>Jiří Plocek</i>)	56
---------------------------------------	----

Společenská kronika

Pozdravení Ludmily Sochorové (<i>Petr Janeček</i>)	57
Blahopřání Aleně Plessingerové (<i>Jiřina Langhammerová</i>)	58
Zemřel Josef Režný (1924–2012) (<i>Zdeněk Vejvoda</i>)	59

Výstavy

Memory. Liběna Rochová ...reflexe tradic v oděvních objektech... (<i>Alena Křížová</i>)	61
Nová expozice vesnických masopustních obchůzek a masek z Hlinecka (<i>Jan Blahůšek</i>)	62

Festivaly, koncerty

17. ročník mezinárodního folklorního festivalu v Karlových Varech (<i>Marta Ulrychová</i>)	62
Dudy a dudáci – 12. ročník (<i>Marta Ulrychová</i>)	63

Recenze

B. Störkuhl – J. Stüben – T. Weger (eds.): Aufbruch und Krise. Das östliche Europa und die Deutschen nach dem Ersten Weltkrieg (<i>Jana Nosková</i>)	64
R. Tichý – M. Vávra: Náboženství z jiného úhlu (<i>Zdenka Pitrunová</i>)	66
M. Hrdá – R. Šíp a kol: Identita v sociálně pedagogickém výzkumu (<i>Michal Pavlásek</i>)	67
V. Pokorný: Volám sa, teda som. Zovem sa, dakle jesam. Chorvátsky onomastikon Devínskej Novej Vsi. – V. Pokorný: Rič k riči. Slovo dalo slovo (<i>Lenka Šmídková</i>)	68
I. Kumperová: Chodské kroje (<i>Marta Ulrychová</i>)	70
L. Šútorová-Konečná: Tanečné tradície myjavského regiónu (<i>Jan Krist</i>)	70
Jižní Plzeňsko 9, 2011 (<i>Věra Thořová</i>)	71

Resumé

72

VLČNOVSKÁ JÍZDA KRÁLŮ POHLEDEM SOUČASNÉHO VÝZKUMU (EXPERIMENTU)

Daniela Stavělová

Skutečnost, že právě jízda králů ve Vlčnově byla zvolena mezinárodní Etnochoreologickou studijní skupinou ICTM¹ za téma společného terénního výzkumu, není náhoda. Dne 27. 11. 2011 byl tento tradiční obyčej uchovávaný v několika obcích na jihovýchodě České republiky zapsán na Reprezentativní seznam nehmotného kulturního dědictví lidstva UNESCO (dále jen Seznam) a stal se předmětem zvýšené pozornosti široké veřejnosti, badatelskou obec nevyjímaje. Přestože tradiční obyčej jízdy králů byl pro první české národopisce i dnešní etnology přitažlivým badatelským tématem, tato skutečnost jej posouvá aktuálně do nových souvislostí a nabízí široké spektrum dosud málo využívaných možností jeho zkoumání. To, že se na toto pole pouští právě jazykově nesourodá mezinárodní skupina etnologů/etnochoreologů, může na první pohled působit rozporuplně. Schází tu možnost spontánního kontaktu s místními obyvateli, znalost pramenů i terénu, jisté však je, že pohled zvenčí v konfrontaci s pohledy zakotvenými v místní taxonomii může nastolit méně obvyklé úhly zkoumání a narušit tak některé stereotypy v dosavadním vnímání tohoto tradičního obyčeje. Vznikla tak svým způsobem jedinečná situace, která si zasluhuje pozornost a stojí za to podat o ní zprávu.

Smyslem tohoto úvodního příspěvku i dalších článků monotematického čísla Národopisné revue však není zkoumat historické souvislosti, které by přispěly k objasnění původu jízdy králů, ale zaměřit se na její současnou podobu a pokusit se naznačit některé skryté mechanismy, které utvářejí její žitou podobu. Následné zamyšlení nad dosavadním bádáním by mělo posloužit především k formulování dalších postupů, hypotéz a otázek.

Nejasný původ jízdy králů

Fenomén jízdy králů stojí ve světle pozornosti národopisných sběratelů i badatelů již po dobu více jak jednoho století. Od konce 19. století se objevují na stránkách Českého lidu první soustavnější popisy obyčeje z různých oblastí a postupně přibývají studie, které se pokoušejí zachytit a charakterizovat složitost tohoto tradičního projevu. Jako obyčej „zahalený nevyzpytatelnou rouškou tajemného dávnověku“ charakterizoval letnicovou jízdu

králů Čeněk Zíbrt (1889: 114) a předznamenal tím etapu badatelského úsilí dobrat se podstaty její existence a pochopit její smysl. Dosavadní literatura představuje škálu od věcně popisných zachycení průběhu události (Zíbrt 1889, 1893, 1950, 2006, Zítek 1899) přes odborná pojednání (Večerková 1969, Jeřábek 1971, Frolec 1979, 1984, 1990, Beneš 1992, Pavlicová 2007) až po fejetonisticky pojaté pátrání po utajené minulosti či záhadném původu jízdy králů (Jilík 2007, Holcman 1993, 2007, 2012).

Snad nejdůsledněji se tímto obyčejem zabýval etnolog Václav Frolec, který se shrnutím dostupného pramenového materiálu z Čech, Moravy a ze Slezska pokusil ve své monografii o jízdě králů (Frolec 1990) nalézt některé obecnější principy jeho existence. Na základě pramenů a jejich srovnání s materiálem okolních zemí Frolec kompiluje poznatky týkající se základních prvků souvisejících s průběhem obyčeje. Rozlišuje je na stabilní a proměnné, přičemž stabilní prvky měly pochopitelně své regionální varianty a rovněž pořadí, v jakém po sobě následovaly, mohlo být různé. Shrnutí základních prvků průběhu obyčeje může být chápáno také jako jeho struktura:

- a) volba nového krále (v podobě 1. svržení starého krále, 2. žádosti o krále, 3. formou soutěže – vyhánění dobytka na pastvu);
- b) žádost o povolení konat objíždku u představitele obce;
- c) objíždka, obchůzka;
- d) vyvolávání, žerty;
- e) vybírání darů;
- f) honění krále (v podobě 1. závodění na koních, 2. vyhánění dobytka na pastvu);
- g) fiktivní poprava krále (v podobě 1. svržení do vody, 2. sražení koruny);
- h) taneční zábava mládeže v hospodě.

V. Frolec charakterizuje tuto součást obyčejové tradice² jako svatodušní královskou objíždku, obchůzku a hru a naznačuje další vnitřní souvislosti v rámci tohoto mnohoznačného komplexu. Poukazuje zejména na významovou mnohohrstevnatost jevu, jež tkví jak v rovině magické a rituální, tak i sociální. V jeho výkladu a chápání smyslu královské objíždky se tak protíná několik rovin.

Badatel věnuje pozornost zejména různým výkladům ustrojení krále, ve kterém převládá bílá barva a ženské oděvní součástky (Frolec 1990: 47). Tento fakt vede ke srovnání např. s obyčejem zvaným chytání kuruců v 18. století, kde dívčí šaty zřejmě nahradily u chlapce původní přestrojování pomocí pouhého prostěradla,³ naznačuje však také možnou vazbu s genezí obřadní obchůzky královniček. Ustrojení krále a dalších účastníků do oděvů zhotovených z kůry stromů a ozdobených zelenými větvemi a květin pak mohou podle Frolce (1990: 48), vycházet z řady paralel z Německa a Rakouska, poukazovat také na účastenství člověka na každoroční obnově přírody zjara a počátkem léta. Odvolávajíc se na Č. Zibřta či J. G. Frazera zmiňuje V. Frolec rovněž souvislost s římskými saturnáliemi a středověkými svátky bláznů, protože mnohé divadelní prvky v jednání krále a členů jeho průvodu upozorňují na kontinuitu mezi středověkou smíchovou kulturou a mladší lidovou tradicí (Frolec 1990: 50–53). Přítomnost mnohých divadelních prvků s cílem pobavit přihlížející a mnohé textové stereotypy spojené např. s postavou plampače naznačují též souvislost se středověkými divadelními či barokními sousedskými hrami. Jako projev maskulinity lze pak chápat prestiž vítězství a převzetí dočasné královské moci v rámci soutěživých prvků. Mimetická poprava krále poukazuje také na přechod od starého k novému (promě-

Jízda králů, Tvarožná Lhota 1932. Foto sbírkový fond NÚLK Strážnice.

na jarní přírody v letní); nápadná je podoba se stínáním kohouta, berana či shazováním kozla v době posvícení. Přítomnost koně také nabízí vazbu na objíždění mezníků určujících hranice polí či obřadní vyjíždky na koních v den církevních svátků považovaných za patrony dobytka (Frolec 1990: 54–56). Ze shromážděných poznatků vyplývá, že obyčej lze vnímat jako polysémický tvar, který v sobě kompiluje předkřesťanské rituály spojené s přechodem jara do léta, stejně tak jako křesťanskou tematiku žakovských her či výrazné prvky celoevropsky rozšířených svátků bláznů.

Za vrcholné období životnosti svatodušních královských obchůzek, objížděk a her považuje V. Frolec (1990: 62) 18. století. Příčinou zanikání byly podle něj zřejmě zákazy královských her, při nichž mládež poškozovala lesní porosty. Badatel poukazuje na to, že i v místech, kde došlo po druhé světové válce k obnově či navazování na ještě zcela nezapomenutou tradici, ztrácí jízda králů obyčejovou závaznost, upouští od některých projevů a přijímá nové prvky. Konstatuje, že někdejší obřadní objíždky se mění ve slavnosti jízdy králů, k nimž se připojují další folklorně laděné akce, především vystoupení folklorních skupin a souborů. Z jeho terénního šetření vyplývá, že tyto slavnosti už nejsou pouze záležitostí vesnice, kde se konají, ale jejich propagace je vedena tak, aby přilákala návštěvníky i ze vzdálených míst (Frolec 1990: 64). Podstatnou změnou je, že iniciátorem jízdy králů už většinou nebývá samotná chasa, i když bez jejího porozumění a ochoty by nebylo možné slavnost realizovat, ale organizace se ujímají slovácké krúžky, folklorní soubory, osvětové besedy či jiná kulturní zařízení, společenské organizace (nejčastěji dobrovolní hasiči) a tělovýchovné jednoty. Frolec (1990: 64–68) dále uvádí, že kromě tradičního průběhu konání obyčeje se ještě v 60. a 70. letech 20. století dodržoval většinou také tradiční termín objíždky ve svatodušní pondělí. Ve vyvolávání jezdců se udržovala ustálená říkání i bezprostřední improvizace reagující i na novou společenskou situaci na vesnici. Poměrně dlouhou tradici má u nás, počínaje provedením na Národopisné výstavě československé v roce 1895, také předvádění jízdy králů při jiných příležitostech, zejména v rámci různých akcí zaměřených na prezentaci lidové kultury.

Proměny této obyčejové tradice sleduje podrobně V. Frolec (1979) také se zvláštním zřetelem na otázky časové následnosti a kontinuity udržování i proměn so-

ciálních významů. Pokouší se nahlédnout do složitého procesu jejího vzniku, vývoje, udržování, ale i zanikání a obnovování a využívá přitom možnosti analýzy základních prvků obyčeje a jejich srovnání v synchronním a diachronním plánu. Kartografické zachycení výskytu letnicových královských obyčejů v různých historických obdobích pak zobrazuje posun, který nastal na našem území v průběhu 19. století, kdy došlo k výraznému prostorovému zúžení výskytu tohoto obyčeje a jeho přetrvávání v různé intenzitě do počátku 20. století zejména na Slovácku v okolí Uherského Hradiště, Uherského Brodu, Kyjova a Strážnice (Frolec 1979: 423–424). Sem se totiž nejvýrazněji promítl vliv úspěšného předvádění obyčeje na Národopisné výstavě československé, což se stalo významným impulsem pro jeho obnovování v místní kultuře. Za pozornost také stojí např. proměny královské objíždky v tzv. banderium, doložené již z 90. let 19. století ve Skoronicích (Frolec 1979: 439). Šlo o slavnostní jízdu na koních s praporem, kdy bylo využíváno tradičního obyčeje k vítání církevních či světských hodnostářů, při příležitosti různých slavností obce a později zpravidla k vlastenecké propagaci.

Na základě systematického šetření (jako modelová situace posloužily proměny jízdy králů ve Skoronicích) dospívá Frolec k některým poznatkům, které poukazují na možnosti dalšího studia jevu. Je to především fakt, „že v novějších obdobích dochází k obnově obyčeje zpravidla za předpokladu, že v obci žije osobnost šířející kulturně zaměřená, s potřebnými znalostmi a zkušenostmi, která má ve vesnickém společenství autoritu a dovede vzbudit o společenský a kulturní život zájem u jiných. Jde o autority neformálních nositelů kulturního života místa...“ (Frolec 1979: 427). Za významný moment proměny považuje badatel také skutečnost, že „jakmile začalo docházet k tomu, že průvod zastavoval jen u některého domu, naznačovalo to pokles sociálního významu obyčeje“ (Frolec 1979: 430). Poukazuje tak na to, že podstata obyčejů honění krále a hry na krále (pojem jízda králů považuje za mladší) spočívá v jejich společenské funkci, která už od vzniku této obyčejové tradice mohla být dominující, což probíhalo ve dvou základních rovinách. Stává se jednak kulturní šablonou vyjadřující vztahy mezi mládeží v období, které bylo rozhodující také v hospodářském životě obce (vyhánění dobytka na pastvu), ale jejím prostřednictvím docházelo také k sociální kontrole. Obchůzka či objíždka zprostředkovávala (pomocí

vyvolávání) sdílení společných názorů, postojů a mínění v rámci celého vesnického společenství (Frolec 1979: 434–38). Proměny tradičního obyčeje však Frolec vnímá jako postupný proces a rozpracovává škálu modelových situací včetně možných přechodných fází, při kterých dochází k posunu ve vnímání tradičního obyčeje a způsobu jeho provádění místní komunitou. Na základě terénního šetření i dostupných informací dospívá k závěru, že mezi důležité funkce tradičního obyčeje patří „meziosobní komunikace, jejíž podstatou je uspokojování vzájemných styků mezi členy vesnického společenství, působení na utváření mezigeneračních vazeb i formování stabilních lidských vztahů. Tradiční obyčej tak plní integrační funkci vůči malé skupině“ (Frolec 1979: 440).

V. Frolec (1990: 17) si však klade také otázku, čím fascinuje jízda králů dnešního člověka – a to nejen jako aktéra, ale i jako pasivního přihlížejícího účastníka. Zajímá jej, jak prožívá událost místní obyvatel a jak cizí návštěvník. Poukazuje na to, že k pochopení podstaty kdysi významného svatodušního obyčeje a dnes okázalé lidové slavnosti nelze přistoupit jen povrchně citově a z pouhého nadšení, ale systematickým studiem. Veškeré tyto postřehy pak nabízejí především východisko pro odkrývání dalších významových rovin, které dnes může postihnout především důkladný kvalitativní výzkum.

Proměnami svatodušní královské objíždky v souvislosti se změnou společenského kontextu se nejnověji podrobně zabývala etnoložka Martina Pavlicová (2007). Na základě opakovaného sledování jízdy králů v obci Hluk poukázala především na skutečnosti, které vedly nejen k obnově obyčeje ve zmíněné obci na konci 19. a zejména na počátku 20. století, ale také k jeho dalšímu pravidelnému provádění. Zdůrazňuje význam nadšených propagátorů tradiční lidové kultury (František Kretz, Ladislav Rutte), osobností formujících se národopisné disciplíny, ale i pozdějších organizátorů kulturního života obce, jejichž přičiněním se jízda králů postupně stávala součástí novodobých slavností, kde byla stále častěji předváděna publiku (Pavlicová 2007: 106–107). Tyto osobnosti zde většinou také zprostředkovávaly jakýsi dohled nad udržováním tradice a nad její „národopisnou čistotou“. Významnou úlohu v tomto procesu sehrály mj. různé spolky (Moravskoslovenská společnost, Národopisná Morava) s politicky mnohdy kontroverzními aktivitami v čase protektorátu. V období politické normalizace ve druhé polovině 20. století se však paradoxně některé oficiálně pod-

porované projevy, jako právě jízda králů, stávaly rovněž projevem vymezování se vůči stávajícímu režimu, což se projevovalo např. ve vyvolávkách. Autorka považuje tuto ambivalentnost mezi oficiální prezentací lidové kultury a jejím vlastním odkazem za typický prvek poválečného folklorismu (Pavlicová 2007: 121). Ve svém podrobném pojednání o proměnách a současné podobě jízdy králů se snaží „zachytit nejrůznější momenty, které mohou pomoci odkrýt principy transmise tradičních projevů a jejich smysl v současné společnosti“ a klade si zároveň otázku, „co vede současného člověka k udržování tradice, jejíž projevy jsou kolikrát velmi vzdáleny od ostatních činností jeho života, a přesto v něm sehrávají významnou úlohu“ (Pavlicová 2007: 147).

Spíše z pohledu místního účastníka se, na rozdíl od předchozích autorů, zabýval jízdou králů etnograf a publicista Josef Beneš (1992, 2003). Svou pozornost zaměřil na průběh těchto královských objížděk v rodném Vlčnově. Vidí tento jev především z pohledu místního účastníka spojeného s prožitkem vlastní role a postavení v rámci události. Vyzdvihuje roli mladých legrátů, pro které je tato akce stěžejním momentem při jejich vstupu mezi dospělé, a poukazuje tak na možný výklad této tradice jako iniciačního obřadu. Navazuje tak na antropologa Jana Pavelčíka (1973), který před ním tento jev interpretoval jako zkoušku dospělosti a s jistou nadšátkou se o něm vyjádřil jako o „divošském biřmování“. Beneš však zdůrazňuje také ochrannou funkci obyčeje a jeho souvislost s obřadními objížděkami vesnice, jež byly magickým úkonem určeným k ochraně obce a jejích polností. Ženské prvky v oděvu krále pak vnímá jako symbol související s kultem ženy jako roditelky a tedy i záruky života (Beneš 1986).

S tímto výkladem se ztotožňuje také publicista Jiří Jilík (2007), jehož zamyšlení nazvané *Záhadná jízda králů* je zdrojem poskytujícím pohled skrze osobní prožitek. Cenné podněty ke zkoumání přináší také úvahy skronického rodáka a opakovaného aktéra skronické jízdy králů, spisovatele Josefa Holcmana (2012). Vypovídá o obyčeji z pohledu přímého účastníka a ve svých memoárově pojatých úvahách se zamýšlí nad smyslem a významem této tradice pro celou pospolitost, která jej sdílí. Jeho emický přístup může potvrdit mnohé domněnky o několika rovinách, v jakých lze chápat význam obyčeje ve vztahu k různým obdobím jeho existence. V souvislosti s érou politické normalizace si Holcman např. uvědomu-

je smysl tohoto počínání pro poskytnutí jakéhosi úniku z tíživé reality do světa jiných, přijatelných pravidel. Tedy stavu, jenž může být chápán jako Victorem Turnerem (2004) definovaný stav liminarity, umožňující dočasné opuštění běžné struktury. Jako neméně opodstatněné se jeví také Holcmanovo vnímání obyčeje jako iniciačního obřadu dospívajících mužů.

Osobní prožitek je tu zdůrazňován jako cesta k pochopení významu královské objížděky: „...když vědci pátrají po původu jízdy králů, aniž kdy seděli na koni, tak ten, který jezdí už tolik let a prožívá pocity staletých jezdců, to bude mít snazší než oni... Mohou pocity z takové cesty uplynulým časem napovědět něco o tom, co je původem (tajemstvím) jízdy králů? Mohou tak podat současnou zprávu o minulosti pro budoucnost?“ (Holcman 2012: 338) Autora však také zajímá i ryze aktuální smysl události, který může být do jisté míry oproštěn od svých původních konotací: „...jízda králů nemá mnoho společného s rozumovou spekulací, vzniká ze zážitku a je zážitkem, protože se vyjadřuje obrazem. I kdyby neměla v sobě tajemství uplynulých staletí, tak stejně má v sobě tajemství současné – proč děláme něco, co nám půl roku předtím přináší jenom starosti? Z čeho vyplývá to, že při její přípravě jsme ochotni obětovat peníze, čas i vlastní ego? Chceme se tím, že se k ní vracíme, dovědět něco o ní nebo spíš o sobě?“ (Holcman 2012: 335)

Jak už bylo zmíněno výše, není smyslem tohoto tematického čísla Národopisné revue přispět k rozšíření škály teorií pokoušejících se objasnit původ letnicové královské obchůzky a dále interpretovat historické zdroje. Naším cílem je zaměřit se na aktuální podobu tradičního obyčeje a podrobit jej kvalitativnímu výzkumu, kdy základním pravidlem se stává jednota místa a času. Dosavadní způsoby výkladu významu jízdy králů i její přítomnosti v dnešním světě mohou posloužit jako východzí strategie pro další zkoumání zaměřené především na aktuální formy. Poslední zmiňovaný pohled otvírá také možnosti zkoumání založeného na empatii a emocionálním přístupu, které se mohou stát specifickým způsobem získání dat. Zvolené metody antropologického výzkumu umožní hledat smysl tohoto tradičního projevu především v jeho sociální rovině a pochopit jeho význam v symbolické a kognitivní dimenzi. Podstatné je tu také zohlednění multivokálnosti symbolů, kdy jeden symbol může mít více významů a může být různě interpretován různými lidmi.

Terénní výzkum jako experiment

Zapsání jízdy králů na seznam UNESCO⁴ nebyl jediný důvod, proč se Etnochoreologická studijní skupina ICTM rozhodla soustředit svou pozornost právě na tento jev. Tato skupina se problematikou terénního výzkumu zabývá opakovaně na svých pravidelných symposiích i menších pracovních setkáních.⁵ Aktivně zde pracuje tzv. studijní podskupina zaměřená na terénní výzkum (ICTM Sub-Study Group on Field Research Theory and Methods) založená a vedená už bezmála po dvě desetiletí Ankou Giurchescu, rumunskou etnochoreoložkou žijící v Dánsku. Smyslem terénní práce koncipované jako experiment a prováděné ve skupině je nejen propojení různých hledisek zkoumání v rámci společného cíle, ale zejména možnost průběžné konfrontace poznatků přímo v terénu a operativní nalézání dalších otázek. Tento způsob se v minulosti osvědčil zejména tam, kde bylo cílem zachycení několika paralelních procesů přispívajících k udržení bohatě strukturovaného jevu (obřadu či obyčeje) a pochopení významu tohoto komplexu. Většinou se jedná o události neodlučitelně propojené s tancem, přičemž taneční projev zde vystupuje jako jedna ze strukturotvorných jednotek napomáhajících udržení celku. Charakteristickým rysem podobného komplexu bývá zpravidla multivokálnost a polysémičnost jeho jednotlivých prvků. Diskurzivní povaha skupinového výzkumu pak může vhodně korespondovat s arbitrarností znaků sledovaného systému.⁶ Také společný výzkum zaměřený na studium jízdy králů ve Vlčnově byl koncipován podobným způsobem. Důležitým východiskem pro terénní šetření se však stala také skutečnost, že zapsání zmíněného obyčeje na seznam UNESCO vytváří novou situaci pro jeho další existenci – jakoby se tím otevírala další kapitola života tradičního projevu, která je neméně poutavá než ta, která zapsání předcházela.

Výchozím momentem pro sledování jízdy králů se pro badatelskou skupinu, orientující se převážně na studium tance, mimo jiné stalo i to, že v minulosti byl tento obyčej velmi důsledně provázán s tanečním projevem. Přestože v jeho dnešní podobě tu není tanec pojímán explicitně jako něco, bez čeho by se jízda králů nemohla uskutečnit, nelze dnes opomenout jeho roli při utváření „patřičných“ situací pro zviditelnění některých fází jejího průběhu, a zejména v tom, že umožňuje tyto situace společně sdílet (v pozici účastníka tance i jako přihlížejícího). Tančí se na lednovém plese po zvolení nového krále, během

pátečního večera s cimbálovou muzikou po skončení soutěže verbířů, sobotní večer umožňuje neformální zapojení do tance během noční zábavy ve vinohradnickém areálu v „búdách“, stylizovaným tancem je dnes také královská objížďka oficiálně zakončena v místním amfiteátru. Tyto momenty, které umožňují účastníkovi dění setrvat, spočinout a stát se součástí interakcí či dané komunikace, mají svou nespornou roli a tanec v nich nabývá nových významů v rámci proměňujícího se kontextu dnešní jízdy králů.

Důležitou strategií se stalo zaměření na jednu lokalitu. Důvodem pro toto zúžení byly především zvolené metody sběru dat, jež měly umožnit maximální vytěžení z detailního pozorování a osobního kontaktu. Pro tento účel byla vybrána obec Vlčnov s ohledem na možnosti vytvoření bližšího kontaktu s místními obyvateli a na některé specifické rysy provádění obyčeje: pravidelné každoroční konání objížďky, důraz na patřičný věk mladých členů družiny, přítomnost výrazných místních autorit, které mají nesporný vliv na každoroční realizaci slavnosti s královskou objížďkou. Právě poslední zmiňovaný prvek byl důležitým impulsem pro zvolení vlčnovské jízdy králů za předmět tohoto pilotního výzkumu – vazba obřadní objížďky na nověji přidružený folklorní festival vybízí k řešení podnětných teoretických otázek souvisejících s proměnou tradičního projevu a jeho viability v podmínkách dnešní společnosti. Základním způsobem kvalitativního výzkumu charakterizovaného jako **tady a teď** se tak následně stalo pozorování, rozhovory a vizuální dokumentace jednoho konkrétního ročníku vlčnovské jízdy králů (25.–27. 5. 2012).

Sestavu badatelského týmu tvořilo pět zahraničních a osm českých účastníků, z toho pět studentů v magisterském a doktorském studiu (HAMU a FHS UK v Praze). Specifická podoba kolektivního výzkumu byla mimo jiné od počátku utvářena odlišným generačním postupem při získávání terénních dat, přičemž skupina starších badatelů se soustředila více na rozhovory s místními autoritami, zatímco mladší skupina studentů se snadněji přiblížila způsobům komunikace věkové kategorie hlavních aktérů (*legrútů*). Výhodou takto koncipovaného šetření se stala právě možnost mladší věkové kategorie stát se aktivnějšími účastníky události (např. jako pozvaní hosté na čistě soukromých akcích v domě rodiny krále) a zapojit se do interakcí místní mládežnické pospolitosti. Dostávali se tak blíže k pozici *insidera*, zatímco ostatní členové týmu zprostředkovávali výhradně pohled *outsidera*.

Nevýhodou společného postupu se v tomto případě stala menší flexibilita rozhovorů, které byly vedeny celou skupinou. Množství spontánně vznikajících dotazů nebylo možné reflektovat a zamýšlený „chápatel rozhovor“ (Kaufmann 2010) musel být často usměrňován, řízen či předčasně ukončen. Hladký průběh pochopitelně narušovala také nutnost simultánního tlumočení zahraničním účastníkům.

Přítomnost zahraničních badatelů však na druhou stranu podněcovala místní pořadatele a aktéry k projevům, které by v méně „reprezentativních“ podmínkách nebyly tak zjevné. Šlo především o tendenci poukazovat na význam zodpovědnosti vůči tradičnímu jevu a jeho zachování či zdůrazňování nutnosti jakéhosi kontinuálního dohledu nad jeho existencí. Skupina badatelů se zahraničními účastníky se také stala poměrně nápadnou a jako „VIP“ hosté byli její členové zváni na oficiální části slavnosti. Nabídla se tak otázka, do jaké míry tento „cizí“ zájem, který přesahuje místní i národní hranice, ovlivňuje průběh události, promítá se do její současné podoby a do utváření vědomí tzv. vlastnictví tradice (Bakka 2002).

Dalším důležitým momentem skupinového výzkumu bylo využití odlišných způsobů dokumentace. Role a pozice každého člena výzkumu byla patřičně vymezena tím, zda se přednostně věnoval pořizování terénního denníku, záznamu a zpracování rozhovorů či vizuální dokumentaci – fotografii nebo pořizování filmových snímků. Přidělené úkoly umožnily plně se soustředit na jeden způsob dokumentace a využít maximálně jeho možností. Neméně významnou byla také skutečnost, že jednotliví členové týmu mohli vystupovat vůči informátorům v odlišných společenských rolích (student, etnograf, cizinec, Pražák, dívka, muž), což mělo nesporný vliv při navazování kontaktu. Poznatky získané z těchto odlišných pozic pak byly průběžně konfrontovány celou skupinou v rámci společných rozprav.

Výhodou bylo také to, že mnohé simultánně probíhající projevy mohly být sledovány z různých stanovíšť. Bylo tak možné zachytit např. reakce lidí, které probíhaly ve stejný čas na odlišných místech, a vzájemně je porovnat. Tyto poznatky se pak ukázaly jako důležité např. při vyhodnocování postoju místních obyvatel k dané události.

Neméně smysluplnou součástí tohoto terénního výzkumu se stalo rovněž sledování obrazu jízdy králů, jenž byl průběžně utvářen médii (rozhlas, televize, tisk, internetové stránky). Soustřeďovány byly jednotlivé zprávy

– texty, které vypovídaly odlišným způsobem o vnímání tradičního projevu v dnešní společnosti – od romantizujícího postoje jeho nadšených obdivovatelů až po zamítavé stanovisko ironizující přítomnost tradice v současnosti s poukázáním na absurdnost této situace.

Konstruování objektu

To, že sledovaný jev byl zapsán na seznam UNESCO, se stalo významnou skutečností, která nastolila řadu výchozích badatelských otázek. Zajímalo nás především, co vedlo místní komunitu k podání návrhu, aby byla jízda králů zapsána na tento seznam. Z toho pak logicky vyplynula otázka, jaký je dopad této skutečnosti na její další sdílení místní pospolitostí.

Vzhledem k tomu, že jízda králů je dnes ve Vlčnově součástí třídního folklorního festivalu,⁷ který je pořádán vždy poslední víkend v květnu, bylo nutné si v první řadě ujasnit, v jakém rozsahu bude jev sledován. Badatelská skupina se shodla na tom, že obyčej je v tomto případě třeba chápat jako třídní událost počínající v pátek večer regionálním kolem soutěže verbířů z Uherkobrodské. Následuje sobotní večer věnovaný novodobému zvyku předávání vlády králů a nakonec samotná královská objížďka zahájená v neděli dopoledne před domem krále poté, co se král s celou družinou zúčastnil sváteční mše a jízda získala povolení k jejímu provozování starostou obce. Oficiálním zakončením je pak v odpoledních hodinách tzv. královský vínek, jenž je představením královské družiny v místním amfiteátru za účasti publika. Kromě těchto stěžejních akcí byly skupinou pozorně sledovány i další součásti třídního festivalu, zahrnující např. předvádění výroby růžiček na zdobení koní, ukázky tradičního háčkování, jarmark s tradičními výrobky i pouťové atrakce, pořad hostujících souborů a muzik (tzv. zpívání pro krále), krojovaný průvod účinkujících obcí, volnou zábavu při cimbálových muzikách, taneční zábavy, ale také výstavy a filmové produkce. Šlo tu o sledování toho, čím obec po tři dny žila, jakým způsobem se jednotlivých akcí účastnila, co bylo pořádáno se zřetelem na místní obyvatele, a co mělo být naopak lákadlem pro cizí návštěvníky.

Ze skutečnosti, že jde o třídní festival, vyplynuly také další otázky. Zajímalo nás, v jakém smyslu tu lze hovořit o žité tradici; zda tu jde o revitalizaci, revival či rekonstrukci tradičního jevu; jak lze charakterizovat současnou podobu vlčnovské jízdy králů z hlediska pojmů *participa-*

tory a *presentational*;⁸ jaké procesy způsobující proměnu lze v dnešní podobě obvyčeje zaznamenat.

Jedním ze základních badatelských cílů však byla otázka, jakým způsobem se v další existenci jízdy králů projevuje skutečnost, že byla zapsána na seznam UNESCO a jak tento fakt souvisí s rozdělením kompetencí a moci rozhodovat o další podobě tradičního projevu. Tyto výchozí otázky pak byly pochopitelně doplňovány dalšími, které již bezprostředně vycházely z terénní práce. Jedním ze základních rysů tohoto kolektivního výzkumu-experimentu tedy bylo průběžné konstruování hypotéz na základě terénních dat a v souladu s tím schopnost přizpůsobovat je či měnit. Ústředním tématem, které provázelo terénní šetření od samého počátku, však zůstávala otázka, do jaké míry tu lze hovořit o *žité tradici*, což je z pochopitelných důvodů také předmětem zvažování při posuzování nominací na seznam UNESCO. Zodpovědět tuto otázku nebude asi nikdy jednoduché, svou roli tu sehrává řada protichůdných faktorů a proměnlivých skutečností. Přesto se otázky, do jaké míry to aktéři dělají pro ně samotné a proč, a kdy spíš navenek prezentují sebe, obec či tradici, staly těmi nejpálčivějšími a nejvíce vzrušujícími shodně pro celou skupinu badatelů tohoto výzkumu-experimentu. Přistupovali jsme k nim však s odlišným vybavením jazykovým, věkovým, genderovým i oborovým...

Důležitou oporou při konstruování objektu⁹ studia se stalo rozlišování mezi pojmy *participatory* (zdůrazňující účast na dění) a *presentational* (zdůrazňující předvádění navenek), dosud využívané etnochoreologií (Dunin 1989, Kaeppler 1989, 1993, Nahachewsky 1995) zejména v souvislosti s tancem, avšak umožňující takto pohlížet i na jiné kulturní projevy. Tyto dvě kategorie zprostředkovávají charakteristiku projevu z hlediska odlišných pohnutí, jež hrají hlavní roli při jeho provádění. Např. při srovnání dvou totožných variant tance v odlišném provedení lze konstatovat, že *participatory* je spojeno s jednoduchou formální stavbou sloužící jako základní rámec pro další interakce tanečníků, zatímco pohybové vzorce *presentational* jsou detailně rozpracované a blíže specifikované. V prvním případě jde o materiál, který umožňuje komunikaci pomocí mikroskopických elementů (kontakt očí, držení, uchopení, atd.), ve druhém případě jde o standardizaci a pravidelnou ustálenost pohybového slovníku, jehož těžiště je v makroskopických strukturách (fráze, formace atd.) (Nahachewsky 1995: 1). Projev prv-

ní kategorie má rysy spontaneity a nevyžaduje předchozí dlouhodobější přípravu, jeho těžiště spočívá v samotném aktéřovi, podstatný je samotný proces tance, nikoli jeho výsledek. Vyskytuje se všude tam, kde dochází ke společenskému kontaktu určité skupiny lidí v jakémkoli neformálním prostředí (v soukromém domě, na chodníku atd.). Na rozdíl od toho vyžaduje druhá kategorie projevu speciální umístění, vytvářející fyzickou a kulturní distanci mezi předvádějícím a přihlížejícím (jeviště, pódium atd.).

Tyto konceptuální kategorie znamenají jistý posun vzhledem k některým předchozím typologickým rozlišením tanečního projevu, kdy dochází např. na dělení mezi vesnickým a městským tanečním projevem, založeném na vnímání odlišného prostředí, či na vnímání rozdílné provenience (polský nebo čínský tanec) nebo na třídění podle obsahu tance (mečový nebo párový tanec). Lze je uplatnit v souladu se studiem tance jako komunikačního aktu, kdy je tanec explicitně vnímán z hlediska toho v jakém *prostředí* se odehrává, kdo je jeho *původcem*, co je tu *textem* a kdo je *příjemcem* zprávy (Hanna 1979: 82–83). Z tohoto úhlu pohledu koresponduje participatory-presentational typologie s identitou příjemce sdělované zprávy. V tomto smyslu lze také pohlížet na širší komplex obvyčeje jízdy králů a jeho viabilitu v daném společenství. Hledání jisté proporce mezi oběma pojmy stejně jako mezi festivalem a obvyčejovou tradicí se tak stává hlavním předmětem zájmu. Zajímalo nás, jak jsou s touto skutečností ztotožnění hlavní aktéři celé tří denní slavnosti jízdy králů a jak své chování přizpůsobují těmto odlišným postavením recipienta projevu.

Jednota místa a času (metody)

Ohraničenost a jednorázovost tohoto mezinárodního výzkumu si vyžádalo využití takových metod, jež by umožnily získat ve vymezeném časovém a prostorovém plánu dostatek dat k tomu, aby mohly být průběžně formulovány nové otázky a přehodnocovány či vytvářeny další hypotézy. Nešlo tu tedy o to, jak dlouho jev sledujeme, ale čeho všeho je možné si v danou chvíli povšimnout, např. z pohledu různých generací. Základním nástrojem se stalo pozorování průběhu události bez jakékoli vnější intervence kombinované s rozhovory, v nichž nalezla těžiště především mladší skupinka českých badatelů. U svých informátorů se zaměřili na to, co dělají, jak uvažují a hovoří, vše s cílem ukázat, jak oni

sami chápou svůj svět. V tomto smyslu není pozorování výzkumnou technikou, ale způsobem bytí ve světě, jež je předmětem zkoumání (Atkinson – Hammersley 1994, Delamont 2004, Silverman 2006).

Jako polostrukturované byly koncipované rozhovory, které byly vedeny společně všemi účastníky výzkumu s místními autoritami (předseda Klubu sportu a kultury, starosta obce), v domě krále a v rodinách některých jezdců. Otázky byly předem společně vytipovány a prodiskutovány, na místě však nebylo snadné se tohoto schématu držet a reakce výzkumníků se stávaly spontánnějšími. Vstřícnost dotazovaných a jejich ochota k neformálnímu kontaktu pochopitelně vybízela k další improvizaci a k bezprostřednímu nalézání nových otázek.

Významnou složkou se stalo vedení nestrukturovaných rozhovorů uskutečňovaných především mladší generací výzkumníků s přímými účastníky jízdy a jejich hlavními aktéry, legrúty, ke kterým směřovala hlavní pozornost. Na jejich ochotě zúčastnit se objíždky i zaujetí pro věc samu je téměř rozhodujícím způsobem závislá další existence dnešní slavnosti jízdy králů. Mohlo by se přeci stát, že jednoho krásného dne se většina z možných (věkově vhodných) kandidátů rozhodne, že se jim do příprav nechce a že mají jiné, důležitější zájmy. Takovéto *coby*, *kdyby* (využívané jako prostředek alternativní historie) se stalo také nástrojem uvažování pro získávání podnětů k dalším otázkám. *Participatory-presentational* typologie se stala východiskem pro zkoumání toho, jaký význam má dnešní slavnost pro jezdce samé, jaké místo zaujímá účast na jízdě v jejich životě a do jaké míry ji vnímají jako možnost posilování vědomí společenství či komunity. Pro mladé účastníky výzkumu nebylo těžké nalézt k této věkově poměrně blízké kategorii lidí své vlastní způsoby komunikace. Stali se hosty jezdců a účastnili se soukromých a veřejnosti skrytých momentů příprav či setkání a navázali s nimi neformální kontakt. Vyloučen tu byl neosobní standardizovaný rozhovor, zatímco důležitým vkladem se stalo zaujetí tazatelů (za předpokladu, že jediné zaujetí tazatele může vzbudit zaujetí informátora) a jejich empatie s cílem skutečně porozumět konání a stanoviskům aktérů. Jak zdůrazňuje Kaufmann (2010: 62–63), empatie tu má umožnit nahlédnout do světa informátora, i když tento vhled není konečným cílem, neboť je pouze prostředkem k zachycení sociálních mechanismů či vytvoření nových konceptů. Empatie má jít podle něj ruku v ruce se sympatií a výzkumník musí být přede-

vším příjemný, pozitivně naladěný, otevřený vůči všemu, co říká jeho protějšek. Neměl by se omezovat pouze na kladení otázek, ale měl by se také smát, lichotit, stručně vyjádřit svůj názor či nesouhlas. Podstatným rysem takto prováděných rozhovorů se tedy stává zrušení hierarchie, kdy informátor není neurčitě dotazován na svůj názor, ale stává se klíčovou postavou, protože disponuje cenným věděním, které tazatel nemá. Mezi oběma kontrastními rolami tak dochází k rovnováze a informátor je veden snahou ještě lépe se vyjádřit, aby posílil svoji roli v interakci. Důležité při tom je, aby informátor pochopil, že tazatel má skutečný zájem o jeho osobu, že se snaží proniknout do hloubi jeho světa, že rozumí jeho myšlenkovému systému a že s jeho vlastními kategoriemi zachází jako on sám. Při tomto chápajícím rozhovoru¹⁰ jsou pak otázky sestavovány tak trochu způsobem, jako se sestavuje vědecký objekt: „*je třeba dbát na koherenci, posilovat to hlavní, hlídat to okrajové, vyřazovat nadbytečné*“ (Kaufmann 2010: 53–54).

Mladším členům výzkumné skupiny se dařilo tyto kroky téměř beze zbytku naplňovat a uspěli také v dosažení „zevšednění výjimečnosti“, tedy skutečnosti, kdy výzkumník nechá svého informátora vystoupit ze svého běžného rámce a přiměje ho k reflexi sebe samého i daného objektu (Rabinow 1988). Tím je vystupňována experimentální povaha situace, kdy i výzkumník začíná vnímat danou situaci jako neproblematickou, otevřenou a uvolněnou. V této praxi se pak stává chápající rozhovor (vytvářející zcela ojedinělý rámec) nakonec co nejvšednějším. Ani při tomto postupu však nejsou vyloučeny deformace reality a nepravdivost narativ, které je třeba výzkumníkem ošetřit vždy v souladu s danou situací.

Pozorování a důkladné sledování průběhu celé tří denní události se stalo stěžejní doménou zejména zahraničních účastníků výzkumu. Vzhledem k jazykovému omezení se o to intenzivněji zaměřili na vizuální vjemy konání a reakcí aktérů i přihlížejících a na celkový obraz probíhající události. Pokoušeli se v něm rozeznat prvky, které souzněly s pojmem *participatory* a které naopak s označením *presentational*, stejně tak jako to, které způsoby či chování všech zúčastněných složek zdůrazňovaly víc tu či onu stranu typologické osy. Všimli si toho, jak jsou tyto kategorie naplňovány ze strany pořadatelů jednotlivých kulturních akcí, aktérů jízdy, místních autorit vůči domácím i přespolním lidem, jakým způsobem je realizováno zapojení širší veřejnosti do celé slavnosti, co

Ize vnímat jako určitý dohled nad tradicí, do jaké míry se sem promítají potřeby jedince a kdy jde o potřeby skupiny, co lze považovat za vnější tlak, kterým je tradice posilována, a jaké podněty k jejímu udržení vycházejí od místních obyvatel apod.

Od terénu k textu

Na tomto místě je třeba zdůraznit, že se jednalo o pilotní výzkum, který má být pouze východiskem pro hypotézy a další teoretickou práci. Nelze proto v tuto chvíli očekávat, že na základě získaných dat bude možné vytvořit sérii studií, jež by umožňovaly jakékoli další srovnání či potvrzení dosavadních hypotéz. Aktuální podobou této „work in progress“ tak může být v danou chvíli výzkumná zpráva založená na zpracování polostrukturovaných a nestrukturovaných rozhovorů (Dotlačilová – Slavíková – Syslová – Zilvarová), na terénním denníku (Andersen – Hansen), obsahová analýza pramenného materiálu jako textu (Gremlicová – Zilvarová) a následná problematizace tématu s nastolením dalších otázek, které přispívají k vytvoření nového vědění během výzkumu (Giurchescu, Felföldi).

Poslední dva příspěvky (Giurchescu, Felföldi) se však již snaží propojit teorii a terén na základě zakotvené teorie (*grounded theory*), kdy se obecná teorie nevytváří systematickou kumulací, ale naopak důsledným rozpracováním těch nejmenších věcí. Tento paradox zdůraznil Clifford Geertz (2000), když konstatoval, že i na té nejzredukovanější úrovni doufáme nalézt to, co nám uniká na úrovni celku, a důkladným prozkoumáním konkrétních případů se snažíme objevit obecné pravdy. Účelem je podle něj vyvodit z malých faktů velké závěry. V případě zmiňovaného výzkumu lze hovořit spíše už o analytické indukci, vzhledem k důraznému směřování k vytváření teorie s využitím malého počtu klíčových proměnných a za pomoci negativních případů (Kaufmann 2010: 103). V danou chvíli může tento postup přinést výrazné podněty k tvorbě základních hypotéz, bylo by však mylné vydávat tuto první úroveň problematizace za dostačující

pro vystoupení k teoretickým vrcholům. Terénní výzkum tu však poslouží jako východisko pro teorii, která se vyvíjí v nepřetržitém kontaktu s daty. V další fázi už bude nutné oprostít se od zjednodušující indukce a propojit ji s etablovanými teoretickými přístupy prověřenými terénem. Bude třeba „smísit koncepty vzešlé z dotyku s fakty se vzdálenějšími koncepty, které jdou opačnou cestou směrem k terénu“ (Kaufmann 2010: 107).

Závěrem

Mezinárodní výzkum specializované části Etnocho-reologické studijní skupiny ICTM koncipovaný jako *tady a teď* je ve své podstatě pilotním výzkumem. S využitím zejména pohledu *outsidera* měl pomoci nastolit badatelské otázky či zformulovat hypotézy, které by měly být prohlubovány následným dlouhodobým šetřením. Základní otázkou zůstává, čím může dnešní výzkum přispět k rozšíření či prohloubení znalostí o jízdě králů v rovině historického studia či v jeho sociální dimenzi. Hlavní těžiště by však do budoucna mělo nejspíš spočinout na získávání dat umožňujících výklad smyslu tohoto tradičního obyčeje v dnešní společnosti a pochopení skrytých mechanismů, naplňujících projev obsahem, s nímž jsou schopni se dnešní aktéři ztotožnit. Tyto mechanismy se mohou často nacházet v rovině nevědomí, existující kulturní šablona a její respektování všemi zúčastněnými aktéry je však může pomoci nastartovat.

Další významnou otázkou je, jaké vnější a vnitřní vlivy a v jaké míře působí na uchování této tradiční kulturní šablony na straně jedné a na udržení povědomí jakési znalosti (kompetence), která ji proměňuje ve funkční nástroj, na straně druhé. S tím souvisí také zhodnocení inovací a jejich přispění k naplnění šablony novým obsahem. Odpovědi bude třeba dnes nejspíš hledat v rovině sociální, tam, kde začínají úvahy o posilování integrity, utváření lokální identity a vědomí fungujícího společenství. A k jejich existenci pak může tradiční obyčej napomoci už zcela odlišným způsobem, než bylo jeho původním posláním.

POZNÁMKY:

1. Study Group on Ethnochoreology, International Council for Traditional Music UNESCO.
2. Lidovou obyčejovou tradici považoval V. Frolec (1982: 261) za součást obyčejové situace, která podle jeho dělení zastřešuje také lidovou obřadní kulturu. Radí sem na jedné straně lidový obyčej, zvyk či zvyklost, na straně druhé tradiční obřad. Obyčejová situace je tak podle něj výchozím momentem, který odlišuje jev od tradiční zábavy, svátku či slavnosti, které už mohou být charakterizovány jako současné společenské a kulturní projevy lokálního charakteru blízké tradičním formám nebo s tradičními prvky.
3. Toto srovnání nabízí ve svém rozboru zprávy o tzv. chytání kuruců v Bojkovicích v 18. století R. Jeřábek (1971: 113, 123).
4. Návrh nominace jízdy králů pro zapsání na Reprezentativní seznam nehmotného kulturního dědictví lidstva UNESCO byl vytvořen na základě šetření její dnešní existence v obcích Skoronice, Hluk, Vičnov a Kunovice.
5. Naposledy byly otázky terénního výzkumu řešeny v roce 2006 na 24. symposiu Etnochoreologické studijní skupiny ICTM v rumunské Kluži v rámci jednoho ze dvou hlavních témat symposia *From Field to Text* (Dunin – Giurchescu – Kőnczei 2012).
6. Výstupem z podobně koncipovaného výzkumu, který byl uskutečněn v roce 1993 v období letnicových svátků v jižním Rumunsku je např. filmový dokument zachycující provázanost a celistvost obchůzky Čailuș (Ronström 2005). Vizuální studie zároveň vypovídá o dobových významových proměnách obyčeje a jeho sepetí se sociální realitou.
7. K rozšíření tradiční události na festival došlo v roce 1964. Hlavním důvodem bylo podle slov předsedy Klubu sportu a kultury A. Pavelčíka zajistit bohatší program pro vzdálenější návštěvníky a nabídnout jim

LITERATURA:

- Atkinson, Paul – Hammersley, Martyn 1994: Ethnography and Participant Observation. In: Denzin, Norman K. – Lincoln, Yvonna S. (eds.): *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks, CA: Sage, s. 248–61.
- Bakka, Egil 2002: Whose Dance, Whose Authenticity? In: Felföldi, László – Buckland, Theresa (eds.): *Authenticity. Whose Tradition?* Budapest: European Folklore Institute, s. 61–69.
- Beneš, Josef 1992: *Vičnovská jízda králů*. Vičnov: Klub sportu a kultury.
- Beneš, Josef 2003: *Rok ve Vičnově 1945–46. Národopisný dokument o životě vesnice*. Vičnov: Společnost jízdy králů.
- Delamont, Sara 2004: Ethnography and Participant Observation. In: Seale, Clive – Gobo, Giampietro. – Gubrium, Jaber F. – Silverman, David (eds.): *Qualitative Research Practice*. London: Sage, s. 217–29.
- Dunin, Elsie Ivancich 1989: Dance Events as a Means to Social Interchange. In: Torp, Lisbet (ed.): *The Dance Event: A Complex Cultural Phenomenon*. Copenhagen: ICTM Study Group on Ethnochoreology, s. 30–33.
- Dunin, Elsie Ivancich – Giurchescu, Anca – Kőnczei, Csilla (eds.) 2012: *From Field to Text. Dance and Space. Proceedings for the 24th Symposium of the ICTM Study Group on Ethnochoreology*. Cluj-Napoca: The Romanian Institute for Research on national Minorities.
- Frolec, Václav 1979: Časové a sociálně významové proměny výročního obyčeje. (Na příkladě jízdy králů). *Slovenský národopis* 27, s. 419–448.

- něco víc než samotnou královskou objíždku, kvůli které by se jim nevyplatilo vážit dalekou cestu. Pojem jízda králů tak dnes označuje jak samotnou objíždku královské družiny obcí, tak i třídní slavnost/festival, jehož součástí je objíždka (včetně příprav na ni).
8. Pojmy *participatory* a *presentational* byly v rámci mezinárodní spolupráce přijaté jako etnochoreologické kategorie ještě dříve, než se staly předmětem samostatné teoretické studie. Jejich důkladnému rozboru věnoval pozornost teprve Andriy Nahachewsky (1995), který objasnil jejich význam na příkladu rozlišení rozdílných způsobů provedení tance kolomyjka v ukrajinské diaspoře v Kanadě. Vzhledem k tomu, že v českém prostředí zatím užívány nejsou, ponechávám je raději v jejich původní anglické verzi.
 9. „Konstruovat objekt“ je pojem využívaný zejména sociologií, kdy objekt je to, co bylo na základě vědeckých postupů objektivizace odděleno od běžného vědění a subjektivního vnímání subjektu. Umět zkonstruovat objekt je od počátku zkoumání tou podstatnou složkou. Nestačí zvolit téma, ale velmi záhy je třeba k němu připojit jednu nebo více hypotéz, výchozí otázku. Na základě této otázky, nikoli samotného terénu, pak bude teoreticky obsah nabývat na objemu. Objekt se konstruuje postupně, jak se den za dnem teoreticky rozpracovávají hypotézy vytvářené v terénu. Výsledkem je specifická, konkrétní poznávaná teorie (*grounded theory*), která jen postupně vystupuje z dat, tedy teorie vycházející zdola, postavená na faktech (Kaufmann 2010: 26–43).
 10. Dynamika chápajícího rozhovoru spočívá podle Kaufmanna (2010: 23) v tom, že tazatel se aktivně zapojuje do otázek, aby vzbudil zájem dotazovaného. Při analýze obsahu se nevyhýbá interpretacím, ty se naopak stávají důležitým prvkem.

- Frolec, Václav 1982: Lidová obyčejová tradice a obřadní kultura. Terminologické otázky. *Národopisné aktuality* 19, s. 253–272.
- Frolec, Václav 1984: *Prostá krása. Deset kapitol o lidové kultuře v Čechách a na Moravě*. Praha: Vyšehrad.
- Frolec, Václav – Pavelčík, Antonín – Zemek, Metoděj 1990: *Jízda králů. Lidový obřad, hra, slavnost*. Praha: Tisková, ediční a propagační služba.
- Geertz, Clifford 2000: *Interpretace kultur: vybrané eseje*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Hanna, Judith Lynne 1979: Toward Semantic Analysis of Movement Behavior: Concepts and Problems. *Semiotica* 25, č. 1/2, s. 77–110.
- Holcman, Josef 1993: *O jždě králů*. Skoronice: Obecní úřad Skoronice.
- Holman, Josef 2007: *Hýlom, hálom aneb Kyjov v jždě králů*. Skoronice: Kulturní a vlastivědné sdružení.
- Holcman, Josef 2012: Vyhnání z ráje. *Slovenský národopis* 60, č. 3, s. 331–347.
- Jeřábek, Richard 1971: Objíždkový obyčej „chytání Kuruců“ v Bojkovicích v 18. století. In: Jech, Jaroslav – Skalníková, Olga (eds.): *Lidová tradice*. Praha: Academia, s. 111–125.
- Jeřábek, Richard 1984: Od obyčejové tradice k atrakci. (Malá obrazová reportáž z jízdy králů). *Umění a řemesla*, č. 4, s. 26–29.
- Jilík, Jiří 2007: *Záhadná jízda králů*. Brno: Nakladatelství MH.
- Kaeppeler, Adrienne L. 1993: *Poetry in Motion: Studies on Tongan Dance*. Tonga: Vava'u Press.

- Kaufmann, Jean-Claude 2010: *Chápající rozhovor*. Slon: Praha.
- Nahachewsky, Andriy 1995: Participatory and Presentational Dance as Ethnochoreological Categories. *Dance Research Journal* 27, č. 1.
- Pavelčík, Jan 1973: Jízda králů. *Malovaný kraj* 9, č. 4, s. 11.
- Pavlicová, Martina 2007: *Lidová kultura a její historicko-společenské reflexe (mikrosociální sondy)*. Brno: Ústav evropské etnologie FF MU.
- Rabinow, Paul 1988: *Un ethnologue au Maroc. Réflexion sur une enquête de terrain*. Paris: Hachette.
- Ronström, Owe 2005: *Dance for Living and Dead*. DVD. Pal. Crónica Producción.
- Silverman, David ²2005: *Doing Qualitative Research: A Practical Handbook*. London: Sage.
- Silverman, David ³2006: *Interpreting Qualitative Data. Methods for Analyzing Talk, Text and Interaction*. New Delhi: Sage Publications.
- Spradley, James P. 1979: *The Ethnographic Interview*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Večerková, Eva 1970: Vyvolávání v jízdě králů na uherskohradištském Dolňácku. *Český lid* 57, s. 283–290.
- Turner, Victor W. 2004: *Průběh rituálu. Struktura a antistruktura*. Brno: Computer Press.
- Zíbrt, Čeněk 1889: *Staročeské výroční obyčeje, pověry, slavnosti a zábavy prostonárodní*. Praha: Jos. R. Vilímek.
- Zíbrt, Čeněk 1893: Jízda „králů“ o letnicích v zemích československých. *Český lid* 2, s. 105–129.
- Zíbrt, Čeněk 2006: *Veselé chvíle v životě lidu českého*. Praha: Vyšehrad.
- Zítek, Josef. 1899: Jihočeské slavnosti, hry a zábavy o letnicích. *Český lid* 8, s. 289–291.

Summary

The Ride of the Kings from the Point of View of Contemporary Research (Experiment)

The theoretic study mentions a series of articles that became an output of the international field research, which was initiated by the ICTM Study Group of Ethnochoreology. This study group focuses on the theme of field research within a more specialized ICTM Sub-Study Group of Field Research Theory and Method. The research was aimed at the traditional custom of the Ride of the Kings in Moravian Slovakia, which has been chosen with special reference to the context offered by its inscription on the UNESCO Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity. This issue is projected to the perception of the customs by the surroundings, it is reflected in the way of its future sharing by the local community and it offers the field to research its viability and process of changes within the contemporary society. It is a pilot research that was drafted as an experiment because of the specific, collective, supranational and inter-generational approach and the application of some non-standard procedures consisting in combination of monitoring and interviewing techniques. It was one concrete year of the Ride of the Kings in Vlčnov (2012) that was monitored. The data, which the quantitative research concentrated within the restricted time and space, should especially help formulate next procedures, hypothesis and issues aimed at the research of the importance of the mentioned traditional Pentecost custom within the today's society.

Key words: Ride of the Kings; field research; methodology; festival; traditional custom, Vlčnov.

Jízda králů, Vlčnov 1940. Sbírkový fond NÚLK Strážnice.

JÍZDA KRÁLŮ VE VLČNOVĚ Z POZICE OUTSIDERA

Lise Andersen – Heino Wessel Hansen

Jakou úlohu mohou sehrát dva Dánové, kteří nehovoří česky a provádějí terénní výzkum moravského obyčeje známého jako jízda králů? Musíme krátce vysvětlit, co nás vedlo k tomu, abychom se stali součástí výzkumné skupiny, která v roce 2012 navštívila Vlčnov za účelem studia zmíněné tradice. Pracuji jako etnografka v oblastním muzeu a zajímám se o dánské tradiční kalendářní obyčeje. Můj muž Heino Wessel Hansen je učitel na penzi, ale od roku 1962 se jako nezávislá osoba zabývá sběrem tradiční lidové hudby v karpatské oblasti. Jedním z jeho hlavních zájmů je úloha hudby při zvykoslovných příležitostech. Oba cestujeme po České republice často – Heino od roku 1962, já od roku 1971, a proto disponujeme alespoň základními vědomostmi o moravské tradiční kultuře.

Pokud provádíte terénní výzkum v prostředí, jehož jazykem nehovoříte, počínáte si jako neslyšící – používáte oči více než kdykoliv jindy, pokoušíte se „přečíst“ lidi a jejich emotivní reakce na to, co se zrovna děje. Neznalost jazyka má samozřejmě mnoho negativních stránek; má však také tu výhodu, že nejste ovlivňováni skutečností, že to, co vám lidé říkají o své účasti v určitém obyčeji, nemusí být vždy konzistentní s jejich emotivními reakcemi. A když máte „v batohu“ své vlastní kulturní dědictví, určitě si všímáte něčeho jiného než místní lidé.

Naši úlohu ve skupině výzkumníků jsme si zvolili vzhledem ke zmíněnému omezení. Mohli jsme provádět fotodokumentaci nebo se pokusit pozorovat nonverbální komunikaci mezi „herci“ a analyzovat různé role, jež hrála skupina mladíků či úředníci, kteří měli slavnost na starosti, stejně tak místní obyvatelé a turisté – jak Češi, tak i cizinci.

Než jsme se setkali se zbytkem našeho badatelského týmu, přečetli jsme si samozřejmě knihu *Jízda králů* od Václava Frolce a kolektivu. I s omezenou znalostí jazyka nám kniha se svým anglickým a německým resumé a mnoha fotografiemi poskytla základní představu o tom, co bychom mohli sledovat. Na internetu jsme našli informace o dnešním provádění zvyku a další poznatky jsme pak získali od českých kolegů, když se naše studijní skupina setkala v Uherském Brodě.

Paralelní slavnosti s rozdílnými typy účastníků

I když jsme prošli výše zmíněnými přípravami, ve Vlčnově jsme brzy zjistili, že zdejší jízda králů již není pouze rituál odrážející vztahy uvnitř vesnice, nýbrž jde o součást slavnosti s mnoha vrstvami a mnoha aktéry. Viděli jsme minimálně tři paralelní slavnosti:

- jízdu králů, jejíž hlavními aktéry byla skupina mládenců;
- komerční trh a kolotoče, v současné době obvyklý doprovod městských slavností po celé Evropě;
- folklorní minifestival se scénickými vystoupeními folklorních souborů z okolí, dokonce s mezinárodním nádechem ve formě slovenského souboru a s aktivitami v budovách místního muzea. V jedné z nich se vyráběly růže, používané ke zdobení koní pro jízdu králů. Přestože tyto aktivity byly uvedeny v programu, budovy, v nichž probíhaly, bylo bohužel těžké najít.

Folklorní festival byl soustředěn v horní části Masarykovy ulice, v blízkosti kostela. Náš první obecný dojem byl, že právě festivalový prvek přilákal množství lidí, ale že jde do značné míry o stylizaci folkloru – velmi uniformní lidové kroje, vystoupení s jasnou choreografií na scéně.

Víceméně komerční trh se stánky, v nichž jste si mohli koupit nápoje a různé druhy jídla, balónky, suvenýry a perníky nebo vyzkoušet moderní formu karuselu, zase přilákal mnoho rodin s dětmi a turistů. Lidé tady trávili čas, pokud zrovna nesledovali jízdu králů. Pro mnohé z nich to byla hlavní atrakce.

Kromě těchto paralelních slavností obsahoval program ještě soutěž ve verbuňku a rockový koncert – prvky, které podle našeho názoru měly jedinou funkci – obecně rozšířit rozměr slavností.

Sobotní večerní program v Domě kultury – jevištní ceremoniál s předáváním vlády krále v přeplněném sále, kde diváci seděli u stolů – jsme vnímali jako oslavu pro obyvatele Vlčnova a jejich hosty. I když byla tato událost dobře nacvičeným folklorním představením, odehrávala se v domácí atmosféře, kterou podtrhoval dojem, že to byli právě obyvatelé vesnice, kteří si zajistili místa u stolů – řada z nich se znala. Mnozí sál opustili poté, co obřad asi po hodině skončil, ačkoliv se potom promítal nový dokument o Vlčnově.

Počasí bylo příjemné, návštěvníci se v neděli oblékli jako turisté v létě a odlišovali se tak od Vlčňovanů, z nichž se mnozí vystrojili do svých nejlepších svátečních šatů – někteří si oblékli kroj. Šlo však o starší ženy nebo (pravděpodobně) o členy folklorních souborů.

Jízda králů – hlavní bod slavnosti

Jako účastníci výzkumu jsme měli možnost navštívit dům krále a jednoho z osmnáctiletých jezdců. Návštěvy těchto dvou rodin se vyznačovaly velkorysou pohostinností a dobrosrdečností. Výzkum u rodiny krále nám umožnil představit si rozsáhlé přípravy nezbytné k tomu,

Pro rodiny s dětmi byli součástí experimentu prodejci balónků a perníku. Foto L. Andersen 2012.

aby rodina dobře reprezentovala královskou důstojnost. Přípravy se týkaly jak zařízení místnosti, jež sloužila k přijímání mnoha hostů, tak hojnosti cukroví, nápojů a všeho dalšího, aby se pohostinnost mohla projevat po celou dobu přítomnosti hostů. Něco podobného v naší zemi již neznáme.

Při návštěvě v rodině jednoho z jezdců nás trochu překvapilo, že i když on sám byl jako chlapec králem a nyní – ve věku 18 let – je jezdcem, rodina se vůbec nezajímala o folklor. Tak to alespoň vyjádřili rodiče, když byli tázáni. To je možné interpretovat pouze existencí obecného postoje, že osmnáctiletí vlčňovští chlapci se účastní jízdy králů, ať už mají zájem o cokoliv. Zvyk je tedy mezi obyvateli hluboce zakořeněn. Slyšeli jsme, že jeden z místních chlapců se zúčastnit nechtěl. Bude zajímavé, zda se takový postoj ujme v budoucnu ve větší míře.

Nedělní mše v kostele za krále a jeho družinu byla nádherným a slavnostním zážitkem, pro nás bylo nicméně obtížné sledovat obsah promluvy kněze ke králi a jezdcům. Několika slovy jsme však přece jen rozuměli. Zaznamenali jsme zejména slova směřovaná k mladým lidem – aby nikdy nezapomněli, že jsou Vlčňované. To utvrdilo náš dojem, že dnešní smysl jízdy králů má co do činění s utvářením a uchováním místní identity v moderním světě, kde lidé často migrují.

V kostele jsme se mezi mnohdy staršími Vlčňovany, kteří se soustředili na obřad, cítili skvěle. Mládenci i dívky se chovali s vážností a důstojností, kterou bychom my – jako Dánové – od lidí jejich věku neočekávali. Opět známka toho, že pro mladé lidi není obyčej jen divadlo. Význam obyčeje je pro tyto mladé lidi samozřejmě odlišný, než tomu bylo v minulosti, ale zcela jistě je pro ně smysluplné se ho zúčastnit.

Z kostela byl král v průvodu nesen dvěma mladými muži na radnici, kde skupinu přijal starosta a povolil konání obyčeje. Odsud se mnoho hostů odebralo do domu krále nebo na místa, kde se zdobili koně. Šli jsme tam také a později jsme následovali skupinu mladých mužů napříč celou vesnicí a pozorovali jsme, koho a jak oslovují svými vyvolávkami.

Zatímco příbuzní a přátelé zblízka i zdaleka byli pozváni na dvůr králova domu, kde nabízeli hojně slivovice, vína a koláčků, více a více lidí zaplavovalo ulici před domem. Tady byl zdoben králův kůň a – jak se ukázalo – také oblékání krále do dívčího kroje se odehrávalo před diváky.

Podle našeho pozorování to byli hlavně místní a jejich hosté, kdo se shromáždili v ulicích, aby sledovali zdobení koní a oblékání krále. Jakmile se však průvod vydal směrem k ústřední křižovatce mezi ulicemi Brodská a Masarykova, stálo podél cesty mnoho turistů. U této části silnice je jen málo domů, takže legrůti svými rýmovanými vyvolávkami většinou oslovovali návštěvníky festivalu. Reakce byly dost rozdílné – od známek rozpaků a nevšímavosti až po pokusy učinit, co se očekávalo – usmát se a vhodit mince do zřetelně viditelných kasiček u bot jezdců. Zdálo se také, jako kdyby se jezdcí popichovali, na koho zakřičí. Vyvolávky k letně oblečeným návštěvníkům festivalu byly kratší a méně pestré než ty, které jsme slyšeli později v ulici Jana Plesla. Zaznamenali jsme i výjimky, zejména pokud vyvolávání mířilo na někoho určitým způsobem vyčnávajícího z davu. Rovněž jsme slyšeli několik rozčilených poznámek místních lidí, když turisté nereagovali tak, jak se očekávalo, a nedali mladým mužům peníze. Darovat peníze, pokud je člověk osloven, představovalo zřejmou povinnost pro místní, ne však pro všechny turisty.

Lidé obecně respektovali koně, takže nedošlo k nebezpečným situacím, kdy by muži, kteří koně vedli, museli zasahovat. Jejich práce byla přesto velmi namáhavá. Jezdečtí koně, jako jsou ti, které používali ve Vlčnově, nejsou navyklí procházet davy lidí, navíc pak museli dávat pozor na množství dětí a ukvapených fotografů.

Při závěrečném ceremoniálu byl král přenesen z jednoho kontextu do druhého. Členové folklorního souboru ho na jevišti prezentovali jako trofej. Foto L. Andersen 2012.

Od křižovatky průvod kráčel dolů ulicí Jana Plesla, která je lemována tradiční zástavbou. Zakrátko opustilo průvod mnoho návštěvníků festivalu. Jen několik pokračovalo s jezdci dolů ulicí. Nyní celá scéna změnila svůj charakter. Před domy očekávali příjezd jezdců místní obyvatelé – většinou celé rodiny. Některé ženy měly oblečeny kroje, na jiných místech byly v krojích i malé děti. Obecně vzato měli lidé oblečeno to, co lze nazvat svátečním šatem. Když k nim jezdcí směřovali své vyvolávání, každý z oslovených reagoval tak, jak se očekávalo – po vyvolávce následovala náležitá reakce. Zde jsme jasně cítili, že komunikace mezi vyvolávajícím jezdce a osobou, na niž se obrátil, měla jiný (snad původnější) charakter. Některé vyvolávky byly o něco delší, než jsme slyšeli dříve, a z reakcí členů rodin a sousedů jsme získali dojem, že byly více osobní a méně stereotypní. Zejména to platilo tam, kde se zdálo, že se jezdec a adresát vyvolávání znají. Zde také nejčastěji jezdcí – namísto mincí do kasičky – dostávali bankovky, zastrkávané do bot. O kousek níže se průvod otočil a vracel se ke křižovatce. Bohužel – protože pro nás to byla nejvíce vzrušující část průvodu.

Na jezdce čekala u vrat domů řada vlčnovských rodin, aby jim za vyvolávání mohla darovat peníze. Foto L. Andersen 2012.

Od křižovatky jsme šli směrem ke stadionu. Při východu z ulice Hlucké je opět jen málo domů, k nimž mohli jezdcí směřovat své rýmovačky, takže to byli znovu především návštěvníci festivalu, na něž mohli křiknout. Mnoho návštěvníků slavností se po zhlédnutí průvodu někam vytratilo, takže bylo najednou více místa a vše se zdálo klidnější a tišší.

Před zábavním parkem s kolotoči se průvod otočil, šel zpět k centrální křižovatce, pokračoval nahoru Masarykovou ulicí a minul kostel, kde skončil. Na tomto místě čekalo auto s jezdci pro příští rok, skupinou chlapců ročníku 1995. Když začali zpívat, bylo to trochu zklamání. Neznělo to dobře po všech těch pěkných písních, které jinak bylo slyšet po obci. Když zvážíme, kolik toho bylo jinak inscenováno, překvapilo nás, že byli zjevně ponecháni na holičkách.

Po krojovaném průvodu vesnicí nastal čas závěrečného ceremoniálu v amfiteátru. Ten byl, dle našeho názoru, spíše fiaskem. Každý folklorní soubor měl přiděleno tak málo času na vystoupení, že končil prakticky dříve, než vůbec začal. Na druhé straně se z reproduktoru ozývalo množství proslovů. Rozloučení s králem a družinou bylo ve srovnání s tím, co jsme jinak toho dne zažili, velmi podivné. Krále převzal folklorní soubor a rozloučení na jevišti bylo zcela bez spojitosti se samotným obyčejem. Jezdci se na jevišti vůbec neobjevili. Zdálo se, že se před tímto „rozloučením“ odebrali domů.

„Ceremoniál rozloučení“ na jevišti byl pro nás známkou toho, že v budoucnu bude zvyk stále více a více ohrožen stylizací. Zaslechli jsme i určité diskuse o tom, co jsou správné a co nesprávné vlčnovské kroje. Pokud si někdo začne přivlastňovat patent na to, co je správné a co špatné, pak obyvatelé vesnice přestanou vlastnit své kulturní dědictví.

Některé paralely k podobným obyčejům v zahraničí

Jízda králů je nyní zapsána na Reprezentační seznam nemateriálního kulturního dědictví lidstva UNESCO jako něco velmi ojedinělého. Jedinečná je opravdu ve svých detailech, ale podstata obyčeje – jízda mladých mužů na ozdobených koních po vesnici v době jara – je něco, co je dobře známo v mnoha evropských kulturách, mj. také v dánské. Zde existují dvě formy: masopustní jízda a „jezdecké léto ve městě“ o svatodušních svátcích – oba zvyky mají své kořeny v předkřesťanských rituálech plodnosti.

O masopustu jezdily dánskými vesnicemi skupiny dospělých svobodných mužů na koních zdobených stuhami a papírovými květy. Zdobení nebylo tak bohaté, jako je tomu dnes ve Vlčnově, bylo skromnější, podobně jako jsme to zaznamenali na fotografiích z 40. let 20. století. Muži byli oblečení v nejlepším svátečním oděvu, s vysokými černými klobouky nebo čepicemi zdobenými co nejtrpytivějšími šperky, červenými stuhami a jinými ozdobami. Vedl je král, kterým byl ale (na rozdíl od Vlčnova) zvolen mládenec, který se projevil jako nejbystřejší v soutěži „střežení v kruhu“ nebo „bušení do sudu“. Obě soutěže mají své kořeny ve středověkých rytířských turnajích.

Ve skupině byla rovněž postava představující princip protichůdnosti: ve většině případů muž v ženských šatech, ale v některých vesnicích to mohla být rovněž postava natřená načerno jako Afričan, osoba oblečená v šatech obrácených naruby, anebo sedící obráceně na koni. Tato postava měla jistou spojitost s římskými saturnáliemi, které se vyznačovaly výměnou rolí a licencí chování, kdy se mohly říkat a dělat věci, které byly vyloučeny v každodenním životě – tedy sociální pojistný ventil, který upouštěl tlak v někdy napjatých vztazích mezi sousedy nebo mezi bohatými a chudými.

Dánští jezdci nevyvolávali, ale zpívali. Před každým domem ve vesnici zazpívali píseň, v níž celé rodině vyjádřili přání všeho nejlepšího pro úrodný rok. V minulosti byla píseň často improvizací (pokud byla v rodině dívka na vdávání, novorozenec apod.). Poté se jim dostalo poděkování formou kořalky, piva, koláčů a peněz na slavnost. Před odchodem mladí muži zazpívali píseň vyjadřující jejich vděk a pozvání na večerní slavnost. Pokud lidé dali méně, než mládenci očekávali, ti pak často převedli píseň do drsného a hrubého tónu.

Dle našeho názoru je největším rozdílem mezi moravskou jízdou králů a oběma dánskými jízdami – masopustní jízdou a jezdeckým létem ve městě – skutečnost, že jezdci ve Vlčnově nenavštěvují celou obec. V dánských vesnicích bylo velmi důležité, aby jezdci navštívili všechny rodiny. Ve větších obcích jezdili v neděli i v pondělí nebo si vesnici rozdělili na části. Dánské vesnice jsou ovšem mnohem menší než vesnice moravské – v Dánsku by počet obyvatel klasifikoval Vlčnov jako město. Nejhorší věcí, která se dánskému rolníkovi mohla stát, bylo to, že masopustní jezdci minuli jeho dveře. Šlo o znamení, že nebyl přijat coby člen komunity. Obřadní jízda tedy obsahovala více prvků sociální kontroly.

V Dánsku zmizely jízdy mládenců po vesnicích spolu s koňmi ve 20. letech minulého století. Zvyk převzaly děti, které chodí po vesnici, ale počínají si stejně jako jejich předchůdci.

V 60. letech 20. století přesídlilo mnoho Dánů z měst na venkov, protože si zde mohli za rozumné ceny postavit vlastní domy. V řadě vesnic pak právě tito nově příchozí neúmyslně odhalili původní význam rituálu starousedlíků. Nově příchozí velmi často chápali „jezdce“ (nyní děti obcházející všechny rodiny) jako žebráky a dveře jim neotevřeli. Tím ovšem byli navždy vyloučeni z vesnické komunity... O dvacet let později přišla nová vlna lidí, kteří se přesouvali z měst na venkov. Stěhovali se ne proto, aby si postavili levné domy, ale aby mohli vychovávat děti v kontaktu s přírodou a z ideologických důvodů. Dnes právě tato skupina obyvatel nejvíce dychtí po tom, aby se zachovaly místní zvyky.

Pro Dána je tedy nejdůležitějším dopadem obřadního ježdění mladých mužů vesnicí sociální kontrola – způsob

vyjádření, kdo je chápán jako „jeden z nás“, a kdo ne. Po návštěvě jízdy králů ve Vlčnově si tedy klademe otázku: V minulosti, když Vlčnov byl malou nemechanizovanou zemědělskou/vinařskou společností a jízda králů nebyla turistickou atrakcí, navštěvovali jezdci všechny domy? A pokud ne – jak se rozhodovalo, kdo měl být navštíven? A proč?

Bez ohledu na odpověď musíme konstatovat, že vážnost a důstojnost v kostele, hrdost, s níž dívky nosily své kroje v průvodu, dychtivost námi navštíveného mladého jezdce ukázat nám obrázky z minulých jízd, úsilí mladého krále učinit vše tak, jak se od něj očekává, byly faktory, které v nás vzbudily dojem, že význam dnešní jízdy králů je nutno hledat v oblasti identity – pro mladé účastníky je potvrzením jejich skutečného vlčnovanství. Jaký význam má pro starší obyvatele, zaměstnance Domu kultury, starostu, výbor UNESCO atd., to je pak další, mnohem složitější záležitost.

LITERATURA:

Andersen, Lise 1989: Fastelavnsoptog i det gamle Randers Amt. Magi eller skuespil? *Historisk Aarbog fra Randers Amt*, 83, s. 47–59.
Beneš, Josef 2003: Rok ve Vlčnově 1945–46. Národopisný dokument o životě vesnice. Vlčnov: Společnost jízdy králů.
Bregenhøj, Carsten 1974: *Helligtrekongersløb på Agerø. Socialt, Statistisk og Strukturelt*. Copenhagen: Akademisk Forlag.

Bregenhøj, Carsten 1979: Maskering. Teoretiske skitser. In: Flemming Hemmersam – Bjarne Hodne (eds.): *Studiet af Fester*. København: Reitzel.
Frolec, Václav – Pavelčík, Antonín – Zemek, Metoděj 1990: *Jízda králů. Lidový obřad, hra, slavnost*. Praha: Tisková, ediční a propagační služba.

Summary

The Ride of the Kings in Vlčnov Seen from Outside

This article is based on field notes made during the international fieldwork organised by the ICTM Sub-Study Group on Field Research Theory and Methods in Vlčnov in 2012. It is written from the position of an outsider. We took into the consideration when you make field research in a society, where you do not talk the language, you have to choose your mission in accordance with your lingual constraints leaving you with the possibility of observing the non-lingual communication between the different “actors” and to analyse the different roles, which were played by these actors. Even for us as foreigners (Danish) it was easy to observe, that during the weekend of the Ride of the Kings, there were more than one feast going on in Vlčnov. Before our eyes, a traditional spring rite was played out side by side with more-commercial elements and a mini folklore festival. We made some photo documentation of the different kinds of amusement going on in the village, but concentrated mainly on the Ride of the Kings itself. The essence of the custom – young men’s riding on decorated horses through the village at springtime – is something well known in many European cultures – the Danish too. Thus, the Ride of the Kings should be compared with a Danish custom rooted in pre-Christian fertility rituals which have two forms - the Shrovetide-ride and the “riding summer in town” at Whitsun - and which seem to have more elements of social control: not receiving the riders was the biggest shame.

Key words: Ride of the Kings; field research; festival; outsider; social control; Vlčnov.

PRŮBĚH A HLAVNÍ TÉMATA VÝZKUMU JÍZDY KRÁLŮ VE VLČNOVĚ

Petra Dotlačilová – Petra Slavíková – Kateřina Syslová – Daniela Zilvarová

Následující příspěvek se zabývá zachycením průběhu vlčnovské jízdy králů, jejími aktéry a dalšími okolnostmi, které s touto obyčejovou tradicí souvisí. Autorky v něm vycházejí především z terénního výzkumu, který realizovaly v obci Vlčnov během čtyř dnů od 24. do 27. května 2012. Kromě zúčastněného pozorování se poznatky shrnuté v této výzkumné zprávě zakládají především na rozhovorech s oficiálními představiteli obce, s účastníky jízdy králů, jejich rodinnými příslušníky a dalšími obyvateli obce. Významným zdrojem byly internetové stránky a sociální sítě, na kterých byly zveřejňovány fotografie, videa a články s tematikou jízdy, často hojně komentované uživateli. Většina informací zde shromážděných se tedy vztahuje právě k slavnosti, tak jak proběhla v roce 2012, a k ročníku mladých účastníků, který se na ní aktivně podílel.

Získaná data byla důkladně utříděna a na základě toho bylo vytipováno několik tematických okruhů, které lze považovat za nosné pilíře události. Naznačují skutečnosti, které hrají důležitou roli při dnešním průběhu tradičního obyčeje a mají svůj význam pro jeho další existenci. K pohledům místních autorit patří představy starosty Jana Pijáčka a předsedy Společnosti Jízdy králů Antonína Pavelčíka, neboť jejich prezentace jevu je ta nejviditelnější a mediálně nejvíce rozšiřovaná. V dalších částech již je pozornost zaměřena na hlavní aktéry – účastníky jízdy, což je ročník osmnáctiletých chlapců a dětská postava krále. Při výzkumu byl kladen velký důraz na pochopení vnitřních mechanismů komunity mladých chlapců a jejich rodin, kterých se jízda králů týká nejvíce. Bylo sledováno, do jaké míry je tato tradice pro své nositele důležitá, zda není pouhou podívanou pro diváky, když je dnes kolem ní vystavěn třídní folklorní festival. Neopomenuta zůstala také úloha žen, která se během vývoje jízdy králů proměnila.

Místní autority a jejich pohled na tradici

Působení oficiálních institucí a výrazných osobností má bezesporu značný vliv na průběh a udržení tradice. Vědomí výlučnosti a jedinečnosti vlčnovské jízdy se mohlo na konci 19. století opírat také o to, že obyčej byl předveden na Národopisné výstavě československé v Praze roku 1895 a že malíř Joža Uprka v roce 1897

dokončil obraz jízdy králů, který vystavil roku 1900 na světové výstavě v Paříži. Obec následně navštívilo mnoho osobností kulturního a politického života nejen z českého prostředí, ale i ze zahraničí (např. malíř Alfons Mucha). Jízda králů se ve Vlčnově konala téměř každý rok, dokonce po všechna léta druhé světové války.¹

Pozornost, která je vlčnovské jízdě králů dodnes věnována, se promítá do vědomí samotných aktérů, kteří vůči tomuto kulturnímu dědictví pociťují nejen jistý závazek, ale i patřičnou hrdost na to, že jsou jeho vlastníky. Jejich uvědomění je také výsledkem usilovné práce institucí a jedinců, kteří dokumentují a propagují tuto tradici. Někteří účastníci jízdy jsou natolik poučení, že sami dokonce používají etnologickou odbornou terminologii.

Starosta obce Vlčnov Jan Pijáček

Starosta Jan Pijáček vede obec Vlčnov již přes dvacet let. Jak vyplynulo z rozhovorů s místními, je zde váženou a oblíbenou postavou. Podle slov etnografky Olgy Floriánové, ředitelky Klubu sportu a kultury, „*je to renesanční člověk*“. Přestože není rozený Vlčnovan (a tedy jako jezdec se sám jízdy králů nezúčastnil), je mnohaleté setrvání ve funkci starosty dokladem jeho integrace s životem obce. Snaží se ji společně se zastupitelstvem zvelebovat, v letech 2011–2012 nechali např. opravit náměstí a nedaleko něj také vystavět přírodní amfiteátr, který se stal dějištěm největší místní události v roce, jízdy králů.

J. Pijáček si zakládá na pospolitěm způsobu života, tak jak to podle něj bývalo dříve běžné. Váží si toho, že díky tradici jízdy králů se ve Vlčnově alespoň částečně tento způsob života zachovává: „*Jízda králů totiž není zážitek pouze pro návštěvníky, ale také pro ty jezdce a jejich rodiny. Je to komunitní prvek. Rodiny se i v minulosti při této příležitosti sešly a dělaly vše spolu, a tam kde se to povede i dneska, tak je to unikátní, v tom dnešním technokratickém světě. Tady ty zbytky opravdového komunitního života, kde se schází celé rodiny, to je velice důležitá věc a to byla jedna z věcí, která byla posuzována při rozhodování o zapsání na listinu UNESCO.*“ (Bartoniček 2012b)

„Technokratický“ svět a způsob života v něm vnímá J. Pijáček jako něco velmi negativního a snaží se nabá-

dat ke kontinuitě tradice, aby se i nadále, přes všechny překážky a pokušení moderního světa, předávala z generace na generaci, z otce na syna. K tomu každoročně vyzývá i mladé legruty, kteří se chystají na svou jízdu: „*Generace vašich předků jezdily jízdu králů a vy jste tu štafetu převzali, nesete ji, a já věřím, že až budete mít dcery a syny, tak že jim ten jedinečný zážitek umožníte, tak jak ho umožnili vaši rodiče vám.*“ (Bartoniček 2012h) Starostovo charismatické vystupování si získalo většímu obyvatel obce včetně nejmladší generace, která si ho rovněž váží a respektuje jej, jak vyplývá z rozhovorů s jednotlivci. Na veřejnosti vystupuje J. Píjáček s jistou dávkou romantizujícího patosu a jeho slova, která bývají nejčastěji citována, napomáhají utváření mediálního obrazu vlčnovské jízdy králů. Věř v důležitost a význam tradice a připomíná to svým spoluobčanům: „*Jízda králů je magický rituál. Z těch dávných časů je symbolika ukrytá v samotné jízdě, ale například i v symbolu kosárků, které máte na hlavě. Je to symbol bojovníka, protože dřív Vlčnovjané, co vstupovali do světa dospělých, jako dnes vy, se museli seznámit s tím, kde budou pracovat, jezdili na koních, ale také jaké území musí bránit. Vás bych chtěl požádat, abyste chránili tento prastarý obřad, abychom ho společně nenechali zaniknout, aby se Vlčnov nestal jen dalším bílým místem, kde zanikl další pradávný rituál.*“ (Bartoniček 2012h)

Na místní jízdě králů si starosta váží také toho, že zůstala v „nejtradičnější“ podobě, tedy – jak sám zdůrazňuje – že jezdí osmnáctiletí chlapci a pouze jednou za život.² I když chlapců má být málo, záleží na jedinečnosti a neopakovatelnosti toho zážitku. Proto se starosta snaží nabádat i další generace k dodržování této jedinečnosti, aby se jízda konala každý rok vždy s novými lidmi. Je zastáncem pokud možno nezměněné podoby obyčeje a nepřipouští možnost inovace: „*To když jsem viděl jízdu králů na Hané, měli to krásné, krásné dekorace, sonorní hlasy, ale na těch koních seděla děvčata oblečená v mužském kroji, nebo s atributy mužského kroje. A to si myslím, že ten zvyk je tím tak poškozen, že to už není ono.*“ (Bartoniček 2012h)

Společnost Jízdy králů³

Další osobností, která figuruje na pozadí dnešní podoby sledovaného tradičního projevu, je předseda Společnosti Jízdy králů Antonín Pavelčík. Byl deset let ředitelem Klubu sportu a kultury ve Vlčnově, na dění v obci se tak

podílel intenzivně již dlouhou dobu a je zde známou postavou. V roce 1991 spoluzaložil Společnost Jízdy králů, občanské sdružení, které dnes čítá 266 členů z celé republiky i zahraničí. Společnost má za cíl sdružovat lidi, co se o jízdu králů zajímají, propagovat ji nekomerčním způsobem a každoročně finančně podporovat rodinu krále. V roce 2003 Společnost vydala knihu *Rok ve Vlčnově 1945–46* vlčnovského rodáka, etnografa, výtvarníka a publicisty Josefa Beneše (1917–2005), který se obvykle dlouhodobě zabýval. O vydání jeho knihy se zasloužil především A. Pavelčík, který jízdě králů systematicky věnuje pozornost již od roku 1954, kdy byl sám jezdcem v družině vlčnovského krále. Od mládí shromažďoval materiály, literaturu a další dokumenty, podílel se i na organizaci folklorních akcí. Jeho hlavním cílem bylo zachování tradice a především svátečního vlčnovského lidového oděvu, který je podle něj na celé tradici to nejceněnější. „*Ty kroje jsou jenom v jedné vesnici, tak jak jsou. Jsou velice bohaté, barevně vyvážené a ty kroje způsobily to, že se ta jízda udržela.*“⁴ Na roli vlčnovského kroje v rámci jízdy králů klade velký důraz a tvrdí, že „*jízda králů, tak jak se děje, tady byla odstartována v roce 1892 díky krojům.*“⁵

Jedním z přínosů společnosti se proto stalo shromažďování, rekonstrukce a výroba krojů a získávání sponzorů pro tuto nákladnou činnost. Ve fundusu Společnosti se dnes nachází přibližně tři stovky součástek, které jsou půjčovány nejčastěji účastníkům jízdy králů, jež nemají vlastní kroj. Diskutovanou skutečností tu bývá otázka, jaká má být podoba současné rekonstrukce tradičního oděvu. Antonín Pavelčík považuje za nejsprávnější podobu tu „historickou“, tedy nejstarší doloženou. Při rekonstrukci se proto vychází ze vzpomínek starších občanů i z historických pramenů. Intenzivní zájem o vlčnovský kroj souvisí s dnešní podobou tradiční jízdy králů mnohem víc, než by se na první pohled zdálo. Právě kvůli tomu, aby byla příležitost obléci si kroj, se začal v zimě ve Vlčnově pořádat krojový ples, kde je představen nový kral pro nastávající jízdu.

Zásluhou A. Pavelčíka vznikla i dnešní podoba rituálu předávání vlády, který se odehrává v místním kulturním domě (Klub sportu a kultury) vždy v sobotu večer před nedělní jízdou králů: „*Protože tradice kroje se udržel pouze, když bude příležitost někam v tom kroji přijít.*“⁶

Další Pavelčíkovou iniciativou bylo uspořádání Přehlídky lidových krojů a jejich variant 21. března 1999. Při této příležitosti bylo shromážděno 81 variant vlčnovského

kroje, od dětského přes mládežnický až dospělý, včetně slavnostních krojů pro různé příležitosti.⁷ Akce měla apelovat na místní obyvatele, „aby si těch krojů vážili, aby je udržovali a dle možnosti aby se šily nové.“⁸ Na základě fotografií z této přehlídky byl vytvořen kalendář, který byl zaslán do Prahy na Ministerstvo kultury a díky němu se dostala vlčnovská jízda králů až na světovou výstavu Expo 2000 v Hannoveru. Společnost Jízdy králů a zvláště A. Pavelčík se takto zasloužili o popularizaci tradice, Vlčnova a jeho kroje navenek, v republice i v zahraničí.

Je otázkou, jak tyto aktivity zasahují do přirozeného vývoje tradice. Lpění na určité podobě kroje a průběhu obyčej se může dostávat do rozporu s akty, kteří tradiční obyčejovou příležitost právě prožívají a společně sdílejí. V takové situaci je snaha o kontrolu tradičního projevu viditelně v protikladu s jeho vlastní podstatou, která je v danou chvíli žitá a spontánní. Např. jezdci proto někdy reagují negativně na skutečnost, že jsou při průvodu od radnice k domu krále spolu s družicemi a králem stavěni do fotogenických formací, které v danou chvíli narušují přirozený průběh události. S tím souvisí také poznámka A. Pavelčíka týkající se žen při přípravě krojů: „Ženy jsou na to velice citlivé a lidská paměť je velmi krátká, čtyřicet, padesát let. Takže někdy je složité se dohodnout, co je to správné. Ony mají nějakou představu, ale my, kteří máme širší přehled, víme, že je to špatné. Takže my se to snažíme ovlivňovat v tomto duchu tím správným směrem.“⁹

Zapsání na Seznam UNESCO a budoucnost tradice

Zmíněné osobnosti zaměřené na organizaci vlčnovské jízdy králů iniciovaly myšlenku nominovat jízdu králů na Reprezentační seznam nemateriálního kulturního dědictví lidstva, jenž sestavuje organizace UNESCO. Na základě materiálů nejen z Vlčnova, ale i z obcí Kunovice, Hluk a Skoronice, kde se také obyčej koná, i když ne každoročně a v poněkud odlišné podobě, byla dokumentace zpracována Národním ústavem lidové kultury ve Strážnici (srov. Blahůšek – Teturová 2012). Podle A. Pavelčíka bylo původně sice v plánu zapsat na seznam pouze vlčnovskou jízdu.¹⁰ Nakonec tým, který podával žádost, usoudil, že by byla podnícena zbytečná rivalita mezi vesnicemi, a tak byla nakonec nominace označena jako „jízda králů na jihovýchodě České republiky“. Ještě v 60. letech 20. století se totiž obyčej konal ve čtyřiceti obcích tohoto regionu.

Dne 27. listopadu 2011 se komise UNESCO usnesla na zapsání jízdy králů do Reprezentačního seznamu nehmotného kulturního dědictví lidstva UNESCO. Obce, které byly v přihlášce uvedeny, se zavázaly o tradiční projev pečovat a přispívat k jeho zachování a další existenci. Na otázku, co by se stalo, kdyby se příslušný vlčnovský ročník rozhodl, že jet nechce, podávali oficiální představitelé Vlčnova vždy obdobnou odpověď. Jak starosta J. Pijáček, tak A. Pavelčík věří, že i nastávající generace neupustí od tradice a i další ročníky osmnáctiletých chlapců sednou na koně a projedou se svým králem vesnicí. Oba muži poukazují na silnou funkci tradování z otce na syna. Rovněž O. Floriánová, ředitelka Klubu sportu a kultury, který se na organizaci velkou měrou podílí a účastníkům jízdy pomáhá, se vyjádřila v tomto smyslu: „I když mluvím s těmi chlapci, oni říkají, že tatka jel a děda jel, tak já bych taky jel [...] takže je vidět, že si to ctí a drží a je to pro ně důležité. Rodiče a prarodiče jsou na to také hrdí a očekávají, že ten syn nebo vnuk pojede.“¹¹ Organizátoři spoléhají také na sílu zážitku spojeného s jízdou – povědomí o něm se traduje v rodinách a mnoho chlapců si jej přeje prožít na vlastní kůži.

Podpora tradice není v obci stoprocentní a nikdo to ani nepředstírá. Realisticky se vyjádřila opět O. Floriánová: „Ale abych to neidealizovala, nejsou skutečně všechny rodiny, které mají k tomu stejný přístup. Jsou rodiny, které tradici tolik necítí a žijí současným, komerčním způsobem a ti pak jet nechťejí. Nebo to můžou být důvody ekonomické, nebo je to kluk introvert, který nemá tu odvahu si na toho koně sednout a veřejně vystoupit. Protože ty vyvolávky musí patřičně znít, chlapci musí být pohotoví.“¹² A. Pavelčík to vnímá radikálněji: „Je tu sice vždycky pár nepřizpůsobivých, kteří to nechťejí dělat a vypadnou z toho. No jo, ale ono to všechny nakonec mrzí a oplácou to.“¹³

Starosta J. Pijáček však vnímá ohrožení tradice mnohem intenzivněji, a proto se snaží působit na mladou generaci i na její rodiče, aby zvyky udržovali: „Faktem je, že ta globalizace je rizikový faktor, který může poškozovat ty lidové rituály, nejenom jízdu králů. Je nutné apelovat na ty, kteří ty lidové zvyky udržují. Je to hodně na rodičích.“ (Bartoníček 2012b) Přesvědčení starosty o významu udržování tradice je jedním z významných důvodů, proč se pořádání jízdy králů věnuje každoročně velká pozornost. Starosta však neposkytuje obyvatelům vesnice pouze morální, ale také materiální podporu. Obec

je zřizovatelem Klubu sportu a kultury, který je hlavním organizátorem festivalu jízdy králů a rodinám jezdců a krále poskytuje významnou pomoc. Komunikuje s ročníkem, radí, o co všechno se musí postarat, pomůže domluvit koně, půjčit kroje a poskytnout zdarma krepový papír na růžičky. Přestože ředitelka Klubu zdůrazňuje, že průběh jízdy králů nijak neovlivňují, že to je záležitost tradice a ročníku, je materiální pomoc bezesporu nepostradatelná. I když na jízdě králů spolupracuje mnoho dobrovolníků z řad místních občanů, příprava představuje pro zúčastněné rodiny velkou zátěž jak po stránce materiální, tak organizační. Zdá se však, že mezi obyvateli obce a oficiálními institucemi probíhá dynamický proces neustálého vyjednávání o tradici.

Úloha rodiny krále

Příběh královské rodiny začíná ve chvíli, kdy zástupci ročníku požádají rodiče, zda by jim svého syna dali za krále. *Legrúti* roku 2012 si vybrali Martina Matušíka, který chodí do čtvrté třídy, ale jeho maminka Zdena Matušíková byla zpočátku proti. Její bratr byl kdysi králem, a tak si dobře pamatovala, co příprava jízdy králů obnáší. Jiří Matušík, otec letošního krále, vypráví: „*Čtyři došli a moje žena řekla ne. A večer jsme leželi v posteli a já jsem řekl jo. Já jsem vždycky tvrdil, že budu mět krále, já to tvrdil celý život a ráno jsem zvedl telefon, zavolał jsem starostovi: Máme krále.*“ Kromě dlouhodobého přání otce rodiny však vedl Matušíkovi k tomuto rozhodnutí také zájem o ochranu a udržení tradice jízdy králů. Pro malého Martina bylo zásadní, že jako král dostal volné jízdanky na kolotoče, které v době konání festivalu přijely bavit Vlčnov. Žádnou vlastní výjimečnost nepocítoval, vždyť jeho kamarádi budou králi třeba příští rok.

Přípravy započaly za pomoci přátel a známých rodiny, kteří pomohli s opravami domu, ve kterém král bydlí, a přilehlého prostoru, jenž se proměnil ve společenskou místnost, kde byli přijímání návštěvníci. Stala se také místem prvního setkání naší studijní skupiny s králem. Rodina krále přijímá po celý rok a zejména po tři dny trvání květnového festivalu nespočet hostů, o které se stará s milou vstřícností. Také všudypřítomné otázky našich badatelů, které členy rodiny provázely na každém kroku, byly zodpovídaný zodpovědně a s úsměvem. Rodiče, králova sestra nebo jeho dva bratři nedávali na sobě znát nervozitu ani únavu z rozsáhlých příprav, s radostí přijímali nové hosty a nabízeli jim pohoštění i přípitky.

Úlohou matky a sestry krále byla zejména podpora mužské části rodiny a zajišťování hladkého průběhu příprav obyčeje. Králova sestra Monika rozdělovala úlohy při opravách a úklidu domu, matka krále zastala ostatní nezbytnou práci. Obě pak v sobotu na slavnosti předávání vlády a v neděli před královským domem společně převlékaly krále do dívčího kroje. Když jízda vyjela, matka doprovázela syna pouze pohledem z okna. Od této chvíle již byl její syn v péči a pod dohledem jezdců *legrútů*.

Bratři a otec krále plnili úlohy hostitelů a „pánů domu“. Před vyjetím královské družiny nalévali bratři Jakub a Jiří domácí slivovici jak hostům, kteří měli přístup do domu, tak návštěvníkům a turistům, kteří čekali před ním. Jen během svatodušní neděle, kdy proběhla jízda, se zde vypilo 80 litrů slivovice, 160 litrů vína a snědlo se 4000 vlčnovských vdolečků. Při samotné objížďce pak všichni tři muži vedli koně nejvýznamnější trojice královské jízdy: krále a jeho dvou pobočníků. Ti, jakožto ochránci krále, mají jako jediní u sebe šavli coby součást slavnostního oděvu. Všudypřítomná odpověď na otázku ohledně negativních stránek jízdy králů byla vždy stejná: „*Je to moc starostí.*“ Starosti s přípravou na jednotlivé události v průběhu roku vrcholící nedělní jízdou králů ale nakonec určitě přehluší zážitek, který si z této události rodina a její blízké okolí zachová.

Jízda králů pohledem *legrútů*

Bez ohledu na význam rodiny krále, kolem které se celý obřad točí, spočívá průběh obyčeje a úspěšnost jízdy vždy nakonec hlavně na ročníku, tedy na osmnáctiletých chlapcích. Pro chlapce neznamena být v pozici *legrúta* pouze jeden den, ale jedná se o celoroční závazek, kdy ročník funguje jako jedna „chasa“. Skupina *legrútů* vytváří komunitu, jež se musí semknout a spolupracovat. Rok před završením osmnácti let jedou všichni na ozdobeném voze v průvodu na jízdě králů a prezentují se na podiu pěveckým vystoupením, jak jsme byli svědky v roce 2012. Chce to samozřejmě hodně odvahy, neboť kdo není zvyklý veřejně vystupovat, nemá to rozhodně lehké. Chlapci se v průběhu roku společně učí zpívat a jezdit na koni. Prvním úkolem celé „chasy“ je nalézt během podzimu nového krále. Podle A. Pavelčíka „*se stále dodržuje právo, že krále si volí sami legrúti. Oni si vezmou z obecního úřadu seznam dětí, které jsou ve věku devět až dvanáct. Vyberou si jednu nebo dvě rodiny. Tam se vypraví a poprosí rodiče toho chlapce, jestli*

by jim ho dali za krále“.¹⁴ Výběr rodiny, jak tvrdí místní, probíhá s přihlédnutím k její finanční situaci: „Dnes už jim obec dá výpis, ti mají peníze, ti mají peníze... Ted' už je to všecko o penězích...“.¹⁵ Žádat rodinu o krále chodí jen vybraní zástupci z ročníku, kteří dokážou promluvit a rodinu si získat. „Ustálený text ale není. Musí slíbit, že ho budou chránit. Je to ale velice intimní rituál a pro tu rodinu je to velká prestiž“, dodává A. Pavelčík.¹⁶

V lednu se v obci koná krojový ples a na něm je veřejnosti oficiálně představen budoucí král, kterému patří první tanec s jeho matkou. Král je doprovázen průvodem chlapců a děvčat, kteří v daném roce dovrší osmnáct let. „Potom na Velikonoce chodí kluci, ti odvedenci. Říká se na šlehačku, uplete se kančůch,¹⁷ odvedenci se drží za ramena, mají ho kolem ramen, zpívají. Přijdou k holce, položí na zem kančůch, stoupnou si proti sobě, udělají špalír, holka jím musí proběhnout a oni ji vyšlehají.“ V květnu následuje stavění máje, kdy se mladíci vypraví do lesa a tam pokácí vybraný strom. Dívky nazdobí špičku májky pentlemi, chlapci dají do koruny kančůch a pomocí techniky a dalších pomocníků ji postaví na návsi. Májka se kácí po jízdě králů, poslední víkend v květnu. Stavění májky znamená pro daný ročník čest a prestiž, a proto by si na výběru a zdobení stromu měli dát záležet. Jízda králů a události s ní spojené jsou považovány ve Vlčnově a okolí za sváteční událost, a chlapci mají dokonce k dispozici na pondělí po jízdě králů omluvenku ze školy podepsanou přímo od starosty.

Hlavní výstup čeká chlapce při nedělní objíždě obcí, jež trvá dvě až tři hodiny. Avšak neměli bychom zapomínat na skutečnost, že zde mají různé funkce i sami legrúti. Další pozici, jakou osmnáctiletý chlapec může získat, je tzv. pobočník – legrút se speciální úlohou. Dva pobočníci „krále pořád musí hlídat, aby ho někdo neukradl. Proto z celé jízdy je král jediný, který má dva pobočníky, kteří jsou ozbrojení šavlí. Protože oni jsou tam na jeho osobní ochranu.“¹⁸ Chlapci dávají přednost být spíše obyčejným legrútem, neboť to považují za zábavnější variantu. Záležet na extroverzi každého jednotlivce, protože jako pobočník by musel být pasivní, nevykřikoval by vyvolávky, a tudíž by si ani nic nevydělal. Proto se tato pozice většinou losuje a vydělané peníze legrúti rozdělí i mezi pobočníky. Dříve jezdil s vlajkou ještě tzv. předjezdec. „Když jel můj ročník, tak já jsem měl být předjezdec, jenže my jsme se pak začli s těma konima doháňat, jeden šel pomalejc, druhý rychlejc... Byla tradice, nebo se to spíš říkalo, že ten

předjezdec tolik nevydělá, ale zas naláká ty lidi.“¹⁹ Zbylí chlapci z královské družiny v průvodu křičí své vyvolávky na okolní přihlížející a posléze od nich dostávají peněžní odměnu. Každý jezdec se tak musí „otkat“ a předvést, co v něm je. Takto své pocity po jízdě králů vyjadřuje jeden z legrútů: „Ale bylo to boží!! Já bych si to zopakoval ještě, ještě jednou bych si to zjel! Nejdřív se bojíš, ale pak, když si to zjedeš celé, říkáš si, já bych si to zjel ještě jednou, už víš, o co ide, a už do toho půjdeš naplno!“²⁰

Chlapci se většinou před jízdou musí posilnit alkoholem. Sami přiznávají: „Nepijeme cíleně, prostě to přijde, máte tam rodinu od těch koňů... Pak vidíte, jak vám někdo objednává, odmítnout to nemůžete. Hlavně na kuráž, to není žádná sranda tam jezdit, většinou má člověk osmnáct roků. Jinde to je jiné, jinde jezdí opakovaně, to jen tady u nás se jede jednou za život.“²¹ Výsledné vystupování a prožitky takového jezdce záleží na jeho osobnosti a dosavadních zkušenostech. Jeden si to pořádně užívá a dává do toho všechno, co může, jiný zas se jen stěží drží na koni a jeho výstup není tolik přesvědčivý jako u jiných. „Kouká na ně spoustu lidí, když na to člověk není zvyklý, to máte jako řvát z pódia, tak je to pro ně nějakým způsobem stres, ten alkohol mu od toho trochu pomůže...“²² Víno, pivo či slivovice hraje roli i ve vytváření rýmovaných vyvolávek, které si jezdec může vymýšlet přímo na místě. „Když máte v sobě trochu vína, tak to jde líp,“ komentuje jeden z jezdců. Ač by se někomu mohlo zdát, že se k tomu chlapci staví trochu nezodpovědně, opak je pravdou. Berou tuto záležitost vážně a své úlohy se zhošťují s hrdostí a zodpovědností. Zdůrazňují, že je to pro ně velká čest, že se mohou účastnit něčeho, co absolvoval i jejich otec, dědeček či pradědeček. To, že jde o obyčej, který se po generace dodržuje a ctí, vnímají do značné míry skrze vlastní rodinu.

Nároky na legrúty

Jak vyplynulo z rozhovorů, tradici jízdy králů v dnešní době negativně ovlivňuje zejména stále větší vliv současné doby a problémů, které přináší. Mladí lidé mají díky všeobecné globalizaci možnost nakládat s mnohem širším okruhem informací a nejsou tolik vázáni k prostředí svého bydliště. Ztráta vztahu k rodné vesnici pak může zapříčinit nezájem o tradice s ní spojené. Také letošní ročník jezdců jízdy králů se potýkal s lhostejným přístupem jednoho z nich. Jak se vyjádřil člen skupiny legrútů: „Nic pro nás neudělal, nebyl pro nás oporou. Vůbec nám

nepomáhal a vždycky si došel až k hotovému.“ Nezám o dění v oblasti přípravy jízdy králů i jejich doprovodných akcí vyústil ve vyřazení tohoto mladíka z okruhu *legrútů*, kteří v provádění tradičního obyčeje dále pokračovali. S prostým dodatečným komentářem („*Rozmyslel si to*“) pak zůstal fakt, že v neděli nakonec tento mladík opravdu po boku svých vrstevníků a krále vyjel.

Jízda králů 2012 byla v oblasti složení *legrútské* jízdy oproti minulým ročníkům přece jen něčím výjimečná. Zásadním rozdílem vlčnovské tradice oproti jždám králů v ostatních vesnicích je často připomínaná skutečnost, že každý muž jede jízdu králů pouze jednou za život, a to právě v roce, ve kterém završí osmnáct let. Zatímco jinde mají jezdci možnost své vyvolávání vylepšovat každý rok, pro Vlčnovany je jízda králů jedinečná výsada a je pocítována jako způsob iniciačního obřadu dospělosti. Letošní ročník byl výjimečný v novodobé historii tradice, která je již není přímo spjata s odvodem mládenců na vojnu. Podle slov informátorů se dva ze členů královské jízdy zúčastnili již podruhé. Proč? Slabý ročník nedokázal naplnit počet jezdců, a proto byli povoláni na pomoc dva devatenáctiletí Vlčnované. Vynucené vybočení z pravidla bylo pro samotné členy jízdy tak významnou skutečností, že cítili obavu tuto informaci vůbec zveřejnit. Mladí jezdci nás při otázkách na toto téma odkazovali na O. Floriánovou: „*Nevím, jestli je to tajné... To spíš paní ředitelky Floriánové se zeptejte, jestli vám bude chtít odpovět. Ale to asi jo, odpoví určitě... Já jako nechci...*“ [jezdec]. Tento přístup mladého jezdce k otázce „čistoty“ tradice a snaha o její ochranu jistě svědčí o respektu, jaký k ní chová, i o tom, že mladá generace Vlčnovanů si důležitost jejího uchování uvědomuje.

Pokud jždě nebrání osobní přesvědčení, mohou osmnáctiletí mladíci narazit na další problém. Pro mnohé z nich je tento rok plný veřejných akcí a jejich vystoupení prvním v životě, kdy se po nich žádá osobní prezentace a vystupování před davem lidí. V minulosti měl tradiční obyčej bezesporu prověřit sebevědomí mladých mužů, kteří měli být záhy odvedeni na vojnu. Ti, zvyklí z tanečních zábav prosazovat se například při zadávání písně k tanci muzikantům, měli takto příležitost projevit svou schopnost prosadit se. Dnešní *legrúti* se do svých osmnácti let zřídka setkají s podobnými situacemi, a tak pro ně rok, kdy jsou středem pozornosti nejen celé vesnice a okolí, ale stále více i médií, představuje první vstup do veřejného života. Výjimku mohou tvořit ti, kteří si umě-

ní sebe prezentace a veřejného projevu osvojili během zkoušek a vystoupení v dětském folklorním souboru Vlčnovjének či později v dospělém Vlčnovjanu. Pro ostatní je tato forma hlasité a sebevědomé sebe prezentace výzvou. Pochybnosti a nejistota se během jízdy samotné řadí všudypřítomným alkoholem, kterým se jezdci projevuje podpora a dodává sebedůvěru. Počáteční nejistě vyvolávky se však zpravidla již během jízdy stávají hlasitým projevem mladého jezdce, který se přizpůsobuje nové životní situaci a nabývá nové dovednosti.

Kromě osobního negativního přístupu k tradici jako takové může k neúčasti na objížďce vést řada jiných důvodů. Připomeňme například povinnost chlapců celou jízdu králů absolvovat v koňském sedle. V minulosti jedna z oblíbených a každodenních dovedností se dnes stala jedním z hlavních problémů, se kterým se mladíci musí vyrovnat. Většina z nich doposud na koni neseděla a během jízdy jde o více než soustředit se na zvládnutí koně. Budoucí *legrúti* tak týdně před slavnostní nedělí dojíždějí na statky, kde se připravují a trénují. Kůň každého *legrúta* je při jždě králů veden zkušeným mužem, který dbá o bezpečí zvířete i jezdce. Díky stále větší popularitě tradice se ulice Vlčnova plní lidmi z okolních vesnic, ale také ze vzdálených velkých měst. Tedy návštěvníky, kteří s koňmi nemají zkušenost a pro dobrou fotografii nebo kamerový záběr se neváhají k vystresovanému koni přiblížit nebezpečně blízko: „*Nějaký novinář tam mával jezdci mikrofómem před hlavou i koňovi, to už jsem byl i sprostý, říkám: „Strč si ten mikrofon, kam chceš, ale drž se od mého koňa dál!“*“ Mladý jezdec tak stojí před nelehkým úkolem předvést svou pohotovost při formulování vyvolávek a zároveň zvládnout svůj přístup ke koním.

Každý z účastníků obyčej se během jeho příprav i průběhu potýká s psychickým vypětím i s časovou a finanční zátěží. Jak sdělovali jezdci, stres je pro ně je zásadním prvkem. Povinnosti, které musí obstarat během „svého“ roku (krojový ples, stavění máje a jízdu králů), vyžadují mnoho energie a soustředění. Znamená to pečlivě vytipovat krále, vybrat mezi sebou členy, kteří jsou schopni reprezentovat ročník jako celek a absolvovat důležitou oficiální návštěvu u potenciální rodiny krále. Dále je třeba zajistit koně, postarat se o přípravu ozdob na sedlo a obstarat kraj. Ten je buď přímo majetkem rodiny jezdce, ve které se dědí po generaci, nebo se zapůjčí od souseda, kamaráda či od Společnosti Jízdy králů, což v dnešní době není výjimkou.

Všudypřítomná je také otázka financí. Výdaje za kroje a ozdoby se jezdcům částečně vrátí v průběhu nedělní jízdy. Jediným způsobem, jak zastavit příval vyvolávání (často odrážejících negativních vlastností místních obyvatel), bylo dříve vyplacení se. Dotyčný vhodil peníze do kasičky připevněné k botě *legrúta*, nebo přímo do jeho boty. V současnosti, kdy vyvolávky už nejsou tak konkrétní a kdy lidé (zvláště přespolní) ztrácejí povědomí o tom, že je třeba za vyvolávky jezdcům platit, se penězi odměňují zejména obecně laděné, ale povedené rýmy. Někteří jezdci uvádějí, že peníze se rozdělují následovně: „*Dříve, co bylo do pokladnice, šlo králi, co do boty, to legrútovi. Ted' se kluci zeptají krále, král chce počítat nebo třeba horské kolo, tak se na něj složí a zbytek si nechají. Taky se rozdělí s pobočníky, protože ti nevyvolávají, ti jedou jenom vedle krále.*“ Tento rok jezdci rozhodli, že každý přispěje jedním tisícem na dar pro krále a pobočníkům dá ze svého výdělku každý 500–800 Kč. Jezdec si za nedělní jízdu může vydělat až desítky tisíc. V roce 2011 byla údajně nejvyšší částka 27 000 Kč.

Kromě materiální vybavenosti musí ročník osmnáctiletých po celý rok udržovat nepřetržitý kontakt se svými vrstevníky a efektivně s nimi diskutovat o rozdělení úloh při jednotlivých událostech. Jak vyplynulo ze slov letošních účastníků jízdy, je pro ně důležité důstojně se zhostit role *legrúta*. Vnímají to také jako vyjádření respektu ke své rodině i k Vlčnovu.

Vyvolávání jako společenská zkouška

Hýlom, hýlom!

Počúvajte horní, dolní, domácí aj přespolní, co Vám budu povídati o svatodušní neděli.

Máme krále poctivého, ale velmi chudobného, okradli nám ho na horách, na dolách, na krakovských mostinách.

Ukradli mu tři sta koní z prázdných stájí, ukradli mu tři sta volů z prázdných dvorů.

Dobře že tam neměl nic, byli by mu vzali ještě víc.

Na krála, matičko, na krála!

Vyvolávání bylo a je neopomenutelnou součástí jízdy králů. Jedná se o krátká rýmovaná souvětí, která se rozléhají obcí po celou dobu královské jízdy. Kdo je vyvolává? Komu jsou určeny? Jaký je jejich obsah a účel? V jaké podobě se s nimi při současné jízdě králů setkáváme?

Jak již bylo výše zmíněno, jízda králů bývá často jejími pořadateli a aktéry vnímána jako jakási společenská zkouška dospělosti. Podle slov starosty J. Pijáčka vstupují právě jízdou králů chlapci do světa mužů (Bartoníček 2012h). Osmnáctiletí chlapci při této iniciaci musí prokázat svou výřečnost a vydobýt si tak právoplatné postavení ve své komunitě. To vše vyžaduje mimo jiné i určité osobnostní předpoklady (extrovertní povaha, odvaha mluvit na veřejnosti, umění upoutat na sebe pozornost apod.), jejich absence je pak častým důvodem, proč se někteří chlapci do této akce nechtějí zapojit. Jak uvedla ředitelka O. Floriánová, téměř každoročně některý z mladíků odmítne jízdu králů jet.

Právo a moc vyvolávat ale nemají všichni jezdci. Pobočníci, kteří v dívčím kroji jedou na koních po boku krále a chrání ho, mají mluvení naopak zapovězeno. To může vyhovovat naopak těm ostýchavějším, kteří se nechtějí hlasitě projevovat na veřejnosti. Zdá se však, že o roli pobočníků je mezi chlapci menší zájem, jak dokládá výrok jednoho z jezdců: „*Mně by vadilo být pobočníkem. Ne proto, že bych měl na sobě dámský кроj, ale že bych musel být po celou dobu zticha, že bych nemohl vyvolávat, a vlastně bych se vůbec neukázal.*“

Šance jezdců „ukázat se“ nespočívá pouze ve slovním projevu, ale také v improvizaci, v možnosti vytvořit si vlastní vyvolávky. Prostor tak dostává individualita každého jedince. Nakolik se jezdec nakonec drží tradovaných, osvědčených vyvolávek, a nakolik naopak zapojí vlastní invenci, záleží jen na něm. Právě díky tomu je podle slov J. Pijáčka jízda králů každý rok jiná: „*Originalita průvodu je, že každý rok jsou na těch koních jiné postavy. Je to vlastně vždy premiéra. Kopíruje to chování těch kluků, vyjadřovací schopnosti. Mají portfolio tradičních vyvolávek, ale i současnější vyvolávky a někteří si je i vymýšlí přímo na místě.*“ (Bartoníček 2012b) Do jejich tvorby se může zapojit i celá rodina. Matka jednoho z *legrútů* přípravy na jízdu králů komentovala se slovy: „*Maminka sedí týden v sešitě a píše vyvolávky.*“

V jaké formě jsou vyvolávky mezi mládenci předávány? V dnešním světě moderních technologií je ústní tradování a šíření vyvolávek pochopitelně usnadněno také jejich distribucí po internetu. Mladí jezdci si je – dle jejich sdělení – posílají mezi sebou e-mailem. Seznam mají prý někteří jezdci u sebe i při jízdě králů, kdyby si náhodou na nějakou vyvolávku nemohli vzpomenout. Přeložený papír mají pod stehnem na sedle, kde jim je v případě

nouze k dispozici. Neocenitelnou roli nápořevdy také mů-
že sehrát vodič koně. Podle vzpomínek jezdců z přede-
šlého ročníku vodí koně většinou někdo starší, zkušeněj-
ší, kdo zná dobře místní poměry. „*Řekl mi, tamhleto je
myslivec, a hned napověděl hlášku o myslivcích.*“

Kdo je tedy recipientem vyvolávek? V současné do-
bě v podstatě kdokoli, kdo se vyskytne v blízkosti *legrútů*
při jejich objížďce Vlčnovem. Jak vyplynulo z rozhovorů
s místními, je slušností, aby jezdec neopomenul zaměřit
se na vlastní rodinu a příbuzné, kteří kvůli němu strávi-
li poslední dny horečnými přípravami na tuto slavnost.
V dobách, kdy byla jízda králů, na rozdíl od dnešní široce
pojaté kulturní události, především záležitostí dané obce,
byly i vyvolávky adresněji směřované na konkrétní oby-
vatele, sousedy apod. Dokládá to i úvodní formulace vy-
volávek, které ve většině případů začínají spojením „*před
týmto domem*“, z čehož je zřejmé, že byly adresovány
obyvatelům konkrétního domu. Napovídá tomu i další
obsah vyvolávání založeného na alespoň letmé znalosti
osoby, kterému je vyvolávka určena: „*Před týmto domem
je kvítí bílé, že tato panenka pomlouvá ráda jiné.*“

Vlčnovská jízda králů je již několik desetiletí atraktivní
podívanou pro turisty, kteří se sem sjíždějí z celé repub-
liky a i ze zahraničí, což mj. naznačuje i dvojjazyčná pro-
gramová brožura festivalu. Defilé krále a *legrútů* přilhlží
mnohočetné publikum, místní obyvatelé jsou zastoupeni
v menšině. Obsah vyvolávek se tedy logicky více za-
měřuje na vizuální aspekty, které nevyžadují důkladnou
znalost adresovaného – typickým příkladem jsou blond-
daté vlasy („*Dneska mi přišla zpráva z Londýna, že toto
je šikovná blondýna*“), břicho („*Před týmto domem jsem
viděl letět muchu, že tento pán si zakládá na pěkném
břuchu*“) či brýle („*Před týmto domem jsou v zahrádce
rýle, že henty slečny mají pěkné brýle.*“). Ve vyvoláva-
ní se může zrcadlit i politicko-kulturní aspekt. Vyvolávka
jednoho z jezdců při sobotním předávání vlády králů na-
příklad zněla: „*V tomto sále mi každý zatleská, protože
naše jízda králů je zapsaná aj do UNESCO.*“ Na zájem
médií či pouhých turistů ověřených fotoaparáty jezdcí
reagují slovy: „*Včera jsem měl víze, že mě budou točit
do televize*“ nebo „*Za fotečku do botečku*“.

Ať už zní vyvolávka jakkoli, zpravidla bývá zakonče-
na souvětím: „*On/ona/oni/ony se na mňa pěkně směje/ú,
on/ona/oni/ony mi do botečky něco přispěje/ú.*“ Účelem
vyvolávání je totiž – mimo jiného – získání nějakého fi-
nančního obnosu od oslovených. Z letmého pozorování

situace bylo patrné, že s tímto aspektem tradice nejsou
všichni přihlížející zcela obeznámeni. Zdá se, že místní
lidé považují za slušnost, ba přímo nutnost vyvolávání jim
určené odměnit přiměřeným obnosem. Jeden ze starších
mladenců, kterého jsme se na vnímání celé této tradice
dotazovali, reagoval, když se blížila jízda, následujícími
slovy: „*Holky, pojďme, já už nemám peníze, já su rád za
ty vyvolávky, ale je mi trapné jim do boty nic nedat, když
už nemám.*“ Oproti tomu někteří přihlížející, podle chová-
ní nejspíše turisté, se vyvolávkám na ně mířeným pouze
zasmáli, aniž by vyvolávajícího nějak finančně odměnili.
Příčin jejich jednání může být několik. Buď vůbec netu-
šili, že by měli finančně přispět, nebo nepovažovali za
nutné zaplatit, když už vydali své peníze za vstupenku,
kterou si na nedělní jízdu museli za 150 Kč pořídit. U ci-
zinců může být důvodem nepochopení jazyková bariéra,
což bylo patrné u skupiny asijských návštěvníků, které
několik jezdců po sobě častovalo hláškou: „*Ještě nejsme
ani na konci a už si nás fotijó Japonci.*“

Jízda obcí trvá přibližně 2–3 hodiny. Po celou dobu
legrúti vykřikují do publika své vyvolávky. Kolik jich za tu
dobu vypustí z úst? Jeden z jezdců předchozího ročníku
to odhadl na přibližně dvě stovky vyvolávek. „*Za ty dvě
až tři hodiny si vyděláš kolem 8 tisíc, většina lidí ti dá za
vyvolávku tak dvacku, to by vycházelo tak na 400 vyvo-
lávek, ale to je moc. Rodina ti dá samozřejmě více (tře-
ba i tisícovku), když se ti vyvolávka povede, dostaneš
od někoho třeba i dvě stě. Takže těch vyvolávek řekneš
za jízdu asi tak dvě stovky.*“ Pokud by tedy jízda trvala
zmiňované tři hodiny, vycházelo by to na více než jednu
vyvolávku za minutu, což odhadem odpovídá pozorova-
né situaci. Při tak vysokém počtu se dá očekávat, že se
některé vyvolávání během celé jízdy opakuje. Z různých
rozhovorů vyplynulo, že existuje přibližně deset takových
nejoblíbenějších či nejčastějších vyvolávek. Ty zaznívají
téměř neustále. Jízda se sice pohybuje obcí, ale většina
publika stojí na místě, takže princip opakování stejných
hlášek by nemusel být tak patrný. Jelikož jsou ale jezdcí
roztroušeni, stává se celkem snadno, že určitá část pub-
lika slyší stejné vyvolávky – ale od jiných jezdců. Někteří
diváci byli dokonce pozorností jezdců počastováni opa-
kovaně, jako tomu bylo v případě asijských návštěvníků.

S vyvoláváním se v průběhu celovíkendové slavnosti
setkáváme i v jiných podobách. Vyhotovené na zvláštních
transparentech tvoří i vizuální okrasu vesnice. Z hlediska
obsahu působí některé víceméně adresně, tj. vztahují se

na konkrétní osobu (*Matičko, na krála! Matičko milá, kdybys tak dobrá byla a našemu králi něco darovala* nebo *Před tímto domem roste pěkná travička, že tady bývá šikovná babička*). Jiné zase oslovují diváky, kteří se na jízdu přijeli podívat (*Do Vlčnova jezdí na jízdu králů hodně mladej chas, vítajte u nás, přijedte na rok zase nebo Tady sa můj koníček mosí zastavit, aby mohl všeckých co přijeli do Vlčnova pozdravit*). Umístění transparentů po vsi je zřejmě mladší součástí této slavnosti.

S vyvolávkami se setkáme už v předvečer objížďky při předávání vlády králů. Mladí *legrúti* jsou jednotlivě jmenováni, každý z nich musí přednést jednu vyvolávku. Změna kontextu se logicky odráží na obsahu vyvolávky a formě jejího projevu. Jezdec není na ulici na koni a nevidí recipienta svého textu, je na jevišti, mluví do mikrofону a k setmělému hledišti. Ve většině případů mizí ona typická napřímená paže s ukazováčkem mířícím na konkrétní objekt vyvolávky. Zřejmě proto, aby byla dodržena logická struktura, recitují první dva *legrúti* na úvod nejznámější vyvolávku: „*Počúvajte horní, dolní, domáci aj prespolní, co vám budu povídati o této svatodušní neděli...*“ Ostatní vyvolávky patří podle rozhovorů do kategorie těch oblíbených („*Před tímto domem je tulipán, že toto je vlčnovský chuligán,*“ popř. hláška o pěkném břuchu). Zdá se, že častěji než při samotné jízdě králů zde zaznívají narážky na Vlčnov (kromě již zmíněné např.: „*Vlčnovští chlapi pijú jak duha, že vlčnovská slivovice je dobrá vzpruha*“, „*Mnoho lidí sa chodí do Vlčnova dívat, protože vlčnovské dívky umí pěkně zpívat*“, „*Před tímto domem je branka, že toto je šikovná Vlčnovjanka*“). Také zde zcela chybí závěrečné souvětí, jímž chlapci žádají o peníze. Místo toho končí své hlášky spojením: „*Na krála, matičko, na krála!*“

A jaké vyvolávky tedy zaznívají při nedělní jízdě králů? Kolik se jich mládenci přibližně naučí? Na tuto otázku nalezneme alespoň přibližný náznak odpovědi prostřednictvím papíru s vytištěnými vyvolávkami, který jistý *legrút* studoval před sobotním ceremoniálem a dovolil nám jej vyfotit. Na papíru velikosti A4 je zaznamenáno celkem 58 vyvolávek, z toho 3 jsou dopsány ručně, dá se usuzovat, že se jedná o vyvolávky vytvořené jezdcem či jeho blízkými. Jedna z nich je ovšem přeškrtnuta, mladík si je jí použití při objížďce nakonec asi rozmyslel. Z 58 hlášek je celkem 19 zaškrtnuto. Můžeme se tedy domnívat, že právě těch 19 se mladík zamýšlel naučit. Kolik jich pak v realu použil, nevíme.

Začátek vyvolávek ze seznamu obsahuje nejčastěji určení místa – v 41 případech se jedná o začátek „*před tímto domem*“, ve zbývajících hláškách je to „*na tomto místě*“, „*v tomto domě*“, zcela výjimečně začíná vyvolávka jinak („*ta vaše cérečka*“, „*matičko*“, „*můj koníček*“, „*tamten pán*“). Z hlediska obsahu se 37 hlášek točí kolem žen, a to jakéhokoliv věku, většina patří mladým dívkám, označovaným jako panenka, cérka, děvčice, dívka, děvče, děvčátka, jmenovitě pak Maruška, Marýna, Kača; jsou zastoupeny také ženy vyššího věku – maměnka, matička, hospodyň, vdova, babka. Zmínky jsou většinou pozitivního rázu vyzdvihující krásu (*děvče jak marcipánek, švarná panenka, céry jak kvítí, šikovná²³ cérečka*) charakter (hodná, věrná) či dovednosti (zpěv, tanec). Mírně negativní hlášky vyčítají ženám marnivost (stojí u zrcadla, rády se strojí, nešetří barvičkami), či chování (pomlouvání, lenost, či sklon k nevěře). Hlášky na muže souvisí s jejich povoláním (myslivec, malíř), v případě hospodského ještě navíc s alkoholem („*Na tomto místě můj koníček hlavjenkú kývá, že tento hospodský nám podaruje bečku piva*“). V hláškách se z alkoholu objevuje také slivovice a víno („*Na tomto domě je pěkně natřená rýna, že tento pán nám podaruje džbán vína*“, „*Před tímto domem roste borovice, že nám podarují žejdlík slivovice*“). Na seznamu ale chybí hlášky, které nám *legrúti* citovali jako ty nejběžnější a které také zaznívaly i při jízdě (hláška o blondýně, břuchu, brýlích, o focení). Zřejmě jsou natolik zažitá a známá, že není třeba je zapisovat, mladí si je zkrátka pamatují. Hlášky ze seznamu jsou tedy zřejmě staršího data.

Role dívek a žen při jízdě králů

V průběhu slavnosti jízdy králů ve Vlčnově se prezentuje hlavně mužská populace vesnice. Pokud bychom se chtěli zaměřit na roli žen a dívek zjistíme, že žádnou speciální roli v této tradici nezastávají. „*Prostě tady v tomto směru není emancipace*“, vysvětluje jedna z matek *legrútů*. Ženy a dívky se hlavně podílejí na takových činnostech, jako je pečení, chystání hostin a nápojů, obsluhování hostů či zdobení koní. Dříve bylo posláním žen především vyrábění barevných růžiček na koně z různých pentlí a mašlí, avšak v dnešní době touto zručností oplývá jen málokterá dívka. Této činnosti se věnují spíše už jen starší ženy, které si tuto znalost a dovednost uchovaly. Matka jednoho z jezdců nám potvrdila, že „*dřív byla tradice, [...] jako když to bylo třeba v těch 40. letech*

– ta jízda byla i za války. Tak třeba, když to byl jezdec a měl galánku a ta galánka, když mu přivázala pentlu na toho koňa, tak to byla pro něho pocta. [...] Nebo ty holky dělaly mašle na toho koňa.“ Avšak dnes již dívky na koně jezdcům pentli nepřivazují, neboť tento zvyk souvisel s faktem, „že ti kluci už šli na vojnu... a věděli, že ty dva roky budou pryč, takže ty holky si je tím uvazovaly.“

Dalším významným okamžikem, při němž jsou přítomny dívky ze stejného ročníku jako jezdci, je předávání vlády, jež se koná večer před objížďkou královské družiny. Na jevišti kulturního domu dívky asistují ceremoniálu oblékání nového krále a předávání koruny králem z minulého roku. Jde o veřejnou událost, která, jak tvrdí i místní, je považována za „novodobou záležitost“. Při této události se prezentují „děvčata z toho ročníku, která se jinak moc neuplatní. Předávání vlády, které nepatří k tradičnímu obřadu, je vlastně nová věc, ale natolik se tady všichni, že ty mladší ročníky – které nepamatují, že to bylo vytvořeno uměle – už to považují za součást tradice. Tady mají právě prostor děvčata z ročníku, protože vystupují společně s chlapci jako jedna společná chasa,“ říká O. Floriánová²⁴ a pokračuje: „Vlastně dycky ta jedna družica nese tu korunu přes celý ten sál.“ Za ní jde zástup ostatních dívek a jezdců a tímto průvodem se zahajuje celá událost předávání vlády. Po tomto úvodu na pódiu začne za doprovodu cimbálové muziky slavnostní oblékání krále, při kterém mu pomáhá jeho matka a sestra či jiná příbuzná z rodiny. Kolem stojící osmnáctileté dívky jsou rovněž oblečeny ve slavnostních vlčnovských krojích a podávají matce jednotlivé části ženského oděvu v pořadí, v jakém po sobě správně následují. Podle slov místních informátorů je smyslem této události především umožnit širší veřejnosti nahlédnout do ceremoniálu oblékání krále a předávání vlády.

Jak z rozhovorů a pozorování vyplývá, je v dnešní době funkce žen a dívek v tradičním obyčejí jízdy králů spíše okrajová. Podle otce krále „je to furt tak, jak v životě. Chlap je hlava rodiny, ale ženská je ten krk, který tou hlavou točí. Ty děvčata jsou takový krásný doprovod těch kluků, protože oni všude chodí v tom slavnostním kroji s věncema a je to takové zpestření. Holky nedělají nic, protože kluci jedou jízdu králů, dělají vyvolávky, pak jdou ke královi, a aby tam nebyli sami, tak vždycky jde celý ročník.“²⁵ Hlavním posláním dívek při veřejné prezentaci je ukázat krásu a bohatství vlčnovského kroje, jak nadšeně komentovala jedna z osmnáctiletých dívek:

„Každý ten ročník chodí jednou za život, takže já si to patřičně užívám. Užívám si to, že vlastně mám tu pozornost, každý si mě fotí [...] Jsem patřičně hrdá, že jsem Vlčnovjanka a můžu nosit tento kraj.“ (Bartoniček 2011) I když jsou vlčnovské dívky na svůj kraj pyšné a nosí ho s hrdostí, přece jen se setkají s nepraktičností množství sukní a velmi těžkého věnce, který mají na hlavě. Díky těmto součástkám jsou v kroji méně pohyblivé a obratné. Někdy je však chování turistů a fotografů dívkám až nepříjemné, jak potvrzuje svojí výpověď jedna z účastnic. „Je to hrozné, když tam stojím v nazdobeném kroji a každý mě fotí jak úlovek a strkají do mě, šahají mi na rukávce a nastavují si mě... To sou hádky! Oni by sa pozabíjali pro jednu jedinou fotku... Jsem říkala: „Šak máme čas!“ Jsme tam stáli tři hodiny.“

Některé dívky z daného ročníku se však samotné jízdy králů nechtějí účastnit. Důvody mohou být různé: „Protože se přistěhovaly, nebo prostě nechcou, nemají ten vztah k té tradici.“ (Bartoniček 2011) Otázkou tedy zůstává, zda nadcházející ročníky budou mít stále nadšení v jízde králů pokračovat. Navíc kroje, které se dědí z generace na generaci, jsou v dnešní době finančně velmi nákladnou záležitostí. „Já ten kraj mám snad 70 let ještě po mé prababičce. A kolik stojí! To prostě nejde, aby ho někdo nenosil. Aby prostě ta tradice vymizela, to nevymizí. To je prostě krása,“ (Bartoniček 2011) říká jedna z dívek. Některé dívky se natolik snaží udržet tuto zvyklost, že se učí opravovat kroje, ačkoliv dnes už jde spíše ojedinělou schopnost vybraných žen. Největší příležitostí pro předvedení tradičního oděvu je průvod, jenž se odehrává v neděli po jízde králů. Zde se představují jednotlivé vesnice a návštěvníci mají možnost porovnávat různorodost jednotlivých krojů.

Při objížďce královské družiny však hlavní roli zastávají chlapci-legrúti, král a muži vedoucí koně. „Záleží na ročníku a také kolik je tam chlapců a kolik děvčat, děvčata to na koni za chlapce prostě neodjezdí. To je ryze mužská záležitost, stejně jako tanec verbuňk,“ (Bartoniček 2012a) vysvětluje starosta Vlčnova Pijáček. Král a jeho pobočníci jsou oděni do dívčího kroje, což podle jedné z pověstí, vysvětlujících původ jízdy králů, má symbolizovat někdejší útěk ze zajetí, kdy uherský král prchal se svou družinou v dívčím přestrojení, aby nebyl rozpoznán. A jak reagují místní lidé na záhadnou skutečnost, že chlapci jsou převlečeni za dívky? „To nikdo neřeší, vůbec. V životě by králi nikdo neřekl: „Jé, tys měl

dívčí kroj, jo jako vůbec ne.“ Místní to vnímají jako závazek vůči tradici, o které nemají potřebu diskutovat.

Pokud se podíváme do zákulisí příprav celé události, zjistíme, že velkou roli zde zastává matka krále. Když přijdou *legrúty* v průběhu podzimu žádat do rodiny o krále, hlavně matka si uvědomuje, kolik práce a starostí je s touto akcí spojeno. *„Většina si myslí, že hodně o tom rozhodují peníze jo, nebo něco takového, není to zas tak... Ne že by to nikdo nechtěl dělat kvůli penězům, ne, to bych neřekla, ale kvůli tomu, že je to strašně, ale strašně moc starostí kolem toho. A ty peníze, peníze máte [...] To je jedno, jo... Nebo záúkolujete rodinu, nebo známé, ale tady jde o to, že je tam fakt hrozně moc starostí, běhání, práce, třeba jenom, když nachystáte kroje... On fakt v tom ještě, oni to jsou ještě fakt chachaři, kteří ještě nevíjo, o čem je řeč...“* Není divu, že většina rodičů tuto možnost zvažuje a málokdo na první požádání hned kývne. Otec posledního krále např. vypověděl: *„Moje manželka byla stoprocentně proti a já jsem tak uvažoval, a tak jsem uvažoval celou noc a ráno jsem ji potom postavil před hotovou věc.“* (Bartoniček 2012d) A jeden z bratrů krále novinu komentoval takto: *„Sestra mi psala přes internet: ‚Budeme mít krále!‘ Tak jsem ji odepsal, co dal tatka mamce, protože mamka nechtěla.“* (Bartoniček 2012d) Vzdor matky je celkem pochopitelný pro ženu, která si dokáže představit, kolik s touto funkcí souvisí zařizování a starostí. *„Samozřejmě, když si k tomu lidi započítají ještě i fasády a obdělávání celého baráku, já nevím čeho všeckého, tak to stojí moc peněz, ale to tam nepatří... My to nebereme jako kvůli tomu, že se máme ukazovat, jaký má kdo barák, ale je to tradice, je to prostě kus folklóru, který sem patří. A který i ty děcka by si měly zapamatovat. A měly by to nést i ty ostatní děcka, jo pak dál...“*

V této souvislosti možná někoho napadne myšlenka, zda vůbec dojde k veřejnému poděkování matce králem či *legrúty*. *„No tak zvykem to není...“*, odpovídá jeden z jezdců. *„A není to nikde dané, že bych měl... Ale správně bych měl poděkovat, protože takých povinností, co kolem toho musela zařizovat, tak to je vážně hodně. Tak to je slušnost, měl by to sám říct...“* A jedna z matek jezdců později vysvětluje: *„Já si myslím, že ty děcka, ty malé, ti králové, že oni to ještě jako... Oni to berou, jako že oni jsou, že jim by spíš měl někdo děkovat, že to vůbec dělají... Oni to neberou... [...] A když už jsou takto velcí, kdy už by to mohli jako... Oni to ocení, když by tady zůstali,*

měli děcka a ty jejich děti by jezdili, tak pak teprve ocení ty jejich rodiče...“

Další důležitý moment, kde se matka dostává do popředí, je oblékání krále do dívčího kroje, jež je pojímáno velmi obřadně. Jak již bylo zmíněno, jedno oblékání se odehrává den před jízdou králů a druhé v den objížděky u královské rodiny: *„Teprve teď, je to asi posledních dvacet roků, se to děje na veřejnosti, dřív to bylo vyloženě intimní záležitost té rodiny. To vůbec, ten král vyšel až oblečený, to nikdo nevěděl, co sa mu obléká. [...] To opravdu jenom asistovaly ty babičky a kmotřenky u toho oblékání u toho krále... Teď z toho dělají atrakci... Se nám třeba taky nelíbilo, že jsme museli oblékat toho krále vyloženě venku.“* Jak vyplývá z předchozí výpovědi, oblékání krále je pro rodinu vyloženě intimní záležitost, která by se měla odehrávat někde v ústraní, skryta před očima veřejnosti, a ne před královským domem, jak je v dnešní době běžné. *„Já už jsem prostě řekla, i starostoj, že to venku dělat nebudu! Takže my už jsme to udělali takové to, trošičku, [...] že už to bylo takové intimní... Že už jsme ho oblékali tady. [...] Aspoň něco by mělo zůstat utajené. Když to chtějí vidět, tak ať si zajdou na to předávání vlády, protože tam je to udělané tak, že to je vidět do podrobnů všechno. Ale potom už na tu samotnou jízdu králů by tomu královskému domu měli nechat prostor.“*

Na základě nynějšího sledování lze charakterizovat pozici žen a dívek při jízdě králů spíše jako výpomoc a zařizování všeho potřebného, aby tento zvyk proběhl tak, jak má. Nepochybně asi největší ženskou roli zde zastává matka krále, která je jeho „pravou rukou“. Dívky v nápadných pestrobarevných krojích pak tvoří atraktivní kulisu, která dodává události nezaměnitelný lesk a pocit svátečna. Nutno konstatovat, že stejně jako divadelní dekorace je součástí sémantické výpovědi divadelní hry, je i tato kulisa nesporně spolunositelem významu celé události.

Závěrem

Z pozorování průběhu a pořízených rozhovorů sledovaného ročníku vlčnovské jízdy králů vyplynula celá řada skutečností, kterými se otvírá prostor pro další výzkum. Jisté je, že jízda králů je obyčejová tradice s dlouhou historií, dnes je to ale především žitá tradice, nutně ovlivněna současností. Skutečnost, že proměny společnosti výrazným způsobem poznamenávají také dosud existu-

jící tradiční projevy, není ničím novým. Společnost je přizpůsobuje svým aktuálním potřebám a dává jim podobu, v jaké je pro zúčastněné přijatelná. Tyto změny jsou však často vnímány negativně těmi, kteří cítí zodpovědnost za existenci tradice a stávají se proto jejími strážci. Ve Vlčnově tak zaznávají především z úst místních autorit stesky nad negativním vlivem moderního způsobu života. Vyzývají k udržování obyčeje, kritizují nepřilíš aktivní či vlažný postoj k tradici u některých obyvatel obce i samotných jezdců a také nedostatečné rozvíjení vztahu k místnímu tradičnímu oděvu.

Vytvořením folklorního festivalu se proměnilo také publikum jízdy králů, což ovlivnilo její průběh a prožitky mladých chlapců v roli *legrůtů*. Stále větší popularita a zájem médií je rovněž nepřehlédnutelným prvkem v novodobé historii jízdy. Média nutí oficiální zastupitele, ale i běžné občany zaujímat stanoviska vůči této tradici a vydávat různá prohlášení. V neposlední řadě bývá v rozhovorech s obyvateli obce zdůrazňována také narůstající role peněz. To všechno jsou vnější tlaky, které nelze přehlédnout a které budou i do budoucna hrát důležitou roli v procesu vyjednávání o této tradici. To bude probíhat především mezi jejími hlavními aktéry, kteří

budou vždy usilovat o svůj prožitek, a těmi, kteří na sebe dobrovolně vzali (dnes dokonce už před celým světem) zodpovědnost za její existenci. Bude záležet také na tom, jaké další faktory budou do hry vstupovat a dotvářet aktuální podobu obyčeje.

Jak vyplynulo z průzkumu, lze v tuto chvíli považovat za důležitou skutečnost, že příslušnost k ročníku a účastí na celoročních událostech souvisejících s tradiční jízdou králů *legrůtů* posilují vědomí své příslušnosti ke komunitě Vlčňovanů. V průběhu celého roku jsou významnými členy kulturního života obce, která je po tento čas v jejich konání sleduje. V dospívajících mladých lidech se takto postupně zvyšuje úroveň sociálních dovedností, komunikace a organizačních schopností. Tyto úkoly na sebe legůti dobrovolně berou s vědomím, že se takto začleňují do společnosti dospělých: „*Je to náš iniciační obřad. Honza Pijáček říká, že ráno na koně nasedají chlapci a odpoledne slézají muži. Ve Vlčnově se to tak bere. [...] Že je to taková zkouška dospělosti, to jsme vždycky věděli všichni,*“ tvrdí jeden z bývalých *legrůtů*. Toto vědomí, které se tu stále předává z otce na syna, je proto zřejmě silnou motivací a pádným důvodem mnoha chlapců, proč se účastnit jízdy králů jako *legrůt*.

POZNÁMKY:

1. Nekonal se ale v roce 1965, viz video „Proč se v roce 1965 ve Vlčnově nejela jízda králů“ (Koníček 2012).
2. Jízda králů byla původně spojena s odvodem mládenců na vojnu. Proto jsou mladí jezdci dodnes nazýváni *legrůty* (místní forma výrazu *regrůt*, *rekrůt* – nářečně povolánec, branec; odvozeno od slova rekrutovat – verbovat na vojnu). Podle některých informátorů v minulosti odcházely k odvodu i tři ročníky (pouze jejich části), v družině tak mohli jet mládenci ve věku od 18 do 21 let, většinou tedy pouze jednou, a pak odešli na vojnu. Teprve novodobá vlčnovská tradice jízdy králů je spjata striktně s jedním ročníkem a důraz je kladen na neopakovatelnost zážitku. Fakt, že některý jezdec se účastní akce opakovaně, je považován za výjimku, raritu, ale již se to událo.
3. Jízda králů není vlastní jméno a podobně jako označení dalších tradičních zvyků a obyčejů se gramaticky správně píše s malým písmenem, v názvu sdružení a v mnohých, zejména publicistických materiálech je však uváděna s velkým písmenem.
4. Rozhovor A. Pavelčíka se studijní skupinou ICTM Study Group for Ethnochoreology, 25. 5. 2012 v Klubu sportu a kultury ve Vlčnově.
5. Tamtéž.
6. Tamtéž.
7. Mnoho informací o místním lidovém oděvu bylo shromážděno především díky vlčnovským ženám, které podle A. Pavelčíka nejvíce udržují oděvní tradici.
8. Rozhovor A. Pavelčíka se studijní skupinou ICTM Study Group for Ethnochoreology, 25. 5. 2012 v Klubu sportu a kultury ve Vlčnově.

9. Tamtéž.
10. Tamtéž.
11. Tamtéž.
12. Tamtéž.
13. Tamtéž.
14. Rozhovor A. Pavelčíka se studijní skupinou ICTM Study Group on Ethnochoreology, 25. 5. 2012 v Klubu sportu a kultury ve Vlčnově.
15. Rozhovor s bývalým *legrůtem* pořízený studijní skupinou ICTM Study Group for Ethnochoreology, 27. 5. 2012.
16. Tamtéž.
17. „Kančuch“, „karabáč“ neboli pomlázka.
18. Rozhovor s rodinou krále pořízený studijní skupinou ICTM Study Group for Ethnochoreology, 25. 5. 2012.
19. Rozhovor s bývalými *legrůty* pořízený studijní skupinou ICTM Study Group for Ethnochoreology, 27. 5. 2012.
20. Rozhovor s bývalými *legrůty* pořízený studijní skupinou ICTM Study Group for Ethnochoreology, 28. 5. 2012.
21. Rozhovor s *legrůty* pořízený studijní skupinou ICTM Study Group for Ethnochoreology, 25. 5. 2012.
22. Tamtéž.
23. Na Slovácku znamená pěkná.
24. Rozhovor Olgy Floriánové se studijní skupinou ICTM Study Group on Ethnochoreology, 25. 5. 2012.
25. Rozhovor královské rodiny se studijní skupinou ICTM Study Group on Ethnochoreology, 25. 5. 2012.

TIŠTĚNÉ PRAMENY A LITERATURA:

Beneš, Josef 2003: *Rok ve Vlčnově 1945-46. Národopisný dokument ze života slovacké vesnice v polovině 20. století*. Vlčnov: Společnost Jízdy králů.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

- Bartoniček, Radek 2011: „www.SlovackoDNES.cz: Jízda králů Vlčnov - osmnáctiletá dívka.“ *You Tube* [online] [cit. 30.05.2011]. Dostupné z: <<http://www.youtube.com/watch?v=47FZoJAQjDc>>.
- Bartoniček, Radek 2012a: „Jízda králů VLČNOV 2012: Jak jste připraveni na letošní ročník? (www.SlovackoDNES.cz).“ *You Tube* [online] [cit. 23.05.2012]. Dostupné z: <<http://www.youtube.com/watch?v=d-f7yfiZzkA0>>.
- Bartoniček, Radek 2012b: „Jízda králů VLČNOV 2012: Kolik kluků pojede? A porušíte tradici? (www.SlovackoDNES.cz).“ *You Tube* [online] [cit. 23.05.2012]. Dostupné z: <<http://www.youtube.com/watch?v=VFtO-rEOpRA&feature=relmfu>>.
- Bartoniček, Radek 2012c: „Vlčnov: Starosta vysvětluje, proč se zlobí na některé kritiky v obci (www.SlovackoDNES.cz).“ *You Tube* [online] [cit. 26.11.2011]. Dostupné z: <<http://www.youtube.com/watch?v=CNMHI6rTGRk>>.
- Bartoniček, Radek 2012d: „Jízda králů Vlčnov: rodina Matušíková, rodina krále 2012 (www.SlovackoDNES.cz).“ *You Tube* [online] [cit. 13.01.2012]. Dostupné z: <<http://www.youtube.com/watch?v=DtF-BzmDYI9I&feature=related>>.
- Bartoniček, Radek 2012e: „Jízda králů VLČNOV 2012: Maminka obléká svého syna, krále (www.SlovackoDNES.cz).“ *You Tube* [online] [cit. 26.05.2012]. Dostupné z: <<http://www.youtube.com/watch?v=pyQN240pF44&feature=relmfu>>.
- Bartoniček, Radek 2012f: „Jízda králů VLČNOV 2012 - Představení legrutů (www.SlovackoDNES.cz).“ *You Tube* [online] [cit. 28.05.2012]. Dostupné z: <<http://www.youtube.com/watch?v=Y5Wki5McFKI>>.
- Bartoniček, Radek 2012g: „Jízda králů VLČNOV 2012: Začátek mše v místním kostele (www.SlovackoDNES.cz).“ *You Tube* [online] [cit. 28.05.2012]. Dostupné z: <<http://www.youtube.com/watch?v=wwO0-ABWfeg>>.
- Bartoniček, Radek 2012h: „Jízda králů VLČNOV 2012: Přijetí družiny u starosty, (www.SlovackoDNES.cz).“ *You Tube* [online] [cit. 28.05.2012]. Dostupné z: <<http://www.youtube.com/watch?v=bV7rEEnJkM>>.
- Bartoniček, Radek 2012ch: „Jízda králů VLČNOV 2012: Atmosféra v nejdělním průvodu (www.SlovackoDNES.cz).“ *You Tube* [online] [cit.

Blahůšek, Jan – Teturová, Jarmila: *Jízda králů na jihovýchodě České republiky*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2012.
Program Jízdy králů 2012. Vlčnov: Klub sportu a kultury Vlčnov.

- 31.05.2012]. Dostupné z: <<http://www.youtube.com/watch?v=ER-V2vx3PYKU>>.
- Bartoniček, Radek 2012i: „Jízda králů VLČNOV 2012: Vernisáž výstavy o nominaci do UNESCO (www.SlovackoDNES.cz).“ *You Tube* [online] [cit. 25.05.2012]. Dostupné z: <http://www.youtube.com/watch?v=yei_sUf70CE>.
- „Jízda králů. 25.–27. května 2012. Program.“ *Klub sportu a kultury Vlčnov* [online] [cit. 27.05.2012]. Dostupné z: <<http://www.jizdakralu.cz/>>.
- Koníček, Zdeněk 1912: „Proč se v roce 1965 ve Vlčnově nejela jízda králů“ *You Tube* [online] [cit. 28.10.2012]. Dostupné z: <<http://www.youtube.com/watch?v=5wMpY219EU8>>.
- SlovackoDnes.cz* [online]. Dostupné z: <<http://www.slovackodnes.cz/>>.
- „Společnost jízdy králů.“ *Klub sportu a kultury Vlčnov* [online] [cit. 27.05.2012]. Dostupné z: <http://kskvlcnov.cz/?page_id=284>.
- Vlčnov, obec králů* [online] [cit. 27.05.2012]. Dostupné z: <<http://www.vlcnov.cz/obcasnik/>>.
- Vrba, Antonín 2012a: „Vlčnov-monitoring JÍZDY KRÁLŮ: Na cestě k domu krále.“ *You Tube* [online] [cit. 27.05.2012]. Dostupné z: <http://www.youtube.com/watch?v=2SW3H1I_o34>.
- Vrba, Antonín 2012b: „Vlčnov-monitoring JÍZDY KRÁLŮ : před kostelem v průběhu „královské“ mše svaté.“ *You Tube* [online] [cit. 27.05.2012]. Dostupné z: <http://www.youtube.com/watch?v=70_rguvcltE>.
- Vrba, Antonín 2012c: „Vlčnov-monitoring JÍZDY KRÁLŮ: Jízda s vyvoňávkami se dala do pohybu.“ *You Tube* [online] [cit. 27.05.2012]. Dostupné z: <<http://www.youtube.com/watch?v=wblKz1vBFco>>.
- Vrba, Antonín 2012d: „Vlčnov-monitoring JÍZDY KRÁLŮ : Po boku krále byl jeho tatínek a bratr.“ *You Tube* [online] [cit. 27.05.2012]. Dostupné z: <http://www.youtube.com/watch?v=ILM_fuN_tt0>.
- Vrba, Antonín 2012e: „Vlčnov-monitoring JÍZDY KRÁLŮ: slavnostní průvod krojovaných účastníků.“ *You Tube* [online] [cit. 27.05.2012]. Dostupné z: <<http://www.youtube.com/watch?v=4RCh0TPJnXI>>.
- Vrba, Antonín 2012f: „Vlčnov-monitoring JÍZDY KRÁLŮ: Z koncertu dechové hudby Vlčnovjanky.“ *You Tube* [online] [cit. 28.05.2012]. Dostupné z: <<http://www.youtube.com/watch?v=2n0mtA61pUw>>.

Summary

The Ride of the Kings in Vlčnov - the Course and Major Themes of the Event

The contribution pays attention to the course of the Ride of the Kings in Vlčnov in relation to its actors, who are mainly the eighteen-year old local boys, so-called legruti, and the young king and his family. The authors lean especially on the field research that they implemented in Vlčnov during four days between 24th and 27th May 2012, i.e. on the day before the festival and in its entire course. In addition to their on-the-spot observation, it was the interviews with the Ride's participants, their relatives and other inhabitants of the village that constituted the source of information. The Internet and social networks provided other information. The Ride of the Kings in 2012 was the first one after the custom had been inscribed on the UNESCO Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity. During the research, high stress was put on understanding of internal mechanisms in the community of young boys and their families which the Ride is related the most to. It was monitored to which extent the custom is just a spectacle for the visitors and to which extent it is important for its bearers even though a three-day folklore festival has been based on this tradition.

Key words: Ride of the Kings; field research; participant observation; young men community; Vlčnov.

ČÍM ŽIL VLČNOV?

MEDIÁLNÍ ZPRÁVY O KONÁNÍ VLČNOVSKÉ JÍZDY KRÁLŮ V ROCE 2012

Dorota Gremlicová – Daniela Zilvarová

Otázky a metody výzkumu

Od prvních momentů terénního výzkumu-experimentu zaměřeného na jízdu králů ve Vlčnově, kterého se obě autorky zúčastnily, zaujalo naši pozornost to, jak se do podoby události promítl fakt zápisu jízdy králů do Reprezentativního seznamu nemateriálního kulturního dědictví lidstva UNESCO.¹ V případě této studie konkrétně jak tento fakt ovlivnil způsob referování o jízdě králů v médiích a jak modeloval obraz, který tato média zprostředkovala příjemcům.

Již při rozhovorech s lokálními autoritami vysvítalo, že ve způsobu, jak o jízdě mluví na veřejnosti, se objevují určité ustálené, fixované formulace. Ty zdůrazňovaly především fakt zápisu jízdy králů do Seznamu, výlučnost jízdy králů ve Vlčnově ve vztahu k ostatním dosud prováděným jízdám králů v jiných obcích, kroje jako její alfu a omegu a závaznost zápisu do Seznamu pro udržení další existence obyčej. Ideové zabarvení těchto rétorických formulací zdůrazňovalo především kontinuitu zvyku, tradiční a nezměněnou podobu, bohatství a jedinečnost zvyku. Přitom adjektivům tradiční, nezměněný, jedinečný rozuměli mluvčí specifickým způsobem. Tyto osobnosti jsou zároveň hlavními prostředníky při formování obrazu jízdy králů na veřejnosti, zejména v médiích (starosta obce, předseda Společnosti Jízdy králů, ředitelka Klubu sportu a kultury).

Mediální obraz jízdy králů ve Vlčnově aktivně tvoří obec sama, a to jak na svých internetových stránkách, tak na stránkách Klubu sportu a kultury a na speciálních stránkách jízdy králů. Nás však zajímala další úroveň mediálních zpráv o jízdě králů, zprostředkovaná tištěnými zdroji, rozhlasovými a televizními médii (v podobě online textů). Záměrem bylo zmapovat způsob informování o události, výběr témat a aspektů události, co se zdůrazňuje a co se naopak opomíjí či zamlčuje. Pro tento účel jsme vyšly z metod kvalitativní obsahové analýzy.² Součástí analyzovaného materiálu bylo i celkem třicet devět v médiích zveřejněných fotografií.

Kritérium pro zařazení média do zkoumaného vzorku bylo jednoduché. Muselo obsahovat článek vztahující se k vlčnovské jízdě králů uveřejněný před, v průběhu

a krátce po té, co tato událost proběhla. Tento aspekt splňovalo celkem 9 médií: z regionálních periodik Dobrý den s Kurýrem (3 tištěné, 2 online články), Slovácký deník (4 tištěné a 8 online článků), jeden z článků ve Slováckém deníku byl převzat do Deníku Zlínského kraje. Z celostátních deníků nacházíme zmínku o jízdě králů v Mladé Frontě DNES, konkrétně v příloze Zlínský kraj. Z časopisů se tomuto fenoménu věnuje společenský týdeník Reflex a národopisný a vlastivědný dvouměsíčník Slovácka Malovaný kraj. O jízdě informuje také online zpravodajský server České tiskové kanceláře Magazín České noviny, většinu textu pak přebírá Česká televize, která tématu na svých internetových stránkách věnuje dva články. Seznam médií završuje Český rozhlas se dvěma články na svých webových stránkách. Celkem bylo monitorováno dvacet pět článků, v případě tištěných médií se některé články dublovaly, neboť byly zpřístupněny i na internetových stránkách daného periodika. Jediné, v čem se mírně lišily, byly nadpisy jinak obsahově totožných článků. Do analýzy vstupovala samozřejmě jenom jedna verze. Jen pro korekci informací jsme využily texty vztahující se k jízdě králů v roce 2011, představení krále na plese v lednu 2012 a články zveřejněné na stránkách obce, Klubu sportu a kultury a na zvláštních internetových stránkách (www.jizdakralu.cz).

Nejvíce pozornosti věnovaly vlčnovské jízdě králů regionální deníky a týdeníky. V pondělním vydání, tj. den po slavnostním průvodu jízdy, vévodilo toto téma titulní straně Slováckého deníku, kde tři články spolu s jednou velkou fotografií zabíraly dvě třetiny celé plochy. Pokračování jízdy králů nacházíme i na druhé straně stejného vydání. I zde zabírá dokončení článku z první strany spolu s dalším textem na stejný motiv téměř polovinu strany. V případě týdeníku Dobrý den s Kurýrem byla objížďce věnována celá poslední strana přílohy sportu, na kterou upozorňovala i fotografie umístěná na horní liště titulní strany. Pozornost, kterou věnovala jízdě králů ostatní periodika a média, byla vzhledem k jejich plošnějšímu zaměření úměrně menší, ačkoli například MF DNES umístila fotografii krále se stručným komentářem na úvodní stranu přílohy Zlínského kraje.

Většina článků patřila z publicistického hlediska mezi zprávy, případně komentované zprávy, někdy rozšířené o reportážní prvky a citace z rozhovorů. Ve Slovákém deníku byl uveřejněn stručný rozhovor se starostou Vlčnova Janem Pijáčkem. Publicista Petr Holec zpracoval pro týdeník Reflex o jízdě králů pětistránkovou reportáž (srov. Holec 2012).

Primární výzkumná otázka zněla: „Jak se do mediálního obrazu vlčnovské jízdy králů promítla skutečnost, že byl tento fenomén zapsán do Seznamu?“ V průběhu pročítání textů však byla odhalena ještě řada dalších témat. Vedle mediální reflexe jízdy králů ve vztahu k UNESCO a s tím souvisejících příprav na tuto slavnost, reflexe zájmu turistů a případné komercializace se autorky při analýze zabývaly aktéry „rituálu“, tj. králem a jeho rodinou, jezdci-legrúty a oficiálními představiteli (starosta Vlčnova Jan Pijáček). Závěr patří analýze fotografického materiálu, který dotvářel vizuální stránku uveřejněným článkům.

UNESCO jako leitmotiv mediálních zpráv

Informace o zápisu jízdy králů do Seznamu se podle očekávání objevila ve většině reflexí, které jsme zkoumaly. Důraz na tuto událost můžeme ovšem najít i ve zdrojích, které těmto mediálním zprávám předcházely. Týká se to zpravodajství o zápisu samém z podzimu 2011, o představení krále na krojovém plese v lednu 2012, před konáním jízdy 2012 i v tištěném programu celého slavnostního víkendu.

V sedmi případech bylo UNESCO jmenováno již v titulku, většinou i s důrazem na fakt, že se událost koná poprvé od zápisu do Seznamu: *Vlčnov žil poprvé jízdou králů pod ochranou UNESCO* (Kučerová 2012a) nebo *Průvod poprvé jako památka UNESCO* (ill 2012) nebo *Vlčnovem znovu prošla Jízda králů, poprvé od zápisu na seznam UNESCO* (Sedláček 2012a). Jednou je slovo UNESCO obsaženo v podtitulu. Uvnitř článku pak tuto informaci uvádějí takřka všechny zkoumané texty a často se v průběhu textu k tématu UNESCO autor vrací. V úvodních pasážích (10x) se většinou jedná o informativní větu s podobnými atributy jako v titulku, tedy nejčastěji zmínkou, že se jízda koná poprvé pod záštitou UNESCO. Objevují se různé přívlastky s tím spojené: pod ochranou, jako památka, pod záštitou, pod patronací. Se stejnou frekvencí se téma UNESCO objevuje ve středu textů, v tomto případě jde však většinou o obsáhlejší informaci v rozsahu jednoho až dvou odstavců. Informace se týká aktu zápisu do Seznamu, kontroly uchování vlastností oceněných zápisem

do Seznamu apod. Jen čtyřikrát se zmínka o UNESCO vyskytuje v závěru textu.

V některých případech jde jen o holé konstatování faktu, v několika však je tato informace více rozvedena. Např. v článku *Jízda plná novinek* (pri 2012b) se oživuje akt zápisu jízdy králů do Seznamu připomenutím výjevu ze sobotního inscenovaného předávání vlády. Na něm malí chlapci ze souboru Čerešničky děkovali zástupkyni České republiky v UNESCO³ za zásluhu o zápis do Seznamu. Zároveň text připomíná i samo rozhodnutí o zápisu, které padlo na indonéském ostrově Bali. Jednání UNESCO na Bali a rozhodnutí o zápisu je zmíněno i v dalších zdrojích, nejpodrobněji ve Slovákém deníku (Kučerová 2012b), opět v souvislosti s inscenovaným předáváním vlády a s delegátkou České republiky na jednání na Bali.

V polemické reportáži Petra Holce *Jízda za všechny prachy* (Holec 2012) se objevuje UNESCO opakovaně, vedle neutrálního konstatování také v kritickém kontextu: „Už to nemá moc společného s tradicí, a zvláště, co to zapsali do UNESCO!“, odpověděl.“ (Holec 2012: 41) Autor také zmiňuje podmínky UNESCO pro setrvání fenoménu v Seznamu: „Podmínky UNESCO jsou trochu jako...UNESCO. Jelikož je Jízda králů nehmotným dědictvím, nesmí na ní nikdo hmotně vydělávat. Jen za ni smíte vybírat vstupné.“ (Holec 2012: 42) Konkrétněji jmenuje vlastnosti, které se nesmí v souvislosti s jízdou králů objevit, online text Českého rozhlasu s názvem *Iničiační obřad vlčnovské Jízdy králů je dojemným rituálem* z 27. 5. 2012: komercializace, nedostatek koní, nezájem osmnáctiletých mladíků o účast v jízdě. Víceméně hlavně vlivu zápisu na Seznam UNESCO na další provozování jízdy se věnuje online text *Jízdu králů ve Vlčnově sledovaly tisíce lidí, vědci i ministerští úředníci* (Avo 2012). Opakuje nebezpečí komercializace, konkrétně zmiňuje některé jevy, které by takový dojem mohly vyvolat (přítomnost jihoamerických obchodníků se stánkem v hlavní trase jízdy). Připomíná, že UNESCO bude pravidelně kontrolovat dodržování podmínek, což se objevuje i v jiných zdrojích.

Přítomnost jízdy králů v Seznamu byla zmíněna i jako motivace příjezdu některých návštěvníků (Kučerová 2012b). S tím souvisí další v médiích zmiňovaný aspekt vázaný na první konání jízdy pod záštitou UNESCO, a to jsou novinky. Na jedné straně je citován starosta Pijáček, který zdůraznil, že tradiční obyčej se nesměl nijak změnit, protože by to odporovalo podmínkám UNESCO (ČTK 2012). Na druhou stranu jiné zdroje konstatují: „nové náměstíčko, nový amfiteátr, nová trasa průvodu, nový

film, nová ředitelka Klubu sportu a kultury. To vše čekalo na návštěvníky letošní jízdy králů ve Vlčnově. Vše pod patronací UNESCO, s pečeti krásného víkendového počasí a s neméně důležitým duchovním spojením s letnicemi.“ (pri 2012b) Je zřejmé, že některé z těchto novinek byly vytvořeny, aby podpořily zájem diváků (např. amfiteátr), jiné však zasáhly i obyčej sám. Byla upravena trasa jízdy. Ta se změnila již v předchozích letech, takže jezdci dávno neobjíždějí všechny domácnosti v obci. Letošní trasa byla však ještě více určena zájmy přihlížejících na úkor příslušníků komunity. Jízda tentokrát postupovala do kříže po dvou hlavních ulicích obce, zdůrazněna byla křižovatka, nad níž stojí radnice. Tento rozpor mezi smyslem obyčej směřovaným dovnitř komunity a komerčním účelem mířícím navenek na přihlížející návštěvníky (publikum) však mediální zprávy nereflktují.

Do námi sledovaných médií nepronikla ani informace o tom, že se jízdy zúčastnilo několik jezdců podruhé. Tato skutečnost přitom odporuje smyslu obyčej jako rituálu průchodu, který lze absolvovat vždy jen jednou za život. Zprávy také neobsahují žádný odkaz na znění rozhodnutí UNESCO o zařazení jízdy králů na Seznam, který je k dispozici na stránkách organizace UNESCO. Toto rozhodnutí nebylo ovšem k vidění ani na výstavce materiálů k žádosti o zapsání do Seznamu, která se v obci konala v souvislosti s jízdou. Hned v prvním bodě tohoto textu je zdůrazněno, že komunita vnímá událost jako část svého kulturního dědictví a v bodě 4 že se jí aktivně ve vzájemné shodě účastní.⁴ Na rezervovaný postoj některých obyvatel Vlčnova k jízde králů a zejména ve spojitosti se zápisem do Seznamu poukázal pouze již zmíněný kritický článek *Jízda za všechny prachy* (Holec 2012).

Role peněz

Jak bylo vidět v předchozích odstavcích, v kontextu zápisu jízdy králů do Seznamu se často objevilo téma komercializace. Většinou jako „strašák“, který nesmí nastat, v případě kritického textu Petra Holce jako něco, co se již stalo. Otázka spojitosti peněz, zájmu turistů-diváků, reklamy a médií se v souvislosti s vlčnovskou jízdou vynořuje ve více rovinách. Již jsme komentovali výskyt tématu nebezpečí komercializace jako nebezpečí pro setrvání obyčej v Seznamu. Komerční element je však přítomen minimálně od poloviny 60. let 20. století, kdy se při příležitosti jízdy králů začal ve Vlčnově organizovat další doprovodný „divácký“ program. Pro dnešní organizátory je tento program samozřejmě součástí události a přízpů-

sobují mu i jízdu samu (např. předávání vlády a strojení krále do dívčího kroje na jevišti v předvečer jízdy nebo zapojení jezdců a krále do závěrečného průvodu účastníků). V mediálních zprávách není toto prolínání obyčej a podívané až na výjimku komentováno negativně, informace jsou nejčastěji neutrální (výčet konaných akcí v průběhu víkendu) nebo spíše pozitivní (předávání vlády). Např. popisu komponovaného pořadu s předáváním vlády, který se konal v sobotu večer v Klubu sportu a kultury, je věnováno obecně více prostoru, než popisu průběhu jízdy jako takové. S komerční, festivalovou stránkou jízdy králů ve Vlčnově souvisí i reflexe platících diváků. Ve zkoumaných médiích se frekventovaně zmiňují stovky, dokonce tisíce návštěvníků (7 textů, jednou přímo v titulku *Jízdu králů sledovaly tisíce lidí, vědci i ministerští úředníci*, Avo 2012) a vytváří se někdy dojem nárůstu jejich počtu vzhledem k první jízdě konané tzv. pod patronací UNESCO. V článku *Vlčnov žil jízdou králů* (Kučerová 2012b) se mluví dokonce o desítkách tisíc návštěvníků, což je evidentní nesmysl. Tohoto tématu se dotýká i článek *Jízda za všechny prachy* (Holec 2012). V citaci místního obyvatele se konstatuje úbytek návštěvníků oproti době před rokem 1989, který respondent zdůvodňuje nejen finanční nákladností, ale i tím, že „už to všichni viděli“ (Holec 2012). Na základě pozorování i konzultace s organizátory je pravdou spíše menší počet návštěvníků, než dříve. Zdá se, že ve většině textů je údaj o počtu a nadšení návštěvníků jen bez rozmyslu přidanou charakteristikou, a priori předpokládanou, která nebyla podrobena žádné verifikaci.

Jiným komerčním aspektem jízdy jsou náklady rodiny krále a jezdců. Ty jsou v médiích zmíněny jen sporadicky, v případě jezdců se takové téma neobjevuje vůbec. Naopak jsou zmínky o tom, že vybírají peníze na krále: „V průvodu se pak jezdci snažili vybírat dary pro krále. Od kolemjdoucích je loudili různými ‚vyvolávkami‘“. (srov. ČTK 2012) Žádné další, natož podrobnější a přesnější informace o vybírání darů za vyvolávání se v médiích neobjevily.

V lokálním tisku byla spíše reflektována otázka nákladů pro rodinu krále. Explicitně byla finanční zátěž pro rodinu zmíněna nikoliv v souvislosti s konáním jízdy, ale jen při příležitosti představení krále pro rok 2012 na plese pořádaném v lednu (Frydrychová 2012). Ve více textech se objevila informace o váhání rodin s přijetím role krále kvůli nákladům. Tyto náklady jsou např. konkretizovány citací otce krále: „Musel jsem slíbit, že opravím barák.“ (ČTK 2012) Další objektivní náklady na výzdobu domu

i koně, výuku jízdy na koni a jeho zapůjčení, pohoštění atd. nejsou zmíněny (i když činnosti jako výroba růží, vypálení slivovice, pečení cukroví apod. se uvádějí). Je tedy možné tvrdit, že tato finanční, komerční stránka jízdy králů zůstala v médiích skryta.

Zvláštní místo mezi zkoumanými mediálními reflexemi má zejména v interpretaci komerčních rysů současné jízdy králů text Petra Holce *Jízda za všechny prachy*. Komeracionalizace je ústředním tématem reportáže, zdůrazněným i v titulku a podtitulku: *Jízda za všechny prachy. Jak se z tradiční moravské slavnosti stal tradiční český šunt*. Následně se znovu objevuje v prvním, zdůrazněném odstavci, který končí slovy: „Já kvůli komerční pouti, v níž se Jízda králů proměnila“. A znovu na další dvojstraně v citaci tištěné červeně velkým písmem: „Je to všechno jen strašně drahé a pro turisty. Za minulého režimu sem jezdily stovky autobusů ROH.“ První dvojstrana článku je podložena fotografií se stánky army shop a dívkami a mladíkem v krojích v ulici u hřbitova, na další dvojstraně je mezi jinými fotografie stánku s podprsenkami. Na jedné fotografii je král, na žádné nejsou jezdci. Uvnitř textu se téma komerčnosti dnešní podoby obyčejě opakovaně vrací, nejsouvisleji v podkapitole „Ani pro turisty“ (přibližně uprostřed textu), „Pivní boudy“ a „Co je to, tady toto?“ (3. a 2. podkapitola od konce). Téma komerce tak tvoří v podstatě celou druhou polovinu reportáže. Závěr se týká jezdců-legrůtů a požívání alkoholu. Opilství slouží jako poslední střípek k vytvoření konečného negativního obrazu dnešní podoby obyčejě, který je především svázán s komerčností.

Král, jezdci a ti ostatní

Není asi překvapením, že téměř ve všech článcích figuruje jméno krále Martina Matušíka. Hrubým odhadem se dá konstatovat, že králi a jeho rodině věnují média přibližně třetinu obsahu v rámci článků uveřejněných o jízdě králů, což je poměrně značná část, uvažíme-li, že zbytek textu pokrývá popis průběhu jízdy, případně ostatních víkendových událostí. V regionálních denících, které píší o jízdě detailněji a na větší ploše, je o rodině dokonce celý jeden článek (pri 2012c,d).

Čerstvé dojmy rodiny před jízdou jsou také zachyceny v oficiální zprávě České tiskové kanceláře v online Magazínu České noviny, ze které přebírala zpravodajství i Česká televize. Zajímavé je, že kromě úryvků z rozhovoru s králem a jeho rodiči je článek založen hlavně na citacích starosty Vlčnova Jana Pijáčka, a to i v případě,

když se vyjadřuje o králi: „Letošního krále charakterizoval jako ‚normálního kluka‘, který jezdí na kole, na bruslích, sportuje, ale i hraje na housle.“ (ČTK 2012) Zmínky o rodině jsou navíc často plné emocionálního náboje: „řekl ČTK otec krále, který ale chvílemi jen těžko skrýval dojetí“ nebo „Silné emoce zažívala i maminka krále“ (ČTK 2012)

V Českém rozhlase se objevilo jen jméno krále bez dalších podrobností. Také v Reflexu je uvedeno jen jméno Martina Matušíka, zatímco jsou vyzdvíženy okolnosti kolem loňského krále a jeho rodiny, která váhala králování přijmout.

Jízda králů je především přehlídkou mladých osmnáctiletých legrůtů, jak parafrázuje ČTK starostu Vlčnova: „Právě uvedení jezdců do dospělosti bylo [...] hlavním smyslem lidového obyčejě.“ (ČTK 2012) Přesto však o jezdcích píší média v menším rozsahu, většinou pouze v souvislosti s tím, že doprovází krále a vyvolávají. Až na výjimky (regionální deníky a Český rozhlas) zůstávají jména legrůtů v anonymitě. Slovácký deník uvádí jméno legrůta Vlastimila Ježka v souvislosti s vyvoláváním o UNESCO (Bohun 2012). Dobrý den s Kurýrem zprostředkovává čtenářům dojmy Zbyňka Kadlčíka z jízdy (pri 2012a,b). Redaktor Českého rozhlasu se vyptával na dojmy z iniciačního obřadu Daniela Pavelčíka a Iva Křapy (Sedláček 2012b).

Zajímavé je, že se liší udávaný počet legrůtů. V ČTK se píše, že jezdců bylo jedenáct (a současně je uvedeno mylné tvrzení, že součástí družiny byl i loňský král Jan Procházka), v týdeníku Dobrý den s kurýrem se udává počet deset jezdců, v České televizi je uvedeno dokonce devět jezdců, přičemž je zmíněn velmi podstatný aspekt jízdy, na který všechna média neupozornila: součástí královské družiny ve Vlčnově mohou být pouze jezdci, kteří v daném roce dosáhnou plnoletosti. Právě to dává vlčnovské jízdě králů podle místních autorit punc jediné, která se ještě odehrává v „původní“ podobě. Regionální deníky se o věkovém limitu pro možnost účastnit se průvodu nezmiňují,⁵ stejně tak nevykládají historii fenoménu jízdy králů. Vzhledem k zacílení na region, kde je jízda známá, je to ale logické.

Nejvíce pozornosti smyslu jízdy, kterým je uvedení mládenců do světa dospělých, věnuje Český rozhlas (Sedláček 2012b). Celý článek *Iniciační obřad vlčnovské Jízdy králů je dojemným rituálem* popisuje každoroční akt, při kterém starosta přijme legrůty a krále s rodinou na radnici a označuje ho za iniciační obřad. V článku je několikrát zdůrazněn fakt, že legrůti se mohou zúčastnit

vlčnovské jízdy jen jednou za život, slovo „osmnáctiletí“ je použito v článku hned čtyřikrát.

Pozornosti médií unikl fakt, že ne všichni členové královské družiny tuto podmínku splňovali. Jak uvedla Česká televize, před osmnácti lety se narodilo málo chlapců. Pozadí je ovšem trochu jiné. Organizátoři se totiž rozhodli, že do královské družiny zapojí i dva chlapce z loňského ročníku do nenápadné role mlčících pobočníků, aby počet členů družiny navýšili. Přitom sami organizátoři vnímají toto rozhodnutí jako choulostivé, protože považují účast výhradně odvedenců v jízdě za její vlčnovské specifikum a odlišující rys ve vztahu k jiným existujícím jízdám. Jenže jak uvádí Český rozhlas: „Ne každý Vlčnovjan se ale ‚třese‘ na to, až plnoletosti dosáhne, aby se do královské družiny dostal“. (Sedláček 2012b) Doplnuje toto konstatování citací jednoho z legrutů, který uvádí, že za nezájmem je chybějící vztah k tradici nebo odmítavý postoj rodiny daného mladíka. Sami jezdci se odpovídí na otázku, zda jedou výlučně osmnáctiletí, vyhýbali a odkazovali nás na organizační štáb. Starosta tuto informaci potvrdil v rozhovoru s bývalým redaktorem MF DNES Radkem Bartoníčkem,⁶ který je uveřejněn na YouTube. Vzhledem k nízkému počtu zhlédnutí videa však účast dvou devatenáctiletých víceméně unikla pozornosti.

Některých událostí souvisejících s jízdou králů se začaly postupně účastnit i dívky, tzv. družice. Jedná se vesměs o nově zavedené doplňky k jízdě, ve které dívky žádnou zvláštní roli původně neměly a nemají. V současné době se objevují v kroji při sobotním předávání vlády, kdy asistují při veřejném převlékání krále podáváním jednotlivých částí dívčího kroje, jsou přítomny i na nedělní mši a u „iniciačního“ obřadu na radnici. Jejich úloha je zcela minoritní, médii v textu dokonce úplně přehlížena. Dívky jsou zobrazeny pouze na několika málo fotografiích.

Jak je z některých článků patrné, do příprav jízdy se zapojuje mnohočetný štáb: „Jen organizační tým a technické zázemí čítá na 150 osob“. (ČTK 2012) Stěžejní postavou je starosta Jan Pijáček. Na organizaci se výrazně podílí i ředitelka Klubu sportu a kultury etnografka Olga Floriánová a také předseda Společnosti Jízdy králů Antonín Pavelčík. O těch ale média zcela mlčí. V souvislosti s předáváním vlády je pak ve dvou článcích zmíněna moderátorka sobotního večerního programu Miroslava Vráblíková, a to v textu Pavla Bohuna pro Slovácký deník a v reportáži Petra Holce pro Reflex, kde je popsána jako „žena s fantastickým smyslem pro patos“ (Holec 2012: 40). Z oficiálních autorit je pozornost zaměřena

pouze na starostu, který je po králi Martinu Matušíkovi nejčastěji jmenovanou osobou. Je citován a dotazován v nejrůznějších souvislostech. Od obecného hodnocení významu jízdy králů v kontextu s UNESCO, přes dotazy na osobnost letošního krále, po osobní spokojenost s průběhem akce. Jeden příklad za všechny: „Přiznává, že pořádně nespál od čtvrtka. Ale člověk je tak nabitý energií, radostí a očekáváním, že nepotřebuje kafe ani prášky.“ (Kučerová 2012b)

Další lokální autoritou, o které se zmiňuje pouze regionální tisk, je farář Rudolf Repka. Je citován na začátku úvodního článku (pri 2012b) o jízdě v periodiku Dobrý den s Kurýrem, které mu poté věnuje dokonce celý další text (pri 2012e). V něm je farář žijící v současnosti kdesi na severu Čech vyobrazen jako hrdý Vlčnovan, jehož účta k rodné obci se projevuje požitkem z nošení kroje při podobných příležitostech, jakými je jízda králů.

Pro potvrzení významu jízdy králů v souvislosti se zaplácáním na Seznam jsou také citovány autority, které se o to zasloužily. Lokální tisk (pri 2012; pb 2012) uvádí etnoložku Evu Románkovou, která byla jako delegátka České republiky u slavnostního vyhlášení přímo na Bali, a cituje její slova chvály na to, jak byla žádost pečlivě připravena. Mediální pozornost, která je E. Románkové věnována, souvisí s její přítomností při sobotním předávání vlády krále, kdy byla přizvána na pódium. Další autoritou, kterou pro změnu citují pouze celostátní média Česká televize a Český rozhlas, je vedoucí referátu UNESCO Ministerstva kultury Michal Beneš. Ten v obou případech objasňuje podmínky a závazky, které ze zápisu do Seznamu vyplývají.

Jeden z článků České televize nese název *Jízdu králů ve Vlčnově sledovaly tisíce lidí, vědci i ministerští úředníci* (Avo 2012). Již z nadpisu je patrná důležitost, kterou se snaží autor této reportáže fenoménu jízdy přisoudit. Kromě oficiálních autorit upozorňuje i na náš badatelský tým: „Naopak velmi spokojeni odjížděli z Vlčnova badatelé z pěti evropských států. Přímo v rodinách aktérů letošní jízdy zkoumali jejich vztah k tomuto zvyku.“ (Avo 2012)

V rámci předávání vlády králů byl slavnostně promítán film *Tož vítajte ve Vlčnově*. Pro úplnost je tedy nutné dodat, že lokální média ve svých příspěvcích věnovala pozornost i jeho tvůrcům, Jánovi Filovi a Mirovi Iršaiovi.

Výběr jmenovaných osobností inklinuje více k osobám, které pro média jízdu reprezentují, případně jsou spojeny s její organizací (král, starosta, lidé spojení se zápisem do Seznamu). Někdy je patrné, že určitá konkrétní osoba

se v textu objevila náhodou, že autor článku nesledoval předem promyšlený záměr. Jednotliví jezdci coby hlavní aktéři jízdy zůstali až na malé výjimky skryti v anonymitě.

Jízda králů v obrazech

Neodmyslitelnou součástí tištěných, ale i elektronických textů jsou fotografie jako vizuální svědectví událostí, kterým se publikované články věnují. Obsahové analýze tedy byly podrobeny i ony se záměrem vysledovat, jaký „reprezentativní“ obraz jízdy králů poskytují. Celkem bylo analyzováno 39 fotografií.⁷

Z monitorovaných periodik uveřejnil nejvíce fotografií z jízdy regionální týdeník Dobrý den s Kurýrem, který tři články o jízdě na celostránkové příloze doplnil hned deseti fotografiemi, přičemž z grafického zpracování bylo patrné, že se ke každému článku vztahuje jedna fotografie, ostatní byly spíše poskládány tak, aby zaplnily prostor. Na stránku věnovanou jízdě králů upozorňovala navíc ještě jedna fotografie na titulní straně. U dvou článků v elektronické verzi týdeníku byly použity odlišné fotografie, které byly do analýzy také zahrnuty. Slováký deník uveřejnil celkem šest fotografií, přičemž v tisku věnoval více prostoru textu (celkem čtyři rozsáhlé články, ale jenom dvě fotografie), zatímco na internetu, bez omezení místem, byl každý článek doplněn minimálně jednou fotografií. Česká televize jich zveřejnila ke dvěma článkům šest, Reflex k pětistránkové reportáži pět fotografií, z nichž jedna zabírala celou úvodní dvojstranu, doplněnou nadpisy a úvodními pasážemi. Zbývající média doplnila články třemi a méně fotografiemi.

Ačkoli se jízda králů rozrostla do podoby tří denního festivalu, uveřejněné fotografie zachycují téměř v polovině všech případů nejčastěji vrchol, tedy průvod krále a jeho družiny. Tento poměr je ovlivněn počtem článků v rámci daného média. Regionální periodika věnovala jízdě více pozornosti, tj. více článků a více fotografií monitorujících celý průběh (páteční soutěž tanečníků verbuňku, sobotní předávání vlády apod.). Oproti tomu média s celostátní působností se zaměřovala téměř výhradně na průvod (Česká televize, MF DNES, Magazín České noviny, Slováký deník).

Zcela jiný obraz o jízdě poskytl časopis Reflex. Tento negativně laděný článek neobsahuje jedinou fotografii, ze které by bylo možné jednoznačně identifikovat průvod královské družiny. Volba fotografické dokumentace jednoznačně podléhá účelové selekci. Král je zobrazen

pouze jednou, a to z dálky v obležení fotoaparátů těsně před zahájením jízdy.

Ze souhrnné analýzy fotografií bez ohledu na médium se přitom ukazuje, že právě král je typickým vizuálním reprezentantem tohoto fenoménu. Byl přítomen celkem na třidvaceti fotografiích (tj. na více než 60 %), z toho ve většině případů v dívčím kroji (osmnáct fotografií). Většina (12) fotografií v dívčím kroji byla pořízena při nedělním průvodu, 6 jich zachycuje moment převlékání krále z chlapeckého do dívčího kroje (ze sobotního předávání vlády, z nedělního převlékání před jízdou). Král je nejčastěji zachycen buď sám na detailním záběru, nebo v doprovodu pobočníků.

Druhým nejčastěji zobrazovaným objektem na fotografiích jsou legrúti (10 z 39 fotografií), a to buď v detailním záběru přímo při vyvolávání v průběhu jízdy, nebo ve chvílích, kdy jsou součástí nějaké organizované formace, fotogenického útvaru (při předávání vlády, při vynášení krále od starosty, při společné fotografii s družicemi a rodinou krále před kostelem apod.).

Co se týče dalších aktérů jízdy, dá se konstatovat, že minoritní úlože dívek (družic) při jízdě odpovídá i mízlivá pozornost, jaká je jim věnována na fotografiích. Jen na dvou obrázcích jsou hlavním objektem. Rodina krále je zobrazena častěji, ale zase pouze v souvislosti s ním (matka s dcerou při převlékání, bratři při jízdě jako vodiči koně). Oficiální autority se na fotografiích také téměř nevyskytují, a když, tak spíše v regionálních denících. Starosta Vlčnova Jan Pijáček je zachycen s královskou družinou po tzv. iniciačním obřadu na radnici, předseda Společnosti Jízdy králů Antonín Pavelčík se mihne spíše omylem v rohu fotografie, na níž jezdci vynášejí krále po obřadu. Farář Rudolf Repka, který sloužil mši na svatodušní neděli, je vyfocen v kroji v obležení známých u článku, v němž hovoří o propojení jízdy se svátkem letnic.

Společným prvkem všech fotografií je to, že jsou na nich zachyceny v centru pozornosti téměř výhradně osoby, které mají na sobě kroj. Civilní oděv je typický pouze pro turisty, pro přihlížející, kteří stojí opodál, popřípadě obklopují postavy v kroji.

V tomto ohledu se opět značně vymyká obrazová příloha Tomáše Tesaře, která doplňuje reportáž Petra Holce v časopise Reflex. Fotografie jsou pořízeny tak, aby vyzdvihovaly kontrast mezi tradicí a současností a korespondovaly náležitě s obsahem článku. Vidíme vlčnovské ženy v kroji, jak prochází kolem stánku army shop

s municí a zbraněmi, fotografie z předávání vlády králů nezachycují ani krále, ani legrůty, nýbrž místní mladý pár v civilu, jak drží za ruku malé dítě v kroji. Popiskem „tradiční vlčnovské podprsenky“ je komentována fotografie, na níž jsou figuríny navlečené do spodního prádla. Jak je patrné, obrazová část textů je v některých případech svěbytným komunikačním prvkem, který podtrhuje záměry svých autorů.

Emocionální aspekt zpravodajství

Ačkoli autoři článků ve všech zkoumaných médiích poskytují víceméně podobné svědectví o vlčnovské jízdě králů, je zajímavé sledovat, jak se do zvoleného slovníku pojmů a obrátů promítají emoce. Z nich se dá vysledovat, nakolik jsou jednotliví autoři angažovaní, nakolik sami propadli kouzlu krojované jízdy, růžemi nazdobených koní, vykřikovaných vyvolávání či emocemi naplněného starosty, jehož role nabývá důležitého významu díky skutečnosti, že právě na něj se média nejčastěji obrací s dotazy.

Analyzované články by se daly rozřadit do tří kategorií. Nejpočetnější z nich tvoří neutrálně laděné texty převážně informativního charakteru, přičemž se nedá obecně generalizovat, zda se jedná o články médií s regionální či celostátní působností. Z článků druhé kategorie je patrný mírný důraz na emocionální obsah. Ať už se jedná o citace rodičů krále s dodatky „otec krále, který jen těžko skrýval dojetí“ nebo „silné emoce zažívala i matka“ (ČTK 2012). Emoce jsou spojené hlavně se starostou: „Tato neděle, to je každý rok taková moje výplata. Odměna za tu práci i nervy, které ve funkci starosty mám,‘ usmívá se a v jeho hlase je cítit dojetí“. (Kučerová 2012b) Nejemotivněji laděný je ovšem článek Pavla Sedláčka v Českém rozhlase, což naznačuje i název: *Iniciační obřad vlčnovské Jízdy králů je dojemným rituálem*. Autor popisuje atmosféru proslovu následovně: „Vlčnovský starosta Jan Pijáček si svůj projev viditelně užívá a jako každým rokem ho to dojmě tak, že proslov musí na chvíli přerušit. ‘Emoce a slzy na krajíčku, toho se asi nezbavím,‘ říká.“ (Sedláček 2012b) Dále popisuje a cituje všechny, které proslov také dojal. Závěr článku je emotivně vyhocený: „Jízda králů plná emocí rozhodně je. Trvalá a s láskou vedená péče o tento folklorní klenot snad katastrofické scénáře nikdy v budoucnu nepřipustí.“

Do poslední kategorie, která Jízdu králů vidí naopak v negativním světle, patří reportáž Petra Holce z Reflexu. O tónu, kterým se bude článek ubírat, napovídá

opět nadpis *Jízda za všechny prachy*, s podtitulem *Jak se z tradiční moravské slavnosti stal tradiční český šunt*. Jízdu králů označuje za komerční pouť a dává si pečlivě záležet na tom, koho osloví, aby si o tomto fenoménu učinil obraz. Z reportáže je patrné, že nekontaktoval ani letošního krále a jeho rodinu, ani starostu. Svůj dojem podložil rozhovory s místními, kteří se do obvyklé sami aktivně nezapojují. Proto zcela chybí ono nadšení, které aktéři zapojení do jízdy králů projevují.

Závěrem

Obsahová analýza vybraných textů potvrdila předpoklad o důrazu na fakt zápisu jízdy králů do Seznamu v mediálních zprávách. Zároveň ukázala, že tento zájem nepřekročil mez prvoplánové zpravodajské reakce na tuto skutečnost. Autoři textů referovali o události a jejích okolnostech bez hlubšího zájmu o pozadí a kontext věci, a to bez ohledu na to, zda jejich pozice byla emocionálně neutrální, nadšená nebo kritická.

Již jsme poukázali na bezmyšlenkovitě udávané počty návštěvníků, výběr a způsob představení aktérů události, nesoulad mezi tématy v textech a v doprovodných obrazových dokumentech. Pro dotvoření obrazu mediálních reakcí na jízdu králů roku 2012 je možné se zaměřit ještě na jeden tematický okruh, kterým jsou slovní formulace, přívlastky a charakteristiky, doprovázející ústřední pojem jízda králů. Některé jsme již komentovali v podkapitole věnované tématu UNESCO: formulace zdůrazňující patronát UNESCO, fakt, že se jízda koná poprvé od zápisu do Seznamu nebo informace vztahující se k novostem. V textech se vyskytují i další slovní charakteristiky. Jeden okruh tvoří přídomky a charakteristiky poukazující na význam obvyklé v české kultuře na různé úrovni. Se vzestupným rozměrem je jízda označována za *největší svátek*, *nejvýznamnější svátek obce*, *folklorní svátek Slovácka*, *nejznámější folklorní zvyk v zemi*, *jeden z nejznámějších folklorních svátků v zemi*, *jeden z nejslavnějších folklorních rituálů v České republice*. Přitom formulace „celostátního“ významu a známosti svátku pocházejí z České televize a ČTK. Tato řada vrcholí označením *součást světového kulturního dědictví*.

Vzletné výroky o významu svátku kontrastují se způsobem, jak se média věnují ještě jednomu tématu, které jsme dosud komentovali jen v souvislosti s jinými jevy, a to je smysl obvyklé. Některé zdroje stručně připomínají spojitost s rituály průchodu, někde se objevila historic-

ká legenda o původu jízdy králů a ženského převleku. Ani v náznaku však ze zpráv není zřetelné, jak obyčej funguje vzhledem k společenské interakci a komunikaci příslušníků komunity, jaký smysl mají v této interakci vyvolávání legrutů. To dokládá především obsah referencí o jezdcích-legrútech, kteří nejsou chápáni jako centrální síla celé události, ale jen jako doprovod krále. Oni sami nevzbudili větší mediální zájem, a tak není v textech popsán průběh jejich jízdy, oni sami nejsou blíže charakterizováni, jen se objevují jako vděčný objekt na publikovaných fotografiích. Konkrétní vyvolávání jsou zmíněna

proto, aby např. dokumentovaly získaný statut památky UNESCO – „Vím, že mě každý zatleská, protože naše jízda králů je už zapsaná aj do UNESKA. Na krále, matičko, na krále.“ (pb 2012) Vyvolávání je dále zmíněno pro ilustraci služební funkce jezdců vůči králi⁸ nebo aby doložilo pokleslost dnešní podoby jízdy.⁹ Není reflektováno jako signifikantní součást obyčeje, v níž se propojuje nebo by se měla propojit tradice, invence jednotlivých jezdců i aktuální rozložení mezilidských vztahů v rámci obce a navenek k návštěvníkům. A to ani na nejelementárnější úrovni.

Studie je výstupem projektu realizovaného v rámci institucionální podpory MŠMT určené na dlouhodobý koncepční rozvoj AMU v roce 2012.

POZNÁMKY:

1. Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity, v textu uváděno jako Seznam.
2. Metoda obsahové analýzy umožňuje podle rozsahu výzkumného tématu analyzovat vybraný materiál kvantitativně či kvalitativně (případně kombinací obou přístupů). Podrobně o této metodě viz Krippendorf, Klaus H.: *Content Analysis: An Introduction to its Methodology*. Beverly Hills, CA: Sage Publications, 1980. V kvantitativní obsahové analýze dochází k ověřování předem definovaných hypotéz zpracováním poměrně rozsáhlého objemu dat pomocí předem vytvořených kódů v kódovacím předpise. Konkrétní vzorek textů k analýze je vybírán většinou náhodně, popř. na základě předem stanoveného klíče. Kvantitativní obsahová analýza je považována za objektivní metodu rozboru sdělení, tj. nezávislou na svém výzkumníkovi. V případě replikace stávajícího výzkumu by se za dodržení stejných podmínek (zkoumaného materiálu, kódovacího předpisu apod.) mělo dosáhnout též výsledků. Kvalitativní analýza sdělení nepracuje s předem nastolenými hypotézami, ale je založena na výzkumné otázce, která sběr a analýzu dat provází. Nepřichází s předem definovaným souborem kódů. Proces „kódování“ není mechanický, je součástí analýzy. Badatel pročítá vymezený vzorek, sleduje momenty, které se vztahují k jeho výzkumné otázce, přitom ale zůstává otevřený k tomu, jaká témata nabízí text sám. Vybrané materiály jsou zkoumány mnohem detailněji, v užších souvislostech s cílem poskytnout ucelenou představu o zkoumaném fenoménu, ovšem bez ambice vztáhnout výsledky šetření na celou populaci, neboť tento přístup vyžaduje práci s poměrně limitovaným vzorkem textu. Vzhledem k povaze a především čet-

nosti dostupných materiálů o jždě králů se jevila jako vhodná právě kvalitativní obsahová analýza.

3. Formulace v tisku – správně se jednalo o delegátku České republiky na zasedání Mezivládního výboru pro zachování nemateriálního kulturního dědictví lidstva, které se konalo v listopadu 2011 v Indonésii.
4. Decision 6.COM 13.13. na <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00011&RL=00564>.
5. Jediná zmínka je v rozhovoru se starostou Pijáčkem ve Slováckém deníku, starosta tento aspekt uvedl jen mimoděk.
6. Radek Bartoníček provozuje podle svých slov neziskové nekomerční internetové stránky o Slovácku (www.slovackodnes.cz).
7. Z analýzy byly po důkladném uvážení vyřazeny fotografie na internetových stránkách v tzv. galeriích, neboť ty by při zpracování mohly zkreslovat a rozměňovat celkový obraz o elementech, které jsou v souvislosti s jždou zdůrazňovány. Galerie Slováckého deníku čítala celkem 44 fotografií, tj. více než celkový soubor fotografií ze všech vybraných médií.
8. „V průvodu se pak jezdci snažili vybírat dary na krále. Od kolemjdoucích je loudili různými ‚vyvolávkami‘. ‚Můj koníček má muchu v uchu, že tento pán si zakládá na svém břuchu,‘ volal jeden z jinochů na postávající muže.“ (ČTK 2012)
9. „Nejviditelnější na průvodu jsou určitě legrúti, osmnáctiletí ochránci krále vyřvávající dokola veršované vyvolávky. Podle jejich obsahu i přednesu bych řekl, že mnozí z nich berou Jízdu králů jako první příležitost legálně se ztřískat za vydatné pomoci dospělých.“ (Holec 2012:42)

PRAMENY:

- Avo 2012: „Jízdu králů ve Vlčnově sledovaly tisíce lidí, vědci i ministři.“ *Česká televize*, 27. 5. [online]. Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/zpravodajstvi-brno/zpravy/178742-jizdu-kralu-ve-vlcnově-sledovaly-tisice-lidi-vedci-i-ministersti-urednici/>>.
- Bohun, Pavel 2012: „Odstupující král popřál tomu letošnímu, aby jej neunesli.“ *Slovácký deník*, 27. 5. [online] [cit. 1. 6. 2012]. Dostupné z: <http://slovacky.denik.cz/zpravy_region/odstupujici-král-popřál-tomu-letosnímu-aby-jej-neunesli-20120527.html>.

ČT24, ČTK 2012: „Vlčnovem projela tradiční Jízda králů.“ *Česká televize*, 27. 5. [online] [cit. 1. 6. 2012]. Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/178758-vlcnovem-projela-tradici-jizda-kralu-ve-vlcnově-sledovaly-tisice-lidi-vedci-i-ministersti-urednici/>>.

ČTK 2012: „Vlčnovem jela Jízda králů, poprvé po zápisu na Seznam UNESCO.“ *Magazin České noviny*, 27. 5. [online] [cit. 1. 6. 2012]. Dostupné z: <<http://magazin.ceskenoviny.cz/zpravy/vlcnovem-jela-jizda-kralu-poprve-po-zapisu-na-seznam-unesco/799528>>.

- Frydrychová, Andrea 2012: „Králem letošní jízdy ve Vlčnově se stal desetiletý Martin Matušík.“ *Český rozhlas Brno*, 29. 1. [online] [cit. 1. 6. 2012]. Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/brno/zpravodajstvi/_zprava/1010661>.
- Holec, Petr 2012: Jízda za všechny prachy. *Reflex* 23, č. 23, 7. 6., s. 38–42.
- ill 2012: Průvod poprvé jako památka UNESCO, Vlčnov ožil tradiční Jízdou králů. *MF Dnes, Zlínský kraj*, 28. 5., s. 1.
- Kučerová, Petra 2012a: „Vlčnov žil poprvé jízdou králů pod ochranou UNESCO.“ *Slovácký deník*, 27. 5. [online] [cit. 1. 6. 2012]. Dostupné z: <<http://www.denik.cz/zlinsky-kraj/vlcnovem-jela-jizda-kralu-poprve-po-zapisu-na-seznam-unesco-20120527-4cbm.html>>.
- Kučerová, Petra 2012b: Vlčnov žil jízdou králů. Po Kunovicích jela pod hlavičkou Seznamu světového nehmotného kulturního dědictví UNESCO i jízda králů ve Vlčnově. *Slovácký deník*, 28. 5., s. 1.
- Kučerová, Petra 2012c: Nejlepší verbíři Brodská zamířili do Vlčnova. *Slovácký deník*, 28. 5., s. 2.
- pb [Bohun, Pavel] 2012: Nastupujícím panovníkovi přál, aby ho neunesli. *Slovácký deník*, 28. 5., s. 1–2.
- petk 2012: Královi přijelo zazpívat osm sborů. *Slovácký deník*, 28. 5., s. 1–2.
- Potyka, Miroslav 2012: „Vlčnovem opět po roce projede královská družina.“ *Slovácký deník*, 23. 5. [online] [cit. 1. 6. 2012]. Dostupné z: <<http://www.denik.cz/doma/vlcnovem-opet-po-roce-projede-kralovska-druzina-20120523-0s5q-92jz-wipj.html>>.
- Potyka, Miroslav – Malušová, Blanka 2012: „Jízda králů: Tož, vítajte ve Vlčnově.“ *Slovácký deník*, 25. 5. [online] [cit. 1. 6. 2012]. Dostupné z: <http://slovacky.denik.cz/zpravy_region/jizda-kralu-toz-vitajte-ve-vlcnovce-20120525.html>.
- pri [Princ, Pavel] 2012a: Jízda plná novinek. *Dobry den s Kurýrem*, 15, 28. 5., č. 22, s. 32.
- pri [Princ, Pavel] 2012b: „Jízda plná novinek.“ *Dobry den s Kurýrem*, 30. 5. [online] [cit. 1. 6. 2012]. Dostupné z: <<http://www.idobryden.cz/spolecnost/jizda-plna-novinek/0eea480c-a81d-11e1-b14c-5254003d369b/>>.
- pri [Princ, Pavel] 2012c: „Po třiceti letech se Matušík nepodíval do bůd. *Dobry den s Kurýrem*, 30. 5. [online] [cit. 1. 6. 2012]. Dostupné z: <<http://www.idobryden.cz/spolecnost/jizda-plna-novinek/0eea480c-a81d-11e1-b14c-5254003d369b/>>.
- pri [Princ, Pavel] 2012d: Po třiceti letech se Matušík nepodíval do bůd. *Dobry den s Kurýrem* 15, 28. 5., č. 22, s. 32.
- pri [Princ, Pavel] 2012e: Tradice v duchovním rozměru. *Dobry den s Kurýrem* 15, 28. 5., č. 22, s. 32.
- Sedláček, Pavel 2012a: „Vlčnovem znovu prošla Jízda králů, poprvé od zápisu na seznam UNESCO.“ *Český rozhlas Brno*, 27. 5. [online] [cit. 1. 6. 2012]. Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/brno/zpravodajstvi/_zprava/1064864>.
- Sedláček, Pavel 2012b: „Iniciální obřad vlčnovské Jízdy králů je dojemným rituálem.“ *Český rozhlas Brno*, 27. 5. [online]. Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/zpravy/vytvarno/_zprava/1064912>.

LITERATURA:

- Berg, Bruce Lawrence 2001: *Qualitative Research Methods for the Social Science*. Boston: Allyn and Bacon.
- Frolec, Václav et al. 1990: *Jízda králů. Lidový obřad, hra, slavnost*. Praha: TEPS.
- Pavlicová, Martina 2007: *Lidová kultura a její historicko-společenské reflexe (mikrosociální sondy)*. Brno: Ústav evropské etnologie.
- Sztompka, Piotr 2007: *Vizuální sociologie. Fotografie jako výzkumná metoda*. Praha: SLON.
- Trampota, Tomáš – Vojtěchovská, Martina 2010: *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál.

Summary

What Did Vlčnov Live for? Media Reports about the Ride of the Kings Held in Vlčnov in 2012

The study writes about a quantitative content analysis of published texts which appeared shortly before, during and after the Ride of the Kings in Vlčnov in May 2012. They were published in regional and national printed media as well as in Internet news programme of Czech Television and Czech Radio. The basic question of the authors was how the inscription of the Ride of the Kings in South-East Moravia on the Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity has influenced the way of informing about the event. Furthermore, the authors monitored the themes of commercialization, the actors of the event and their place in it and the assessment of the cultural importance of the custom. Separately, they analyzed the picture materials. The analysis pointed to certain discrepancies between the Ride's aspects accentuated in written commentaries and the choice of photo documents, as well as in understanding of the importance of individual actors and their behaviour in the course of the Ride.

Key words: Ride of the Kings; field research; content analysis; commercialization; Vlčnov.

MEZI RITUÁLEM A FESTIVÁLEM (NA PŘÍKLADU VLČNOVSKÉ JÍZDY KRÁLŮ)

Anca Giurchescu

V květnu loňského roku jsem při terénním výzkumu, iniciovaném podskupinou etnochoreologické studijní skupiny ICTM pro teorii a metody terénního výzkumu, navštívila spolu se svými kolegy moravský Vlčnov. Zdejší jízda králů je ve většině propagačních materiálů prezentována jako folklorní festival, což reálně představuje spletitou událost s mnoha různými zásadními tématy. Program této tří denní slavnosti se dá interpretovat jako veřejný diskurz tvořený tancem, instrumentální hudbou a sbory, krojovým průvodem, výstavami fotografií, dokumentárním filmem, tradičními jarmarky s nabídkou řemeslných výrobků a potravin ad., to vše soustředěno k rituálu jízdy králů, který se v obci předvádí o svatodušní neděli.

Slavnost coby jev je v zásadě různorodým projevem. Může oslavovat sezónní svátky určené solárním či lunárním kalendářem a cyklem ročních období, periodicky připomíná náboženské slavnosti, historické události, instituce a osobnosti. Slavnosti se historicky vztahují k rituálům, nebo jsou od rituálů odvozeny (jako saturnálie, Vánoce nebo masopust). Existují dva politicky motivované způsoby, jak interpretovat pojem slavnost. Pro západní svět pojem slavnost (poprvé zaznamenán v 16. století) znamená velkou rozmanitost projevů od tradičních rituálů po čistě efektní podívané. [Slavnosti] „se konají v určité době a na určitých konkrétních místech a často slouží k intenzifikaci společenských hodnot tím, že je během průběhu těchto akcí uvedou do centra ostřejší pozornosti“ (Kaeppler 2012: 140–41). V evropských státech, které byly součástí tzv. socialistického bloku, tento termín primárně označoval a někde stále označuje akce oficiálně organizované k politickým a vzdělávacím účelům a socializaci. Často nesou ideologické poselství zabalené do uměleckých představení (někdy soutěžního charakteru) k oslavě historických událostí nebo „nových“, vykonstruovaných tradic (*invented traditions*). Slavnosti mají složitou strukturu tvořenou různými kategoriemi komunikativních akcí – rituálních, divadelních a spektakulárních.¹

Rituál je forma struktury vykazující množství rysů či charakteristik ve více či méně pevném vzájemném vztahu, který může existovat pouze při jejich vykonávání (Kaeppler 2012: 141), přičemž postup, resp. dodržení postupu je v rituálech prvořadá záležitost (Kaeppler 1995: 106). Formální akty a projevy tvořící rituál nevycházejí od

„interpretů“, ale jsou předávány kontinuálním řetězcem jejich provádění podle vzoru, který stanovily předchozí generace. Význam rituálu se může zcela či částečně vytratit a jeho poselství po čase nemusí znát ani aktéři, ani diváci. Nicméně pro vykonávání rituálu jsou implicitní tyto relevantní znaky: posloupnost v pevném pořadí strukturních jednotek; striktní respektování určitých pravidel a zákazů; svobodná volba každého jednotlivce (aktéra či návštěvníka) věřit v účinnost tohoto jednání a projevů či v morální povinnost nést dále zděděný rituál. Podle těchto obecných stanovisek lze jízdu králů považovat za rituál, ačkoliv její zašifrovaná poselství a symboly nejsou zcela pochopeny.²

Program slavnosti zahrnuje četná **divadelní** představení a prvky divadla, jako jsou tanec, hudba, básnické a dramatické texty, tradiční kroje, ornamenty apod. „Na divadle jak interpreti, tak i návštěvníci chápou, co činí“ (Kaeppler 2012: 141), neboť veškeré finální produkty tvůrčího divadelního průběhu interpreti zašifrují. „Pokud návštěvníci nemají schopnost dešifrovat, co jim je sdělováno hudbou, tanečními pohyby, gesty a texty, dá se představení považovat za **efektní podívanou** a pozorovatelé za **diváky**.“ (Kaeppler 2012: 141) Mnoho *outsiderů*, zejména zahraniční turisté, kteří navštíví vlčnovské slavnosti, nemají komunikativní schopnost rozluštit poselství zašifrované v rituálu nebo divadelních představeních. Pro ně je celá událost obrovskou podívanou, impozantní show.

V tomto článku považuji vlčnovskou folklorní slavnost jízdy králů coby podstatnou entitu za „předmět sémiotiky“ (Grimas 1971), v němž prezentativní a participační entity prvku (rituál, divadlo, podívaná) a další děje jsou ve vzájemném vztahu a navzájem se ovlivňují. V pokusu o interpretaci této slavnosti jsem vzala v úvahu skutečnost, že jeden a tentýž úkon dešifruje každý jednotlivec různě (v široké stupnici od rituálu po podívanou) podle kritérií jako: člověk uvnitř komunity nebo vně, věk, pohlaví a vzdělání, znalost sociální struktury a místních kulturních tradic.

Vzájemné působení mezi rituálem jízdy králů a komplexními slavnostmi

V rámci komunistického řízení kultury bylo vytvoření slavností ve Vlčnově (v roce 1964) dáno existencí jízdy králů jako stále živé rituální praxe.³ Stávající forma, kte-

rou jsme zaznamenali v roce 2012 coby výsledek procesu změny (s prvky kontinuálními i diskontinuálními), činí z jízdy králů jednu z nejdůležitějších událostí v regionu.

Na oficiální úrovni je slavnost primárně politickým, společenským a etnickým diskurzem o místní identitě, společenské hierarchii a struktuře, o tradičních a nových hodnotách. V centru těchto hodnot leží jízda králů. Písemné informace zveřejněné na internetu, výstavy fotografií a dokumentární film nám vysvětlují dávnou historii rituálu, jeho nepřerušenou místní tradici, jeho sociální úlohu a estetické hodnoty. Takže zatímco rituál poskytl hodnotný důvod (motivaci) pro existenci slavnosti, slavnost obráceně přispěla, ať již přímo či nepřímo, k **propagaci a zachování** rituální události. Na slavnost lze nahlížet jako na zobrazení kulturních komodit široce propagovaných kvůli tuzemskému i mezinárodnímu kulturnímu turismu. Akce je současně zdrojem **ekonomického příjmu** vzhledem k místní znalosti tradičních řemesel. Výrobky se prodávají na malých trzích po celé vesnici.

Spektrum divadelních a spektakulárních představení tvořících slavnost žije svým vlastním životem: folklorní soubory prezentující místní i cizí lidové tance, soutěž ve verbuňku a koncerty lidové hudby. Slavnost nabízí i řadu příležitostí zatančit si neformálně za doprovodu dechové hudby, cimbálové muziky i rockové hudby.

Počet českých účastníků a těch, kteří přijeli ze zahraničí, byl impozantní.⁴ Po tři dny se davy návštěvníků pohybovaly po vesnici, aby se zúčastnily mnoha akcí podle předem stanoveného programu.

Slavnost jízdy králů, považovaná za entitu, je institucionalizovanou událostí, při které je oficiální moc vyjednávána mezi Klubem sportu a kultury ve Vlčnově, Společností Jízdy králů (týkající se etnografického výzkumu a dokumentace), Národním ústavem lidové kultury ve Strážnici (který hrál roli při nominaci jízdy králů na Reprezentativní seznam nemateriálního kulturního dědictví lidstva UNESCO), a místní samosprávou (starosta). Z tohoto pohledu – opírajíc se o lokální hrdost obyvatel vesnice, potřebu symbolů k posílení identity a potřebu prokázat, že kulturní tradice předků lze předávat nepřerušeným řetězcem, byla vlčnovská jízda králů s pomocí institucí transformována do hodnotného **kulturního dědictví**, které uznalo UNESCO.

Do jaké míry je jízda králů rituálem?⁵

Pokud jsem mohla pozorovat a pochopit situaci ve Vlčnově, pak se zdá, že členové komunity zapojení do

příprav a vykonávání této události jsou zcela oddáni svěšené úloze a provádějí své úkoly s velkou zodpovědností.⁶ Je obtížné dešifrovat, zda motivace spočívá ve *fai-re-faire* víře (kladná odměna za dobrý čin), v povinnosti uchovat a propagovat dědictví otců, v občanské povinnosti nebo jednoduše v dodržování společenského řádu. Zmíním pouze ty prvky/složky struktury obyčeje, které se vztahují k diskusi o procesech jeho změn coby výsledku vzájemného působení rituál – slavnost.

Volba krále (panic ve věku od 10–15 let) skupinou mladých mužů (ve věku 18 let) se koná každoročně 1. ledna. Pro rodinu krále znamená vysokou společenskou, morální a ekonomickou prestiž, avšak nese i řadu povinností.⁷ Tzv. žádání o krále se za posledních dvacet let proměnilo ze soukromé akce (za účasti 3–5 mladých chlapců) ve veřejnou oslavu, na níž zvolený král zatančí polku se svou matkou oblečenou do tradičního vlčnovského kroje.

Strukturními prvky určujícími jízdu králů jsou **doba** rituálu (svatodušní svátky) a **místo**, zahrnující kostel, radnici a domov krále, odkud dle tradičně daného itineráře vychází průvod s jezdci na koních. Hlavními **postavami** jsou mladý „král“ (vloni Martin Matušík, věk 10 let) se dvěma pobočníky, vlajkonošem a družinou osmnáctiletých chlapců (v roce 2012 deset jezdců). Skupina dívek, která se k družině připojuje, nehraje relevantní roli. Místní lidové **kroje**, mužské i ženské, jsou výsledkem zevrubného výzkumu a výběru, který provedli členové vlčnovské Společnosti Jízdy králů, a jsou považovány za jeden z dokladů „autenticity“ celé události. **Rituální oblékání** mladého krále (a jeho dvou pobočníků) do **ženských šatů** se stuhami, které kryjí jeho obličej, a s růží v ústech, která mu zabraňuje mluvit, je jednou z nejdůležitějších složek rituálu, která tradičně probíhala v úzkém soukromém kruhu (Eliade 1959: 69, 76). Symbolická **výbava** a **ozdoby** (šavle, prapory, červeno-bílé papírové růže zdobící koně) dávají družině pocit radostného přepychu.⁸ Dodržování **zákazů/příkazů**, k nimž patří cudnost a úplné mlčení mladého krále a splnění morální povinnosti osmnáctiletých chlapců být členy průvodu při jízdě králů, posiluje rituální charakter události. Chlapci na koních **vykřikují** tradičně používané či improvizované rýmované vyvolávky, aby od přihlížejících (zejména dívek) a obyvatel vybraných vlčnovských domů vybrali peníze. Nálada účastníků je plná radosti a hravosti, někdy se však může změnit v agresivní a vykřikované rýmovačky jsou pak ironické nebo satirické. Peníze vybrané pro krále

a jeho družinu se uschovávají v malé dřevěné pokladničce, kdežto osobní výdělek si chlapci zastrkávají do bot.

Skladebná struktura (syntax) jízdy králů je charakterizována pevným sledem stálých posloupností. Tento znak posiluje rituální charakter události, kterou lze schematicky popsat následovně:⁹ v neděli ráno přichází král, jeho rodiče a družina osmnáctiletých chlapců a dívek do kostela, kde jim po krátké mši **požehná** kněz. Po mši pokračuje družina k radnici, kde formálně požádá starostu o **povolení** slavnostního průvodu. Doma, zcela v soukromí, obléká krále jeho matka do ženského oděvu. Pak následuje 3–4 hodiny trvající průvod na koních, v jehož čele jede král a jeho dva společníci, rovněž oblečení jako ženy. Králova koně obvykle vede jeho otec nebo jiný příbuzný. Jak již bylo řečeno, během průvodu jezdci vyvolávají na přihlížející vtipné rýmovačky a naléhají na ně, aby do pokladniček (nebo do jejich bot) vsunuli peníze. Po jízdě v průvodu se společnost účastníků rozpadne, aniž by konec rituální záležitosti formálně označila. Setká se později v domě krále, kde se koná večírek a počítají vybrané peníze.

Kontinuita a diskontinuita ve struktuře rituálu

V rámci oficiální slavnosti podléhá rituál transformacím, přičemž tento proces vykazuje jak **kontinuitu**, tak **diskontinuitu**. Impulzy, které přicházejí od členů komunity jako reakce na subjektivní a objektivní společenské, kulturní a ekonomické modifikace, lze považovat za interní, „přirozené“ změny. Za takový příklad lze považovat transformaci volby krále z rodinné na veřejnou událost. Ještě před dvaceti lety bylo úkolem malé skupiny (dvou až pěti mládenců ve věku 18 let) přesvědčit otce rodiny, aby přijal poctu mít syna králem, zvoleným v tom kterém roce. Polka, kterou nově zvolený král tančil se svou matkou, byla považována za symbolický souhlas. V současné době se volba stala veřejnou událostí vykonávanou v rámci plesu, kde matka, obřadně oblečená v tradičním kroji, tančí polku se svým synem před zraky celého sálu.

Rituál, divadlo, podívaná

V rámci slavnosti se rituál jízdy králů stává institucionalizovaným, což znamená, že je „podporován“, směřován a řízen stejnými institucemi, které organizují celou slavnost.¹⁰

Před jízdou králů, která se koná v neděli, byla pro sobotní večer vytvořena a předváděna dvě „divadelní“ představení, jejichž ústřední myšlenkou je symbolické znázor-

nění procesu předávání rituálu z jedné věkové skupiny na druhou, z generace na generaci.

První kategorii interpretů představují folklorní kolektivy působící pod Klubem sportu a kultury (**dětský** folklorní soubor Vlčnovjánek a mládežnický soubor Vlčnovjan).¹¹ Další kategorii tvoří dřívější a noví účastníci skutečného rituálu. Vystoupení těchto dvou odlišných typů účinkujících se opíralo o dva různé koncepty:

První bylo symbolickým (divadelním) znázorněním procesu předávání kulturního dědictví nové generaci. Segmentem jízdy králů, který měly děti interpretovat, bylo vyvolávání chlapců na koních s cílem vybrat peníze (viz Fotopříloha č. 8). Fragment, chytře inscenovaný jako divadelní hra, měl přenést radost dětí jezdících na zelených větvích po celém jevišti a vykřikujících vtipné rýmovačky. Šlo o stylizované zpodobnění skupiny skutečných jezdů *legrútů*. Poselství hry bylo zřejmé a dalo se jednoduše rozšifrovat: Tyto děti zachovávají zděděnou tradici a asi za deset let budou účastníky jízdy králů ve Vlčnově.

Druhé představení přeneslo na scénu rituální oblékání krále do ženských šatů. Tento fragment se více či méně podobal tomu, co se při jízdě králů děje ve skutečnosti. Zdání „hrané reality“ bylo dáno v první řadě výběrem osob, které měly sehrát ústřední role, protože šlo o stejné osoby, které měly rituál předvádět další den „na živo“ – Martin Matušík a jeho matka.¹² Ačkoliv poselství (symbolika) muže převlečeného za ženu není v tomto rituálu explicitní, je nepřímě vyjádřeno v představení ((viz Fotopříloha č. 10). Oblékání do ženských šatů naznačuje myšlenku transformace, přechodu z jedné fáze do druhé. Herec, v tomto případě Martin (a jeho matka), získává dojem, že se stává odlišným, vystupuje z každodenní sféry a vstupuje do sféry rituální (nebo ceremoniální). Je obecně akceptováno, že v rituálním kontextu je oblékání či svlékání ezoterickým dějem anebo minimálně jevem evokujícím myšlenky soukromí a intimity. Z tohoto pohledu bylo vystoupení na jevišti četnými přihlížejícími dešifrováno zcela odlišně. Pro některé to byla neobvyklá a zábavná podívaná, na další udělaly dojem obsažené a vnitřně ztotožněné emoce interpretů, zatímco jiní se cítili spíše na rozpacích, protože se dívali na něco „nedovoleného“. Na dotaz, jak se cítí, Martinova matka přiznala, že je nešťastná a že „skutečné“ nedělní oblékání bude soukromé. Ve skutečnosti se druhý den ráno sešel před domovem krále dav sousedů a cizích návštěvníků a žádal o povolení sledovat oblékání krále; i přes matčin

protest se rituální oblékání sešlo před domem, na malém pódiu, podobně jako tomu bylo při divadelním představení v Domě kultury (viz Fotopříloha č. 20).

Uvědomila jsem si, že tento (ústřední) rituální moment byl integrován do slavnosti přeměněn na čistou podívanou – jak na jevišti, tak ve skutečnosti.

Další vzájemné působení mezi slavností a tradiční jízdou králů vyústilo ve změně struktury rituálu. Ten v tradiční podobě neměl závěrečnou část, která by pro přihlížející označovala jeho konec. V určitou chvíli (po 3–4 hodinách) se průvod s jezdci jednoduše zastavil a rozpadl a všichni šli domů. Když byl tradiční rituál zahrnut do rámce slavnosti, považovali organizátoři celý obřad za jednotnou divadelní podívanou, která by – jako každé drama – měla mít vnitřní soudržnost a dobře značené meze (úvod, kterým byla mše v kostele, a konec, který však chyběl). Z těchto úvah vznikl nový závěrečný prvek, nazvaný „Královský vínek“, který se koná na jevišti amfiteátru v centru Vlčnova.¹³ Schéma tohoto vykonstruovaného finále vypadá následovně: krále sundá z koně jeho otec, pak jej jako hrdinu přinesou čtyři chlapci na jeviště a po ovacích početného publika je chlapec opět vysazen na koně (viz Fotopříloha č. 27).

Pokud mám shrnout svá spíše subjektivní a nekompletní pozorování, ráda bych zdůraznila některé aspekty. Obecně se akceptuje, že procesy transformace jsou neoddelitelně spjaté s jakoukoliv tradicí, která je stále funkční v rámci společenské skupiny, jež ji v různých formách udržuje při životě. Proto jsem pociťovala jízdu králů ve Vlčnově jako tradiční zděděnou praktiku, která (bez explicitního rituálního významu) si uchovala svou rituální strukturu a komponentní prvky. Bylo pro mne zajímavým

zjištěním, že mnoho z prvků vlčnovské jízdy králů existuje v jiných kulturách a v jiných souborech rituálů v podobných formách. Úplný a zevrubný výzkum jízdy králů ve všech dalších moravských lokalitách, který bude v budoucnu doplněn komparativními studiemi z kultur země střední a jihovýchodní Evropy, určitě přinese evropské etnologii cenné nálezy.

Symbióza (koexistence) a interakce mezi kulturní tradicí (jízdou králů) a svévolně připojenou slavností má ambivalentní následky (účinky) pro každou z nich. Rozvoj vlčnovského folklorního festivalu spojeného s jízdou králů jako mezinárodní turistické kulturní komodity v poslední dekádě přispěl velkou měrou k pozvednutí symbolických a materiálních hodnot rituální formy jízdy králů v kolektivním povědomí místních lidí. Na druhé straně jízda králů coby tradiční jev funguje jako podpora a legitimizace slavnosti. Důvodem setrvačnosti obyčeje je jeho polysémický charakter (několik úrovní významu). Je zřejmé, že jednu a tutéž událost dešifrují různí lidé na několika úrovních. Nicméně jsem nabyla dojmu, že díky stále rostoucímu počtu příchozích zvenčí, kteří vyžadují více podívané a zábavy, se jízda králů začleňuje více a více do slavnosti. Rovněž mám pocit, že organizátoři chtějí zvýšit estetickou a atraktivní složku tradice a učinit její výpověď explicitní (místní identita, jedinečnost). Za těchto okolností se jízda králů může časem stát vlastní součástí slavnosti tím, že se bude přesouvat ze svých tradičních fyzických a společenských lokací na jeviště, nebo tím, že bude transformována na standardizované divadlo. Aby jízda králů byla dále živým a funkčním kulturním dědictvím, měla by si – podle mého názoru – uchovat svou individualitu, svobodu a své hluboké kořeny v místní komunitě.

POZNÁMKY:

1. Charakteristika těchto tří hlavních kategorií vychází z velmi dobře formulovaných definic Adrienny L. Kaepplerové (Kaeppler 2012: 140–144; 1995: 106).
2. Nejstarší tradicí, na niž upomíná jízda králů, je křesťanský svatodušní svátek (letnice). Jízda se původně konala o svatodušním pondělí, které následuje padesát dní po Velikonocích (v současné době v neděli). Svatodušní svátky a jízda se dělí o prvky růže, červených a bílých oděvních součástí a jízdy na koních. Nejznámější teorie je spjata s česko-uherskou válkou. V roce 1469 porazil český král Jiří z Poděbrad svého zetě, uherského krále Matyáše Korvína, který – aby nebyl poznán a zajat – se ustrojil do ženského kroje, obličej si zakryl stuhami a zamířil na své sídlo v Trenčíně, střežen družinou, jejíž členové museli od poddaných vybírat peníze, aby jej nakrmili. (srov. „Jízdy králů na jihovýchodě České republiky.“

Národní ústav lidové kultury [online]. Dostupné z: <<http://www.nulk.cz/Informace.aspx?sid=668>>.

3. Motivováno tlakem místních lidí (roku 1964) „získat něco nového, zábavnějšího“ (dle informace staršího muže z Vlčnova).
4. Zahraniční turisté přijeli z těchto zemí: Francie, Německo, Velká Británie, Maďarsko, Japonsko (organizovaná skupina), Polsko, Srbsko, Švédsko a USA. Pro místní to znamená příliš mnoho turistů, a tak mnozí z nich opouštějí své domovy a vrací se domů až v neděli večer.
5. Zaměření článku nedovoluje podrobnější popis rituálu. Zmiňuji proto pouze ty charakteristické znaky, které hrají úlohu ve vzájemném působení rituálu a slavnosti.
6. Byla jsem informována, že pouze 60 % místních obyvatel je zapojeno do organizace a vykonávání rituálu. Zbytek, zejména sousedé

- hlavních postav, se spíše zlobí, protože musí uklidit prostor před svými domy a nalíčit zdi.
7. V roce našeho výzkumu to byl otec desetiletého krále Martina Maťušika, který naléhal a přesvědčil matku, aby přijala poctu „udržet rodinnou tradici“. Její bratr byl před několika lety rovněž králem. V průběhu příprav přeměnila rodina stodolu na sál pro hosty, opravili a natřeli dům, připravili jídlo pro množství hostů – členů rodiny, přátel, sousedů atd. (Podle rozhovoru s otcem krále).
 8. Král a jeho dva pobočníci (rovněž oblečení jako ženy a se šavlemi v rukou) jedou na bílých koních. Otec krále se snaží cestou zklidnit nervózního plnokrevníka. Zbytek doprovodu (osmnáctiletí jezdci) má malé dřevěné pokladničky upevněné k sedlům, do nichž vybirají peníze.
 9. Průběh rituálu zabírá více než půl roku, protože volba mladého krále skupinou osmnáctiletých chlapců se koná na Nový rok. Skupina těchto jezdců – *legrútů* – funguje ve spojení s tradicemi také během roku (jako v mnoha jiných střed- a východoevropských zemích). Účastní se stavění máje a oslav kolem něj.
 10. Bez ohledu na tvrzení, že se nevměšují do rozhodnutí rodiny, přemlouvají lidi, aby se slavnosti aktivně zúčastnili, mimochodem organizují a plánují slavnost a v některých případech vnucují (přímo či nepřímě) změny v rituálu.
 11. Součástí představení byl rovněž mužský sbor z Vičnova, Vičnovské budovalé umělkyně (ženský sbor), cimbalová muzika Čardáš, cimbalová muzika Durancia, folklorní soubor Oravan (Slovensko).
 12. Vystupoval rovněž král z roku 2011, skupina jezdců narozených roku 1994, děvčata narozená v roce 1994, cimbalová muzika Čardáš a dechová hudba Vičnovjanka. Přítomnost předchozího krále evokovala myšlenku nepřerušovaného předávání rituálu.
 13. Závěrečné vystoupení krále a jeho družiny sestavila Marta Kondrová. Uváděl je Jiří Jilík.

LITERATURA:

- Eliade, Mircea 1959: *Initiation, rites, sociétés secretes*. Paris: Idées/Gallimard.
- Greimas, A. J. 1975: *Despre sens. Eseuri semiotice*. [O pocitu. Sémiotické eseje] București: Univers.
- „Jízdy králů na jihovýchodě České republiky.“ *Národní ústav lidové kultury* [online]. Dostupné z: <<http://www.nulk.cz/Informace.aspx?sid=668>>.
- Kaeppeler, Adrienne, L. 1995: "They Seldom Dance on Star-Trek; A Cautionary Tale for the Study of Dance and Ritual". In: Dąbrowska, Grażina – Bielawski, Ludowik (eds.): *Dance, Ritual and Music. Proceedings of the 18th Symposium of the Study Group on Ethnochoreology*. Warszawa: Institut Sztuki PAN, s. 105–110.
- Kaeppeler, Adrienne, L. 2012: "Ritual, Theatre, and Spectacle: Exploring the Rituals of Saint George's Day". In: Ivancich Dunin, Elsie – Anca, Giurchescu – Könczei, Csilla (eds.): *From Field to Text & Dance and Space. Proceedings for the 24th Symposium of the ICTM Study Group on Ethnochoreology*. Cluj-Napoca: ISPMN, s. 139–142.

Summary

Ritual and Festival Interplay (on an Example of the Ride of the Kings in Vičnov)

The article is an attempt to analyze the relationship between a ritual event - Ride of the Kings - and the festival organized around it. Ride of the Kings is considered a ritual though its messages and symbols are not fully understood by the community. While the King's Ride ritual provides a valuable reason for the existence of the festival, the festival - in turn - contributes to the promotion and transformation of the ritual event. There are discussed three modalities of transforming the ritual in theatrical performance: 1. A metaphorical interpretation of the „riders' procession“ by the children, on stage; 2. The transformation in spectacle of the most important ritual moment: the dressing of the King in woman's clothes. 3. The creation of a concluding fragment performed on stage and presented as an integral part of the traditional procession. The coexistence and interaction between the cultural traditions of the Ride of the Kings ritual, and the arbitrarily added festival have ambivalent consequences. On one hand, the King's Ride tradition functions to support and legitimate the existence of the touristic festival. On the other hand, because of growing number of outsiders asking for more spectacle, the Ride of the Kings ritual may become progressively a cultural commodity and an integral part of the festival by moving from its traditional physical and social locations on stage or by being transformed into a standardized theatrical performance.

Key words: explicit / implicit meaning; festival; levels of meaning; ritual; spectacle; symbol; theatre; tourism.

JÍZDA KRÁLŮ ZAPSANÁ NA SEZNAM UNESCO A OTÁZKA VLASTNICTVÍ, DOHLEDU A ROZHODOVÁNÍ: ČÍ TRADICE, ČÍ DĚDICTVÍ?

László Fölfeldi

Osobní poznámky

V květnu minulého roku jsem se jako člen podskupiny studijní skupiny ICTM pro teorii a metody terénního výzkumu zúčastnil terénního výzkumu ve Vlčnově, který byl zaměřen na podrobné zdokumentování jízdy králů, velkolepého letnicového tradičního obyčeje a slavné turistické atrakce oblasti Slovácka. Fascinovala mne svou majestátností, rozmanitostí, vznešeností a rituálností. Nebylo to pro mne první setkání s jízdou králů. Před několika lety jsem byl svědkem ceremoniálu na Generální konferenci UNESCO v Paříži, kde jízda králů připadala v úvahu jako předmět k zapsání na Reprezentativní seznam nehmotného kulturního dědictví lidstva. Měl jsem tedy možnost podrobně pročíst nominační dokumenty.¹ V roce 2010 jsem se zúčastnil kulatého stolu ICCN,² jehož hostitelem byla místní samospráva ve Vlčnově, kde starosta a obyvatelé obce představili svou snahu o zachování kulturního dědictví

Tato předchozí „setkání s jízdou králů“ posílila mou touhu vidět ji ve skutečnosti. Byl jsem zvědavý na to, jak mohou být prvky tradičního jarního rituálu integrovány do současného místního-regionálního kulturního dědictví a poskytovat místním lidem „pocit identity a kontinuity“. Vzrušovalo mne dozvědět se, jak místní lidé mohou přilákat touto obrovskou a složitou kulturní událostí množství turistů. Kdo je hlavní silou akce, která sestává z četných prvků, a kdo koordinuje realizace rozsáhlého programu. Příležitost se naskytla na konci května 2012, kdy členové etnochoreologické studijní podskupiny, vedené Ancou Giurchescu a Danielou Stavělovou, navštívili jízdu králů.

Předměty a metoda výzkumu

Obecným plánem celé studijní skupiny bylo vypracovat podrobnou dokumentaci spleť „události“ a pochopit racionální základ jejího kontinuálního vývoje. Chtěli jsme zjistit důvody, které vedly místní komunitu i státní orgány k tomu, aby nominovaly jízdu králů na Reprezentativní seznam nehmotného kulturního dědictví lidstva UNESCO. Abychom naši práci zefektivnili, dohodli jsme si rozumné rozdělení úkolů. Osobně jsem se podílel na několika z nich, jako bylo vedení rozhovorů s hlavními organizá-

tory, záznam soutěže ve verbuňku na jevišti kulturního domu, pozorování v domě krále, dokumentování výzdoby králova koně apod. Mým osobním úkolem bylo pořídit videozáznam z přípravy krále a jeho koně na jízdu před „rodičovským“ domem. Scénu doprovázela hudba a tanec, což jsem zaznamenal jako kontinuální proces. Celkově vzato, přispěl jsem k celkové dokumentaci pořízené skupinou dvěma hodinami videozáznamu, množstvím fotografií a pěti stránkami poznámek z terénu v mém notebooku. Kromě toho jsem nashromáždil nejrůznější druhy tiskovin, které byly na slavnosti k dispozici, k účelům archivace.

Při práci v terénu jsme měli možnost získat podrobné informace o minulosti a současnosti obce, o historii a etnografických rysech rituálu jízdy králů, o konkrétních logistických a administrativních problémech organizace této složité události, o průběhu nominace k zapsání jízdy králů jako součásti Reprezentativního seznamu nehmotného kulturního dědictví lidstva UNESCO a o postupném rozvoji této události z roku na rok. Obdivovali jsme hrdost, respekt a zodpovědnost, kterou místní lidé k jízdě králů pociťovali. Tyto pocity tam sdílel téměř každý – od starosty, místního zastupitelstva, členů nevládních organizací, kteří se podíleli na organizaci, až po nejmenší účastníky a hosty. Komplexnost a pestrý charakter události nás přinutil vážně přemýšlet o nejvhodnějších metodách a konceptuálním rámci, které musíme v našem výzkumu použít.

Koncepty, otázky a přístupy

Mým návrhem byl určitý druh politického antropologického přístupu, který se zaměřuje na vztahy pravomocí v dané komunitě/společenských skupinách, proces rozhodování, analýzu různých diskurzů a odhalení rozdílů mezi zájmy, vjemy, pochopením lidí, jež mají vztah k témuž fenoménu (Lowellen 2003, Olivier de Sardan 2005). Tento typ přístupu může odhalit motivace a dynamiku změn, prováděných účastníky události. Zdá se, že tradiční popisný pohled není pro odkrytí motivace dostačující. Mysleli jsme si, že pro nás bude užitečné, abychom vnímali jízdu králů v „silovém poli“ různých osob s rozhodovacími pravomo-

cemi, spojených s událostí – nejen na místní, ale také na regionální, národní a mezinárodní úrovni.

Kdo na příklad rozhoduje o osobě krále a dalších „herců“, o trase a zastaveních průvodu, o účastnících slavností a jarmarku? Kdo rozhodl o změně původního data a času, o věku krále, o přeměně dřívější intimních prvků rituálu na veřejná „představení“, např. příprava jízdy králů v domě jeho rodiny? Kdo rozhodl o nominaci jízdy králů na Seznam UNESCO, aby se více zviditelnila jako symbol identity?

Osoby/instituce s rozhodovací pravomocí

Prvním krokem na této cestě je identifikovat osoby, které mají rozhodovací pravomocí, v každém prvku složité události a na každé úrovni rozhodovacího procesu. Abychom získali jasnější představu, musíme rozlišit dění spadající pod tradiční rituál, akce organizované v duchu moderního kulturního průmyslu (lidová slavnost, lidový jarmark, výstavy, soutěže) a opatření k zachování kulturního dědictví (propagace, osvěta, dokumentace, prezentace v médiích, monitoring apod.). Úkol to není jednoduchý, protože aktivity těchto tří směrů jsou někdy spletně provázány jedna s druhou. Např. „Předávání vlády králů“ na jevišti Domu sportu a kultury v předvečer jízdy, „Zpívání pro krále“ v amfiteátru před jízdou, nebo „Královský vínek“ v amfiteátru, poslední akce průvodu. Viděno z pohledu rituálu, lze to interpretovat jako festivalizace některých dějů rituálu, a z pohledu slavnosti je lze považovat za prvky festivity „zabudované“ do rituálu. Ale pokud uchopíme událost jako danou, jako strukturovaný společensko-kulturní komplex bez ohledu na stáří a původ prvků, můžeme navrhnout tento seznam:

Osoby s rozhodovací pravomocí na místní úrovni, v rámci rituálu a kolem něj, jak jsme byli informováni v místě a jak jsme četli v nominačním dokumentu:

- královská družina – jezdci, mladí svobodní členové místní komunity, se zvláštní pozorností na ty, kteří dosáhli věku osmnácti let; ti jsou interpreti obřadu;
- rodiny potenciálních králů, které mají syny ve věku od 10 do 15 let, mezi nimiž je volen král;
- Společnost Jízdy králů – společenská nezisková organizace, se členy z místní komunity ve Vlčnově a čestnými členy zvenčí. Jejich úkolem je propagace, získávání financí, pomoc při organizaci;
- starosta (šéf místní samosprávy), členové místního zastupitelstva, zástupci místní komunity; realizují pří-

pravu, koordinaci a poskytují finanční podporu rituálům a dalším souvisejícím akcím;

- místní kněží, zástupci římskokatolické církve;
- místní donátoři, asistenti, soukromí pomocníci;
- řemeslníci, zástupci cestovních kancelářů atd. podílející se na události.

Osoby/instituce s rozhodovací pravomocí na regionální úrovni:

- místní komunity a jejich samosprávy z dalších tří obcí, kde se praktikuje rituál jízdy králů: Kunovice, Skoro-nice, Hluk (partneři Vlčnova při nominaci na Seznam UNESCO);
- Rada Jihomoravského kraje a Rada Zlínského kraje, administrativní nadřízení čtyř obcí s úkolem propagace a řízení;
- Slováké muzeum v Uherském Hradišti a Masarykovo muzeum v Hodoníně – regionální muzea a odborníci, s úkolem výzkumu, dokumentace, publikace a propagace;
- Národní ústav lidové kultury ve Strážnici, který má národní statut, ale také působí regionálně. Spadá pod Ministerstvo kultury, sídlí však na Moravě, v oblasti jízdy králů. Jeho úkoly jsou v tomto případě podobné úkolům výše zmíněných regionálních institucí;
- regionální donátoři a nadace, např. Nadace Děti-kultura-sport se sídlem v Uherském Hradišti.

Osoby/instituce s rozhodovací pravomocí na státní úrovni:

- Ministerstvo kultury působící prostřednictvím svého Odboru pro regionální a národnostní kultury a Národní komise UNESCO. Jeho úkolem je realizace Úmluvy UNESCO o zachování nehmotného kulturního dědictví lidstva z roku 2003 a jednání s odborníky regionálních institucí, zástupci místních komunit a orgánů místní samosprávy;
- Národní výbor pro tradiční lidovou kulturu – profesionální těleso s úkolem hodnocení nominací a vypracování zpráv o monitoringu. Pracuje pod záštitou ministerstva kultury;
- Národní ústav lidové kultury ve Strážnici. Byl zplnomocněn ke správě Národního seznamu (Seznam nehmotných statků tradiční a lidové kultury České republiky). Ústav je zodpovědný za průběžnou dokumentaci a monitoring jízdy králů a přípravy zpráv o monitoringu.

Osoby/instituce s rozhodovací pravomocí na mezinárodní úrovni:

- UNESCO, působící prostřednictvím divize pro nemotné kulturní dědictví v sektoru kultury, která připravuje kulturní programy, právní dokumenty a opatření, koordinace realizace Úmluvy o zachování nemotného kulturního dědictví lidstva;
- Mezivládní výbor pro zachování nemotného kulturního dědictví. Zaměřuje se na propagaci záměrů Úmluvy 2003, nabízí odborné vedení, předkládá doporučení a dokumenty valnému shromáždění ke schvalování. Spravuje nominace a zprávy o monitoringu pro seznam nemotného kulturního dědictví, mezi nimi (tím) také o jízdě králů.

Výše uvedený seznam osob a institucí naznačuje, že jízda králů, kterou jsme pozorovali v květnu 2012, je určitě výsledkem komplikovaného procesu rozhodování a jistě vznikla ve spletitém „silovém poli“ různých „agentů“. Strhujícím úkolem badatelů je rozkrýt tento propracovaný systém vztahů a procesu. Vedle tradičních terénních dokumentů pro tento účel navrhuji zvláštní typ pramenů – právní dokumenty, které byly vypracovány při akcích kulturní politiky na místní, regionální, státní a mezinárodní úrovni.

Právní dokumenty

Základními pravidly, která regulují chování místních komunit, jsou scénáře tradičních rituálů. Ty jsou dokumentovány a interpretovány etnology a kulturními antropology, ale zřídka jsou zaznamenány písemně (na papíře). Jsou předávány z generace na generaci ústně. To je také případ rituálu jízdy králů ve Vlčnově (Beneš 2007). V moderních multikulturních společnostech je společenský život řízen různými druhy právních dokumentů, jako jsou strategie, usnesení, doporučení, memoranda, smlouvy, právní normy, zákony, úmluvy apod. V rámci jízdy králů jako složité události rovněž můžeme nalézt několik právních dokumentů, které nám mohou pomoci pochopit situaci a motivace. Na příklad Usnesení zastupitelstva Vlčnova ze dne 04. září 2009, č. 15 (výťah z ní je přiložen k nominaci): „*My, zastupitelé obce Vlčnov, se s hrdostí a láskou hlásíme k dědictví po našich předcích, jímž je staroslavný obyčej Jízda králů. Po projednání na našem zasedání dne 4. září 2009 vydáváme náš svo-*

bodný a informovaný souhlas s tím, aby vlčnovská Jízda králů byla navržena k zápisu do Reprezentativního seznamu nemotného kulturního dědictví lidstva UNESCO, který byl zřízen podle Úmluvy o zachování nemotného kulturního dědictví. Prohlašujeme, že tak jako doposud, budeme konat tak, aby tento starodávný obyčej zůstal v naší obci zachován i v budoucnu a byl předáván z generace na generaci jejím občanům.” Podobné texty sestavili a podepsali zastupitelé obcí Kunovice, Skoronice a Hluk (viz dodatek k nominaci).

Neméně důležitým a významným dokumentem je nominace samotná, kterou dne 6. června 2011 předložil český ministr kultury Václav Riedlbauch k zápisu na Reprezentativní seznam (nom. spis číslo 00564) a rozhodnutí UNESCO o zápise (Rozhodnutí 6 kom. 13.13). První pasáž v odůvodnění hovoří o pocitu vlastnictví výše uvedených obcí (jako komunity) ve vztahu k jízdě králů „*R1. Symbolický obřad přechodového rituálu pro mladé svobodné muže, jízda králů, je kompaktní událostí, kterou komunita uznává jako součást svého nemotného kulturního dědictví.*“

Podrobná analýza a interpretace celého textu nominace a dalších právních dokumentů je velmi potřebná pro dobrou orientaci v oblasti výzkumu. V určitém smyslu slouží kniha a písemné materiály Josefa Beneše (2007) jako regulující „dokument“, jenž potvrzuje pravost rituálu ve Vlčnově. Je pravdou, že se jedná o vědecký popis a analýzu rituálu, ale – jak jsme poznali při terénním výzkumu – je i jakýmsi druhem „záchytného bodu“ pro účastníky a organizátory na místní úrovni. Poskytuje určitý rámec jejich kreativitě při iniciování inovací v obřadu.

Pocit vlastnictví, dohled

Výše citovaná část odůvodnění přitahuje naši pozornost k podstatnému aspektu celého složitého rituálu, totiž k pocitu vlastnictví. Čí tradici, koho dědictvím je jízda králů? (Bakka 1994, Buckland 2001). Zřejmě si myslíme, že „přirozenými vlastníky“ jízdy králů jsou místní komunity, které ji pravidelně praktikují ke svým vlastním účelům. To je pravda. Ale rovněž je implicitní, že výše uvedené osoby s rozhodovací pravomocí rozvíjejí svůj vlastní pocit vlastnictví a snaží se získat kontrolu nad budoucností rituálu. Mohou mít své vlastní představy o jeho vývoji. Může se stát, že badatelé, zástupci administrativy (státní či místní), manažeři médií, cestovních

kanceláři, kteří jsou zapojeni do jízdy králů jako účastníci celého komplexu, hledají, jak získat více kontroly nad formováním rituálu. Může tak být narušen rozhodovací potenciál místní komunity. Analýza tohoto pohledu (sladění vnitřních a vnějších snah) by měla být klíčovým bodem našeho výzkumu (Felföldi 2011, Kaeppler 2009).

Shrnutí

Cílem textu byl přitáhnout pozornost k některým aspektům, které by mohly být užitečné v budoucím výzkumu jízdy králů. Mohou dodat nové poznatky k těm dosud nashromážděným a nabídnout hlubší vhled do dynamiky dnešní kulturní změny (Sedakova 2008).

POZNÁMKY:

1. „Ride of the Kings in the south-east of the Czech Republic.“ *UNESCO* [online] [cit. 25.08.2012]. Dostupné z: <<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00011&RL=00564#identification>>.
2. ICCN – Inter-city Intangible Cultural Cooperation Network; mezinárodní organizace, která se celosvětově zaměřuje na zachování

nehmotného kulturního dědictví a zajištění udržitelného rozvoje na úrovni místních samospráv. Byla založena v jihokorejském Gangneugu.

PRAMENY A LITERATURA:

- Bakka, Egil 1994: Heir, User or Researcher: Basic Attitudes within the Norwegian Revival Movement. In: Loutzaki, Irene (ed.): *Proceedings of the 17th Symposium of Study Group on Ethnochoreology: dance and its socio-political aspects: dance and costume*. Nafplion (Greece): Peloponnesian Folklore Foundation, s. 117–126.
- Beneš, Josef 2007: *Vlčnovská jízda králů*. Vlčnov: Dům sportu a kultury.
- Buckland, Theresa 2001: 'In a Word, We Are Unique': Ownership and Control in an English Dance Custom. In: Boyes, Georgina: *Step Change*. London: Francis Boutle Publishers, s. 49–60.
- Felföldi, László 2011: Gondolatok a táncos örökségvédelemről. [O zachování tanečního dědictví]. In: Basa, Lia: *Tanulmányok az örökségmenedzsmetről 2. Kulturális örökségek kezelése*. Budapest: Információs Társadalomért Alapítvány, s. 225–233.

- Kaeppler, Adrienne L. 2009: Lakalaka and Mak'yong: A Story of Two Masterpieces. In: Mohd. Anis Md. Nor et al. (eds.): *Transmitting Dance as Cultural Heritage – Dance and Religion. Proceedings of the 25th Symposium of the ICTM Study Group on Ethnochoreology*. Kuala Lumpur: ICTM Study Group on Ethnochoreology, s. 1–7.
- Lowellen, Ted C. 2003: *Political Anthropology. An Introduction*. Westport CT: Praeger Publisher.
- Olivier de Sardan 2005: *Anthropology and Development. Understanding Contemporary Social Development*. New York: Zed Books Ltd.
- Sedakova, Irina (ed.) 2008: *The Ritual Year and History. Proceedings of the Third International Conference of the SIEF Working Group on the Ritual Year. Strážnice, Czech Republic, May 25-29, 2007*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury.

Summary

The Ride of the Kings Inscribed on the UNESCO List and a Matter of Ownership, Control and Decision-Making: Whose Tradition, Whose Heritage?

The paper is a kind of personal account on the field research of the Ride of the Kings in Vlčnov (May, 2012). Based on this field notes, the author suggests an approach to the event based on the methodologies of political anthropology focusing on the concepts of ownership, control, decision-making. He proposes that this kind of approach may reveal the motivations and dynamism of the changes made by the participants of the event. The traditional descriptive perspective seems to be not enough for discovering the motivation of the changes year by year. It might be more useful for the researchers to perceive (and to be perceived) the Ride of the Kings in the 'power field' of different decision-makers related to the event, not only locally, but on regional, national and international levels as well. It may help us answer some questions, for instance: Who decides about the person of the King and other 'actors', about the route and stations of the procession (the Ride), about the participants of the festival and the fair. Who decided about the change of the original date and time of the ritual, about the age of the King, about turning the former intimate elements of the ritual into public „performances“, e.g. preparation of the Ride of the Kings at the house of his family? Who decided about the nomination of the Ride of the Kings to the UNESCO's List, in order to make it more visible as an identity symbol? What motivated the decision makers for their decision? The author presumes that the discovery of the sense and consciousness of different kinds of ownership may reveal the system of control and the intentions for taking responsibilities.

Key words: intangible heritage; Ride of the Kings; sense of ownership; control; decision-making.

TŘI DNY VLČNOVSKÉ JÍZDY KRÁLŮ (25.–27. 5. 2012) – MOMENTY, KTERÉ PŘI PRVNÍM SETKÁNÍ S TERÉNEM VYSTUPOJÍ VYRAZNĚ DO POPŘEDÍ A PŘÍSPÍVAJÍ K UTVÁŘENÍ DNEŠNÍHO OBRAZU OBYČEJE

1) V pátek odpoledne ve Vlčnově vrcholí přípravy na jízdu králů a v „královském domě“ lze ve speciálně upravené místnosti pro hosty zastihnout krále Martina Matušika se svým otcem.
Foto D. Stavělová (č. 1, 2, 4–18, 21, 23, 24, 26).

3) Místní obyvatelé přicházejí v pátek večer do Klubu sportu a kultury vydatně povzbudit své favority v regionálním kole soutěže tanečníků verbuňku.
Foto L. Andersen (č. 3, 19).

2) V podvečer se začínají na vernisáži výstavy Nominace jízdy králů do UNESCO scházet oficiální hosté.

4) Po taneční soutěži ve slováckém verbuňku následuje beseda u cimbálu pro veřejnost.

5) V sobotu krátce po poledni je v centru obce zahájen jarmark s tradičními produkty a výrobky.

8) Sobotní večer zahajují svými secvičenými vyvolávkami děti z folklorního souboru Vlčnovjének.

6) Rozbíhá se i zábavní „lunapark“ v přilehlé části náměstí, kam míří zejména rodiče s dětmi.

9) Hlavním pořadem je pak Předávání vlády králů, jehož hlavními aktéry jsou děvčata a chlapci královské družiny.

7) V odpoledních hodinách začíná také v místním amfiteátru folklorní pořad vlčnovských souborů a jejich hostů.

10) Po oficiálním uvítání a dalších modernizovaných vstupech je přiveden král, který je na jevišti strojen maminkou a sestrou.

11) Následuje předání vlády předchozím králem.

14) Po mši je král okázale nesen svými pobočníky za doprovodu dechové hudby v průvodu, který směřuje na obecní úřad.

12) Družina odvádí nového krále, který slíbil, že bude po celý rok dohlížet na lidové písně a tance.

15) Tam je celá skupina slavnostně přijata starostou obce, který také udělí povolení konat jízdu králů.

13) V neděli ráno přivádí chlapci a dívky tohoto ročníku svého krále do kostela na slavnostní mši.

16) Starosta s kyticí růží doprovodí krále před obecní úřad, kde je květinami obdarována každá dívka zúčastněného ročníku.

17) Král stejným způsobem obdaruje růží i svou maminku.

18) Objíždka má začít v 11:30 a před „královským domem“ se už tísní netrpělivý dav návštěvníků. Čekání zpřijemňuje cimbálová muzika.

19) Před zraky návštěvníků jízdy králů se také zdobí koně pro královskou družinu.

20) Dlouho se neví, jestli král bude strojen doma či před domem, nakonec ale tento akt probíhá veřejně. Foto D. Zilvarová (č. 20, 22, 25, 27).

21) Král je připraven, objíždka obcí může začít.

22) V centru pozornosti je král se svými dvěma pobočníky.

25) Objížděku rámuje v jejím závěru krojovaný průvod obcí.

23) Před nimi jedou legrúti, kteří se předhánějí ve svých vyvolávkách.

26) Průvod uzavírá vůz s tzv. předlegrúty, jako příslib příštího ročníku.

24) Vyvolávání je určeno převážně kolem se tísnícím přihlížejícím návštěvníkům.

27) V neděli odpoledne je vše oficiálně zakončeno „Královským vínkem“, scénickým představením družiny na pódiu amfiteátru.

STREET VERBUŇK

Už ze Zelného rynku slyším temný puls baskytary a melodické záblesky saxofonové improvizace. Asi sto padesát metrů odsud, před jedním z obchodů na ulici Orli, se houfují lidé. S kelímkem burčáku se prosmýknu mezi nimi a vidím kapelu, která v uvolněném stereotypním rytmu hraje jakoby pro sebe. Na publikum občas pohlédne snad jen saxofonista, který přechází sem a tam a zdánlivě mimoděk uděluje sporé pokyny. Ani lidé nesledují muzikanty. Jsou přitahováni lepenkovým čtvercem dva krát dva metry, poslepovaným z obyčejných krabic, který leží na dlažbě. Na něm zrovna napůl vleže se zvláštními pohyby kroutí asi osmnáctiletý chlapec. Jakoby rotoval na rameni. Najednou se jeho nohy vymršťí nahoru, on se vzepře na rukou a obloukem se postaví a odchází. Další čtyři hoši, každý jednou nohou přišlapuje roh lepenkového čtverce, uznale zatleskají. Chvilku se ne-

děje nic, kapela pulsuje dál, a najednou jeden z těch kluků chytne v náznaku rytmus celým tělem a ležérně nakrokuje na „parket“. Pohyby se stávají rafinovanější, tanečníkovi začíná hrát celé tělo, chvílemi to připomíná i jakousi pantomimu. Ruce modelují v prázdnotě rozličné tvary. Ta přirozenost a svoboda pohybu a projevu je neuvěřitelná. A už je tanečník na zemi a za pomoci rukou přelamuje jednu téměř gymnastickou figuru v druhou. Najednou „zmrzne“ ve zvláštní pozici – hlava, ruka, rameno jsou základnou, nohy zůstávají pokrčené v kolenou ve vzduchu, nikoli však kolmo nahoru, nýbrž téměř vodorovně se zemí. Safra, to musí být pěkně náročné, udržet tuhle krkolomnost, říkám si i já, který má k tanci asi tak daleko jako ryba ke stovce na olympiádě. Kluk se najednou sbalí do vajíčka, vymršťí se a šup, už zas stojí a jakoby nic zaujme místo na kraji lepenky.

Malý blondáček, sympaták, možná dvanáctiletý, s nezúčastněným pohledem, jakoby šel jen tak kolem, vpluje

na plácek. Vystřihne dech beroucí „přízemní“ akrobatiku, jež ho nakonec vystřelí nohama napřed do vzduchu. Slzy mi hrkly do očí, uť. A tak to jde dál a dál, děvčata v publiku se občas zachichotají a nespouštějí z jednotlivých tanečníků oči, za lepenkovým pódiem u vchodu do obchodu vytáčí snědý chlapík v baseballové čepici obratně platinovou blondýnku, malé děti s batůžky vedle mne stojí jako zkamenělé. „Děcka, musíme domů!“ tahá je maminka. Marně. „Co mám dělat, dneska mají už zábavu vybranou,“ vzdychne rezignovaně. Až když si malý blondáček vezme baťoh a mezi lidmi odchází („Tak na tréninku, ahoj,“ zavolá na něj jeden ze starších tanečníků), nechají se zlomit i děcka.

V tu chvíli přicházejí dva městští policisté, jako by nic, jdou tam a zas zpět, obhlížejí situaci. Aktivita tanečníků mírně uvažá, vypadá to, jakoby si jen tak sem tam něco zkoušeli. Policisté stojí na boku a cosi si píšou, kamsi volají. Přichází k nim mladík v čapce, něco si povídají, ukazuje občanku a nějaký papírek, zaslechnu útržky „prezentace obchodu...“, „už stejně končíme...“, „moc nahlas...“, policista mávne kamsi rukou. Pak dvojice strážníků odchází, kapela skončí hru, a lidé zůstávají rozpačitě stát. Nebyli tam jen samí mladí, i řada starších, možná jako já jdoucích z trhu. Uhranuti jsme byli všichni, nikdo ani nehlesl. Jsou čtyři hodiny odpoledne, na té ulici jsou samé obchody, vedle jezdí tramvaj, co by se stalo, kdyby je ještě chvíli nechali, že jo...

Jdu dál svou cestou a vybavuje se mi festival ve Strážnici. Jedním z nejoblíbenějších pořadů je soutěž verbířů, mladých chlapců, dříve odvedenců na vojnu, kteří ve vibrující atmosféře převádějí sólově své kreace, od napjatých, umně kroužených a zadržovaných cifer v pomalé části po rychlé až akrobatické skákání „ve frišce“. A publikum to prožívá s nimi.

Co spojuje novodobý městský street dance (pouliční tanec, v tomto případě B-boying, nepřesně nazývaný breakdan-

Street Dancing na náměstí. Foto Klearchos Kapoutsis 2013. Foto převzato z: [http://commons.wikimedia.org/wiki/File%3AStreet_Dancing_at_Rynek_\(3627003976\).jpg](http://commons.wikimedia.org/wiki/File%3AStreet_Dancing_at_Rynek_(3627003976).jpg).

ce) se starým vesnickým verbuňkem? S největší pravděpodobností napětí mladé mužské energie, jež dříve explodovala v tancovačkách, hospodských bitkách, aby nakonec skončila ujařmená v dlouhé vojenské službě. V městském industriálním prostředí latinskoamerických a černošských čtvrtí tato síla formovala pouliční gangy, jejich boje a rituály, včetně tanečních soubojů. V těchto tancích lze podle znalců identifikovat i prvky bojových umění. V 70. letech se z tohoto prostoru rozvinula pestrá paleta tanečních stylů, které pronikly do celého světa. Naši B-boys už se s nikým nebijí, stejně jako verbíří už nechodí na vojnu. Stávají se chlapy jinak a nás ostatní to baví. Kdybych byl brněnským primátorem, tak je nechám verbovat na každém rohu.

Jiří Plocek

POZDRAVENÍ LUDMILE SOCHOROVÉ

V loňském roce oslavila významné životní jubileum přední česká folkloristka, literární historička a teatroložka doc. PhDr. Ludmila Sochorová, CSc., která zároveň v akademickém roce 2012/2013 zakončila svoji dlouholetou pedagogickou činnost v Ústavu etnologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Ukončení aktivní pedagogické činnosti samozřejmě neznamená zakončení činnosti badatelské a publikační; naopak, ze strany (nejen) domácí folkloristiky jde o informaci, která, jak doufáme, předznamenává další podnětné publikační výstupy této výjimečné osobnosti české etnologie, nyní uvolněné z mnohdy náročného vedení přednášek a seminářů. V souvislosti s nedávným životním jubileem autorky si proto dovoluujeme stručně připomenout alespoň základní kontury její odborné činnosti.

Ludmila Sochorová se narodila 28. června 1942 v Praze, kde v letech

1960–1965 vystudovala obory literární historie a historie na FF UK. Po absolutoriu musela po nějakou dobu pracovat mimo obor; její zájem o sociální vědy ji pak v letech 1973–1975 přivedl k postgraduálnímu studiu andragogiky. V roce 1980 nastoupila na Katedru etnografie a folkloristiky (dnešní Ústav etnologie) FF UK, kde po více než třicet let aktivně působila – nejdříve jako odborná asistentka a od roku 1994 jako docentka v Semináři folkloristiky. Vedle své pedagogické činnosti se věnovala i řešení grantových úkolů Akademie věd a Ministerstva kultury.

Hlavní oblastí odborné specializace L. Sochorové je vývoj kultury a společnosti českých zemí v období baroka a českého obrození, především pak otázky vztahů mezi literaturou a folklorem. Na studium kultury 18. a 19. století, zejména literatury a divadla, se zaměřovala již během svého studia; po přijetí na Katedru etnografie a folkloristiky pak pokračovala ve výzkumu české lidové divadelní kultury 18. a 19. století, pře-

devším tzv. velkých forem pololidového divadla – selských a sousedských her.

V rámci přednáškové činnosti se L. Sochorová věnovala i řadě dalších témat: dějinám a teorii slovesné folkloristiky, metodologii práce s rukopisy a starými tisky jako etnografickým pramenem, problematice žen v období baroka, později rozšířené do přednášky „Historická antropologie ženy“ vedené společně s Irenou Štěpánovou; zmínit musíme i přehledové kurzy „Folklor Evropy“ a „Duchovní kultura Evropy“, ve kterých zúročila své rozsáhlé znalosti literatury a kulturních dějin. Díky erudici a předkládaným širším historickým a kulturním souvislostem byly přednášky a semináře L. Sochorové u studentů velmi oblíbené, což se odrazilo i v celé řadě jí vedených seminárních i absolventských prací.

Z bohaté publikační činnosti L. Sochorové můžeme v první řadě zmínit výjimečnou monografii *Sousedské divadlo doby národního obrození* (1987) doplněnou antologií *Sousedské divadlo českého obrození* (1987), vycházející z její kandidátské disertace. K tématu lidového divadla a jeho role v tradiční lidové kultuře se později vrátila v rámci souhrnného textu *Člověk a lidová kultura. Člověk a lidové divadlo – lidové divadlo v životě člověka* (2004). Rozsáhlou kapitolou o divadelní kultuře přispěla do kolektivní monografie *Mýtus českého národa aneb Národopisná výstava československá* (1996), vydané u příležitosti stoletého výročí této pro českou etnografii mezníkové události, společně s Irenou Štěpánovou a Milenou Seckou publikovala knihu *Ženy rodiny Náprstkovy* (2001). Vedle monografických prací publikovala badatelka celou řadu studií věnovaných problematice lidového a pololidového divadla, divadelní kultuře českých zemí v širokém chronologickém záběru od renesančních interludií po dělnické divadlo druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století, mentálním stereotypům baroka, osvícenství a obrození a problematice ženské kultury a výchovy ve výše

uvedených historických obdobích. Společně s Jaroslavem Kolářem uspořádala výjimečný výbor prací předního českého folkloristy Karla Dvořáka *Mezi folklorem a literaturou. Studie z české a německé folkloristiky* (1994) a sestavila rovněž bibliografii prací tohoto badatele evropského významu s názvem *Karel Dvořák (1913–1989)* (Bibliografická příloha Národopisné revue č. 18, 2004).

Badatelská i pedagogická činnost L. Sochorové plodně souzněla a souzní právě s prací profesora Karla Dvořáka; podobně jako on zůstala badatelka teoreticky i metodologicky věrná tradicím domácí literárněvědně orientované folkloristiky, literární vědy a teatrologie i v obdobích, která se od nich z nejruznějších důvodů odklání. Její zájem o kulturu a společnost doby baroka, které začala intenzivně analyzovat již během svých vysokoškolských studií, byl ve své době považován za badatelsky neatraktivní. V mnohém však takřka prorocky předznamenal současné výzkumy tohoto období, které je dnes po zásluze považováno za fundamentální co se vývoje a proměn domácí tradiční lidové kultury týče. Práce L. Sochorové ale nelze považovat pouze za „tradiční“. Pro současnou folkloristiku jsou nesporně inspirativní a dodnes novátorská její studia vztahů lidové, pololidové a umělecké kultury, v dnešní době navýsost aktuální. Pokud jde o problematiku domácího lidového a pololidového divadla, práce L. Sochorové disponují nezpochybnitelnou autoritou i v širším interdisciplinárním měřítku. Jejich hlavními devizami zůstávají až minuciózně pečlivá heuristická bádání, citlivá práce s dobovým materiálem a podnětná komparace a interpretace v širších kulturních, jazykových a oborových kontextech.

Dílo Ludmily Sochorové reprezentuje ty nejlepší tradice domácí folkloristiky, literární vědy a teatrologie a nezbývá než doufat, že bude v letech následujících rozmnoženo o další podnětné a nadčasové odborné studie.

Petr Janeček

BLAHOPŘÁNÍ ALENĚ PLESSINGEROVÉ

Když bylo Aleně Plessingerové kolem padesátky, tak nám, kolegyním z Národopisného oddělení Národního muzea optimisticky pravila: „*Já si pořád myslím, že jsem v muzeu nejmladší.*“ Pochopitelně, neb vlastní život se s tokem času někdy mívá – ve srovnání s danými úkoly, s úspěchy ve vědě i osobním životě. A. Plessingerové byly jmenované hřivny do vínku naděleny v plné míře. A tak zcela po právu nevnímala plynoucí čas, veličinu nepodstatnou tam, kde měřítkem osobnosti jsou hodnoty jiné, například ony jmenované – tehdy nejmladší, dnes řekneme v plnosti života. Přesto, že se u dámy nehodí na věk upozorňovat, dožitá pětásmesátka naše ohlédnutí v čase omlouvá.

PhDr. Alena Plessingerová, CSc., se narodila se v Praze 17. ledna 1928. Svůj profesní osud spojila zejména s Národopisným oddělením Národního muzea,

Alena Plessingerová při zahájení výstavy. Národopisné oddělení Národního muzea, Praha 1976.

kde pracovala dlouhou řadu let, v letech 1968–1986 pak jako jeho vedoucí. Strohé vyčíslení let vypovídá o vložené erudici jen rámcově. Pražské Národopisné muzeum, jak se oddělení původně nazývalo a dnes znovu nazývá, patří v rámci českého muzejnictví a národopisné vědy k unikátům. Téměř nazpaměť známe datum i důvody jeho založení, s odkazem na Národopisnou výstavu československou (1895). Současné generaci se do povědomí znovu dostala předchozí osobnost tohoto stánku vědy, Drahomíra Stránská, s jejími odbornými i organizačními vklady, spolu se zhodnocením její osobní statečnosti v dobách totalitních. Jakoby se přeskočila doba následná, neméně těžká a plně korespondující s další vůdčí osobností tohoto muzea – A. Plessingerovou. Ta patřila, spolu s její studijní a posléze muzejní kolegyní Helenou Johnovou, k výjimečným osobnostem národopisné vědy druhé poloviny 20. století, silně ovlivněných názory právě Stránské, jejich pedagožky na Univerzitě Karlově a posléze skvělé vedoucí Národopisného oddělení Národního muzea (NM), kam si je, přes tehdejší problémy v nastupujícím komunistickém režimu muzea, jako své mladé nástupkyně vybrala a prosadila.

A. Plessingerová se pak v průběhu let věnovala řadě důležitých odvětví etnologie, nejen na poli muzejním. Největší pozornost získaly její studie zaměřené na lidové stavitelství, kterému se po léta detailně věnovala ve spolupráci se svým mnohaletým odborným partnerem a posléze manželem, Josefem Vařekou. Četné publikace z tohoto oboru plně ilustrují toto dlouhodobé, možno říci, celoživotní zaměření. Naše jubilanťka byla vždy osoba originální, a tak i jí zvolená témata často vybočovala ze zavedené praxe. Např. jako jedna z prvních českých etnografek se věnovala problematice dělnického prostředí, a to nejen teoreticky, ale i z pohledu muzejního odborníka. Do NM získala cenné artefakty z oblasti hornického Příbramska, včetně celého domku v Podlesí; byla i autorkou

nezapomenutelné výstavy *Stará dělnická Praha* (1976), přičemž tematiku pojala nepoliticky, byť to tehdy bylo zjevně žádoucí. Před očima návštěvníků tak ožila stará Praha s jejími živnostmi, postavickami a půvabem prostého zázemí velkoměsta. Toto zaměření nezlomil ani spoluautor výstavy Antonín Robek. To jen k náhledu na ženu, která svou erudici a silou přesvědčení směle dokázala přebít i oficiální dobové názory. Mluvíme o době tuhého komunismu 70. a 80. let. A. Plessingerová byla znalkyní lidového kroje a zejména lidového umění, včetně umění inzitivního. Do NM získala řadu uměleckých artefaktů z ohrožených fondů starožitníků, věnovala se i lidovým tradicím, připomeňme zde jeden z posledních výzkumů, zvyky o sv. Bartoloměji na jihočeských Blatech, které jako první objevila a zdokumentovala. Byla by ještě celá řada badatelských či výstavních záměrů a výsledků, včetně jejich četných zahraničních cest a aktivit v UNESCO, kde byla několik let českou delegátkou UNICEF.

Jubilantka však byla v první řadě významná muzejnice. Zapsala se do paměti oboru obnovou Národopisného muzea v letech 1960–1964, kdy ze stánku dykchajícího ještě starobou zakladatelských časů vytvořila ve spolupráci s H. Johnovou moderní expozici, plně respektovanou po příštích pětadvacet let. Muzeum za jejího vedení dostalo nové depozitáře, odborníky a pro pražskou i českou veřejnost se na dlouho stalo oázou nejen vědy, ale i kulturní národopisné práce – výstav, koncertů, odborných setkávání. V souladu s její letorou se sem spolu s mladou generací národopisců nastěhoval nový život, kontrastující s názory starých muzejních kustodů: *Prosím nehlučte, zde se bádá!*

Bádalo se, ale také se koncipovaly nevidané akce. Především zmíněné výstavy. Nelze opominout opět dobově cenzurované téma – lidové jesličky. Dnes se zdá námět běžný, snad i otřelý, ale byla to opět Plessingerová, která tento fenomén tradiční kultury první vynesla do světla expozic. Velké jesličkové výsta-

vy v Letohrádku Kinských v 60. letech se na dlouho staly světlicí výstavního světa vánoční Prahy, jakousi národní poutí, na niž se stály dlouhé fronty. Další téma byl folklor. Alena nepatřila ke generaci folklorního hnutí 50. a dalších let. S citem pro opravdovost a plnost prezentace tradičních jevů ale přijala do programové skladby (opět jako první z muzejníků) velké folklorní akce spojené s Vánoce-mi, letnicemi, českými a moravskými regiony, spolu s jejich kvalitním odborným zázemím. V dobách totalitních byly tyto akce, hlavně vánoční programy se zavrhovanými koledami a posléze jen propašovanými jeslemi tak oblíbené, že se musely několikrát opakovat a lidé se sem těsnali v naději na lepší časy budoucí.

A. Plessingerová byla žena s širokým kulturním zázemím a noblesou. Právě na zmíněné pořady a výstavy uměla vtáhnout do publika významné umělecké osobnosti tehdejší kultury, často „dobově odsunuté“. Chodil sem pravidelně např. Jaroslav Seifert, při vernisážích účinkovali Jan Werich, Karel Höger či Radovan Lukavský. A Národopisné muzeum ve své době – zhruba do poloviny 80. let, kdy zde jublantka plně působila – fungovalo coby kulturní a společenské centrum Prahy s příjemným nádechem tradice.

Nám, mladším členům muzejního kolektivu, bylo skutečnou radostí a ctí zde za vedení Aleny pracovat. Byli jsme jí vděční nejen za atmosféru muzea, ale samozřejmě za odbornou erudici, kterou nám A. Plessingerová jako mnohaletá nadřízená vštěpovala – a vštípila. Je to oddanost oboru, preciznost v práci výzkumné, ediční i dokumentační, osobní statečnost při prokazování odborné pravdy, a v neposlední řadě radost z práce a lehkost při jejím zvládnutí.

Milá Aleno, jménem nás, kteří jsme s Tebou mohli dlouhá léta pracovat, přijmi díky za to, že jsme Tě blíže poznali, získali plno odborných vědomostí a lásku k práci. Přeji Ti do dalších let zdraví, pohodu a hodně sil do osobního i profesního života.

Jiřina Langhammerová

ZEMŘEL JOSEF REŽNÝ (1924–2012)

Před jedenácti lety v roce 2002 jsem byl jako elév přizván do programové rady Mezinárodního dudáckého festivalu ve Strakonici, který v té době řídil patriarcha všech českých dudáků Josef Režný, můj dávný vzor v oboru regionální hudební historie a folkloristiky. Velmi jsem si toho pozvání vážil. Režného vysoká odbornost i lidsky přímé jednání byly obdivuhodné. Mnozí se dokonce báli jeho odzbrojující a nikoho nešetřící upřímnosti. Však mu tato vlastnost v době totality také vynesla ztrátu učitelského zaměstnání, dlouholeté politické šikanování a dokonce odstřižení od vyvzdorovaného festivalu. I v těžkých dobách při něm však stála jeho rodina a přátelé z *Prácheňského souboru písní a tanců*, který Režný v roce 1949 ve Strakonici spoluzakládal.

Absolvent reálného gymnázia a celoživotní autodidakt Režný se po zkušenostech z dělnických a úřednických profesí vypracoval až na ředitele městského muzea ve Volyni. Stal se uznávaným evropským badatelem v oboru bordunových nástrojů. Od roku 1950 se také soustavně věnoval sběratelství hudebního a tanečního folkloru. Jeho rukopisná sbírka představuje přes tisíc písní, šest desítek tanců, zápisy instrumentální hudby, zvykosloví a drobných útvarů lidové slovesnosti z Prácheňska a Pošumaví.

Hned po maturitě byl J. Režný totálně nasazen v Německu, později pracoval jako úředník pojišťovny, pomocný dělník v ČZ Strakonice a od roku 1953 jako učitel na základní škole. V letech 1955–1970 zároveň působil jako metodik Ústředního poradního sboru pro soubory lidových hudebních nástrojů ÚDLUT Praha a Krajského poradního sboru SLPT pro hudbu, zpěv, tanec a loutkové divadlo. Spolupracoval s mnoha folklorními soubory v jižních a jihozápadních Čechách, zasedal v krajských a ústředních porotách a působil jako instruktor a vedoucí řady školních souborů na strakonickém okrese. V letech 1958–1961 byl učitelem

hry na dudy v kurzech Osvětové besedy a později externím učitelem hry na dudy a souborové hry na LŠU ve Volyni. Navíc byl lektorem řady kurzů a seminářů u nás i v zahraničí.

Ředitelem volyňského muzea byl od roku 1971 až do odchodu do důchodu v roce 1984. Zde také realizoval úspěšnou mezinárodní výstavu *Dudy a dudáci* (1978). S ní spojené kontakty s domácími i zahraničními odborníky přispěly k Režného soustředění na organologické otázky. Soustavně spolupracoval s nejvýznamnějšími folkloristy a muzikology, zejména s Jaroslavem Marklem, Ludvíkem Kunzem, Hannah Laudovou, Jindřichem Jindřichem a Vratislavem Vycpálkem. Ze zahraničních spolupracovníků to byli Tomasz Nawka a Jan Rawp-Raupp z lužickosrbského Budyšína, Hubert Boone z Bruselu, Walter Hartingen z Passova, Winfried Riesterer z Mnichova a řada dalších etnografů, muzeologů, archeologů, ale i umělců, výtvarníků a spisovatelů. Výzkum a dokumentaci dud v českých zemích postupně rozšířil na sousední oblasti Rakouska a Německa. Zvláštní pozornost věnoval dudám lužických Srbů.

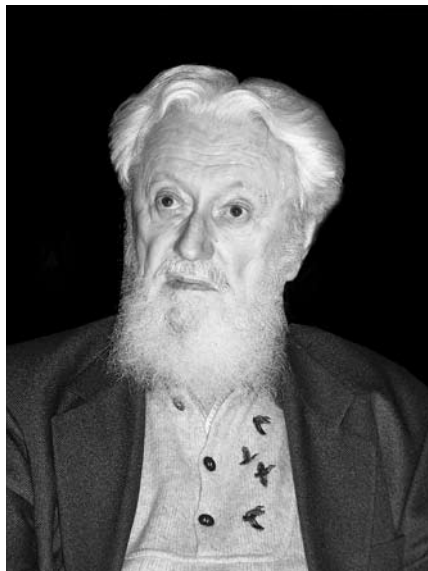
Životní dílo J. Režného, monografie *5000 let s dudami*, vyšlo v roce 2012 již ve druhém opraveném vydání. Vynikající a svého druhu jediná je jeho *Škola hry na české dudy* (1981). Přehled Režného bibliografie od konce 50. let vypovídá o odborné profilaci na dvě dominantní témata. Jsou to jednak lidové hudební nástroje se zvláštním zaměřením na české dudy a dudáckou muziku v evropských souvislostech, jednak regionální studia lidové (zejména hudební) kultury na Prácheňsku a v Pošumaví. Zvláště v posledních letech vydal vynikající publikace bilancující jeho vlastní sběratelské dílo – *Po stopách dudáků na Prácheňsku* (2004), *Písně a řeči* (2008), *Za chlebem do světa* (2011). Další materiály včetně zápisů a audio nahrávek z terénu jsou uloženy v jeho pozůstalosti ve Státním okresním archivu ve Strakonici, ve volyňském a strakonickém muzeu i v rodinném archivu.

Svoje umělecké působení Josef Režný zahájil jako violista studentského smyčcového kvarteta a kontrabasista orchestru reálného gymnázia ve Strakonici. V letech 1942–1946 byl zároveň členem proslulé Strakonické dudácké kapely a krátce i sbormistrem mužského pěveckého sboru Palla. Všechny tyto zkušenosti bohatě zúročil v tvorbě Prácheňského souboru, v němž padesát sedm let (do roku 2007) působil jako umělecký vedoucí, choreograf, sbormistr, autor a upravovatel hudby, dudák, violista a kontrabasista. Ve své autorské tvorbě osobitým způsobem využil výsledky vlastních sběratelských i hudebně-historických výzkumů. Vynikajícím dokladem jeho hráčské virtuozity je profilové CD *Josef Režný: Hrály dudy* (Bonton 1993). V neposlední řadě je třeba zmínit Režného zásluhu na vzniku ojedinělé mezinárodní přehlídky bordunových nástrojů. V letech 1955–1961 byl spolu se Zorou a Lubomírem Soukupovými organizátorem Jihočeských slavností písní a tanců ve Strakonici, na které v roce 1967 navázala tradice Mezinárodních dudáckých festivalů. Zásadně se podílel na přípravách prvních tří ročníků, v době tzv. normalizace v letech 1970–1988 byla

však tato spolupráce z politických důvodů přerušena. Jako předseda programové rady se Režný do čela festivalu vrátil roku 1992. V roce 1990 mu byla udělena Umělecká cena Jihočeského krajského národního výboru, později i Cena ministra kultury za rozvoj tradiční lidové kultury a folkloru (2005) a zvláštní cena ankety Foskar (2007).

Josef Režný zemřel 10. prosince 2012. Dodnes mám v hlavě útržky dlouhých hovorů, ve kterých Režný upřímně, sebeironicky a bez patosu líčil osudy své generace za protektorátu, nadšení po roce 1945, vystřízlivění a strach v padesátých a naději v šedesátých letech i později, to vše v souvislosti s proměnami jihočeské lidové hudby a její jevištní prezentace. Pro muzickou rodinu Režných, Prácheňský soubor, Mezinárodní dudácký festival ve Strakonici a bez nadsázky pro celou českou hudební kulturu znamená Režného odchod bolestivou ztrátu. Je nenahraditelný. Jeho stopa ve všech zmíněných oborech i v lidských srdcích je hluboká a troufám si říci, že se ve vzpomínkách přátel rozhodně neztratí. Jsem vděčný osudu za to, že se naše cesty protkly. Inspirativní přátelství Josefa Režného totiž považuji za jedno z nejdůležitějších setkání v mém dosavadním životě.

Zdeněk Vejvoda

Bibliografie J. Režného po roce 2004*

- Po stopách dudáků na Prácheňsku*. Strakonice: Muzeum středního Pootaví, 2004.
- 5000 let s dudami*. Praha: Aula, 2004; druhé, opravené vydání Strakonice: Město Strakonice, 2012.
- Co dudy mohou – dudáci zможou. 20 kousků pro 3–4 dudy*. Strakonice: vl. nákl., 2006.
- Písně a řeči vážné – nevážné – darebné. Kapitoly ze života lidu prácheňského*. Strakonice: Muzeum středního Pootaví, 2008.
- Za chlebem do světa. Paměti světáka Vojtěcha Hrubého z Milejovic*. Volyně: Městské muzeum ve Volyni, 2011.

*přehled publikační činnosti J. Režného do roku 2003 viz Vejvoda, Z.: *Josef Režný ze Strakonice – 80 let* (Český lid 91, 2004, č. 3, s. 304–307).

MEMORY. LIBĚNA ROCHOVÁ ...REFLEXE TRADIC V ODĚVNÍCH OBJEKTECH...

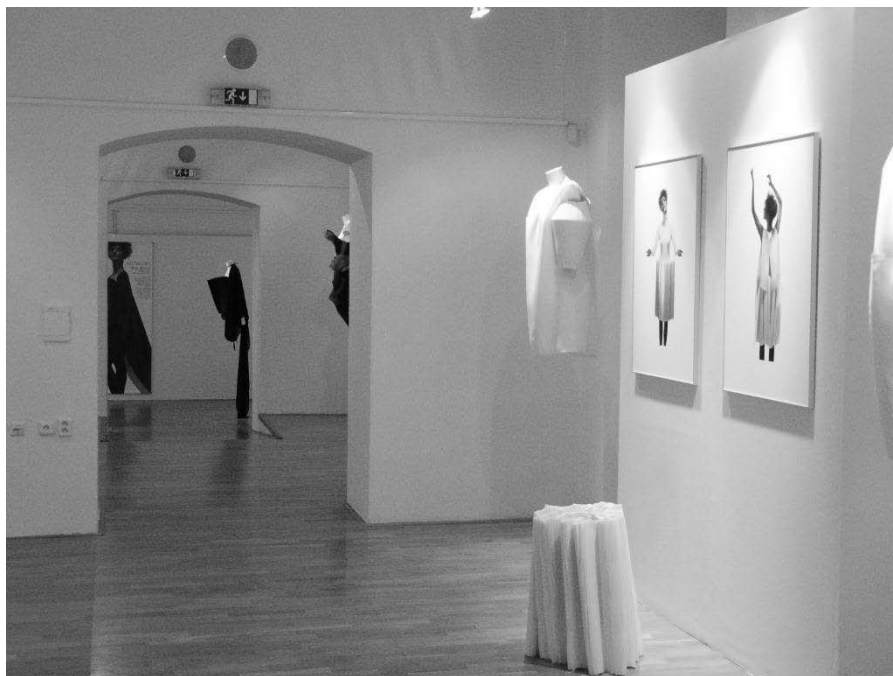
Návraty k minulosti a inspirace cizími kulturami provází módu již od začátku 19. století. Zvýšený zájem o domácí lidové prostředí na konci toho věku vedl ke vzniku tzv. svérázu a výtvarného folklorismu, který se projevil přejímáním vnějších znaků, především zdobných prvků a motivů z výšivek a jejich přenášením na městský oděv. Atraktivní květinové vzory a pestrá barevnost na dámských šatech a blůzkách, pánských košilích a kravatách a dětských zástěrkách demonstrovaly příslušnost k vlastnímu národu po celou první, politicky neklidnou, polovinu 20. století. Teprve systematická činnost Ústředí lidové umělecké výroby s dostatečným odborným zázemím zprostředkovala proniknutí k podstatě odívání lidových venkovských vrstev, které spočívalo v přírodních materiálech, důmyslných střížích a tradičních technikách. Těchto poznatků využívali oděvní návrháři ke zhotovení modelů, jejichž trvanlivost a nadčasovost byla dána právě těmito vlastnostmi a případná výšivka nebo aplikace nebyly výrazem planého vlastenčení, ale kultivovaným estetickým doplňkem.

S tímto vztahem k tradici se ztotožnila i Liběna Rochová a vykročila ještě dál. Již na začátku 90. let předvedla na úspěšné přehlídce na veletrhu IGEDO v Düsseldorfu, že použití modrotisku a batiky neznamená predestinaci pro domácí šatové zástěry a letní volnočasové oblečení, ale že výsledkem mohou být velkoryse pojaté modely společenského charakteru. I když L. Rochová nikdy neuhnula z linie těžící z přírodních surovin od papíru, přes len, vlnu až po kůži, které se podílejí na spoluvytváření velmi jednoduchých, ale ve své podstatě mimořádně stříhově sofistikovaných oděvů, v posledních letech hledala inspirační zdroje v základních funkčních i zdobných součástkách lidového kroje na Moravě. Tak vznikly dvě kolekce nazvané autorkou

MEMORY. Jími se přihlásila k lidské „paměti“, která nemůže a ani nechce opomíjet své kořeny přirozeně vyrůstající z bohatství vlastní kultury, ač byla zasunuta hluboko do nevědomí. Autorka se nebála použít konkrétní součástky a doplňky, jako např. kordulku z brněnských Klobouk, červené střapce z Hluku nebo černou vrapenou zástěru a zakomponovat je do oděvu ve zcela nových souvislostech. Postupným oprošťováním a abstrahováním forem se Liběna Rochová dostala k vytvoření monumentálních objektů – šatů/soch, v nichž těží ze základních principů konstrukce lidového oděvu, aniž by z nich čpěla prvoplánovost kroje. K zesílení dojmu přispívá i monochromie bílé, černé, červené a zelené, což neplatí jen z autorčiny náklonnosti k těmto barvám, ani z ambice po větším efektu, ale přináší další významy ve skryté symbolice fundamentálních jevů – života a smrti, lásky a plodnosti.

Původní kolekce vznikla pro EXPO 2010 v Šanghaji, slavila však úspěchy i na Designbloku v Praze. Prezentace ve výstavních sálech Paláce šlechticů v Brně (17. 10. – 31. 12. 2012, výstavu uspořádal Etnografický ústav Moravského zemského muzea v rámci programu propojování tradice se současností, kurátorkou byla Hana Dvořáková) podtrhovala její poselství. Levitující objekty dokreslovaly velkoformátové fotografie Dušana Šimánka i záznam futuristicky působící módní přehlídky. Silným zážitkem byl emotivní výklad autorky, která je v současné době vedoucí Ateliéru oděvu a obuvi na Vysoké škole uměleckopřmyslové v Praze a není pochyb o jejím pozitivním vlivu na další generace následovníků. Neméně silný vjem nabitý pozitivní energií bylo možno si odnést z individuální kontempace v prostoru bezčasí mezi uměleckými díly Liběny Rochové.

Alena Krížová

Pohled do brněnské výstavy MEMORY Liběny Rochové. Foto H. Dvořáková 2012.

NOVÁ EXPOZICE VESNICKÝCH MASOPUSTNÍCH OBCHŮZEK A MASEK Z HLINECKA

Ve čtvrtek 18. října 2012 byla slavnostně otevřena stálá Expozice vesnických masopustních obchůzek a masek z Hlinecka, kterou pod vedením Ilony Vojancové odborně připravili pracovníci Souboru lidových staveb Vysočina, samostatného pracoviště Národního památkového ústavu spadajícího pod územní odborné pracoviště v Pardubicích. Realizace této výstavy bezprostředně souvisí se zápisem zdejších masopustních obchůzek a masek do Seznamu nemateriálního kulturního dědictví lidstva UNESCO. Jednou z podmínek zápisu do tohoto prestižního seznamu bylo zpracování nominační dokumentace, která obsahovala návrhy opatření na zachování nominovaného kulturního statku. Předložením nominač-

ní dokumentace se Česká republika zavázala ke splnění několika úkolů zaručujících, že vesnické masopustní obchůzky a masky z Hlinecka budou jako mimořádný a reprezentativní statek české lidové kultury uchovány i pro další generace. K tomu by měla přispět i tato stálá expozice otevřená v domku čp. 362 památkové rezervace lidové architektury Betlém v Hlinsku.

Co do počtu exponátů a vitrín se jedná o výstavu rozsáhlou. Nemělo by jistě velký význam návštěvníka zatěžovat množstvím odborných informací, které může získat z dostupné literatury věnované tomuto tématu. Kromě popisu jednotlivých obchůzek a prezentace konkrétních masek, které jsou při masopustních průvodech v obcích Hlinecka závazné a každá z nich má svou roli a význam, se výstava věnuje také samotnému nominačnímu procesu. Návštěvník zde proto může také vidět výtvarné zpraco-

vání nominační dokumentace předané v srpnu 2009 v sídle UNESCO v Paříži nebo certifikát, kterým UNESCO potvrzuje, že vesnické masopustní obchůzky a masky na Hlinecku byly 16. listopadu 2010 zapsány do reprezentativního seznamu. Výstava má ale také svou audiovizuální část, která nabízí filmový dokument a bohatý dokumentační materiál prezentovaný pomocí digitálních fotografií na instalovaných monitorech. Součástí expozice je pak rovněž interaktivní dílna určená především dětem. Ty si zde mohou pod dohledem lektora vystříženou kresbu vybrané masky barevně vybarvit, přilepit na špejli, a následně si tak odnést domů vlastní výrobek. Toto zhmotnění nehmotného kulturního dědictví pak může být malou vzpomínkou na příjemnou výstavu, která návštěvníka vtahuje do masopustního veselí, i když je třeba zrovna úplně jiné období roku.

Jan Blahůšek

17. ROČNÍK MEZINÁRODNÍHO FOLKLORNÍHO FESTIVALU V KARLOVÝCH VARECH

Folklorní festival v proslulém lázeňském městě může právem předem vzbuzovat nedůvěru. Lze vůbec pořádát svátek folkloru ve městě, které během 20. století prudce změnilo a stále mění skladbu svých obyvatel? O jaké folklorní tradice se zde vlastně jedná? O ty, jež se utvářely po staletí a byly razantně přerušeny druhou světovou válkou, nebo o ty následné, pracně poskládané z mozaiky životních hodnot, obyčejů a zvyklostí nových osídlenců?

Ohlížíme-li se zpětně za historií folklorního hnutí poválečného Karlovarska, nemůžeme opomenout zakladatelský podíl manželů Balounových, od nichž vedla přímá cesta k založení dnešního souboru Dyleň, pojmenovaného podle hory Tillenberg, kterou v 18. století rakouští zeměměřiči označili za střed Evropy. Název

Expozice masopustních obchůzek, Betlém Hlinsko – program pro školy. Foto I. Vojancová 2012.

skutečně symbolický, neboť vyrovnávání se s lidovou tradicí německých obyvatel Karlovarska neznamenal v případě tohoto souboru obrazoborectví známé z jiných koutů republiky. Naopak, hodně se navazovalo, byť s českými texty. Tato tendenci zaznamenáváme i u dalších později vzniklých souborů, např. u tepelské Stázky.

Lázeňské město proslulé svou minulostí je pro cizince zřejmě stále silným magnetem. Jen tak si lze vysvětlit, proč se sem pravidelně vypravují zahraniční soubory ze vzdálených kontinentů. Přesto byl 17. ročník Karlovarského folklorního festivalu – měřeno počtem kilometrů a hodin strávených v letadle – výjimečný. Dominovali protinožci, kteří vzhledem k množství vystoupení, a to nejen v Karlových Varech, ale i v dalších lázeňských městech (Mariánské Lázně, Františkovy Lázně, Jáchymov) doslova na každém kroku udávali tón. Tanečnický v pestrobarevných exotických kostýmech rozhýbaly složité rytmy klátových bubnů souboru Akirata z Cookových ostrovů, přesněji z ostrova Raratonga, zatímco Maoři scénou znázorňující vyhánění zlých duchů a zstrašování nepřátel poněkud zaskočili ty diváky, kteří se s nimi setkali poprvé. Nicméně rodinný soubor Whakaari, který se na karlovarský festival z novozélandského města Rotorua vydal již podruhé, tento první dojem brzy zmírnil sérií populárních melodií, v nichž se účinkující a tanci sjednotili ve společném zpěvu a tanci. Byli zde však i ostatní – soubor z rumunského města Focșany s vynikající profesionální kapelou proslulou studiovými nahrávkami a všudypřítomná slovenská Magura, která si odvezla cenu nejoblíbenějšího souboru festivalu. K jeho mezinárodnímu koloritu přispěli svým sobotním vystoupením před hypermarketem Globus a účastí v průvodu procházejícím lázeňským centrem také zástupci menšin žijících v ČR – konžská skupina Mbunda, syrská Ziriab a rodinné duo Mária Richarda Šulka z Plachtína u Nečtin reprezentující Svaz Němců.

Neméně pestrá byla účast domácích souborů – vedle plzeňské Jiskry a Lidoové muziky z Chrástu se představil chrudimský Kohoutek, vracovská Lipina, chomutovský Skejušan, brněnské Duo allegria, z blízkých Mariánských Lázní Marjánek, z nedaleké Teplé již zmíněná Stázka.

Festival vrcholící o prvním zářijovém víkendu, jehož počasí – alespoň podle stálých návštěvníků – prý nikdy nezklame, zachovává schéma tradičních celorepublikových akcí (dopolední výchovné koncerty pro děti, výjezdy souborů, průvod, galakonzert, jarmark, zábavně-naučné programy pro děti apod.), nápaditě však využívá místních specifik. Je to nejen působivá architektura karlovarského divadla, zahradní restaurace Poštovního dvora, kolonád či pavilonů, kde se ožívuje tradice „hry u pramenů“, intimní atmosféra Becherovy vily, kde v „dostavníčku s historií“ o Karlovarsku přednáší regionální historik Stanislav Burachovič, obrovská kapacita sálu lázeňského hotelu Thermal, který spolu se všemi vyjmenovanými objekty tvoří onu potřebnou rezervu v případě nepříznivé počasí, či posléze ničím nenahraditelné panorama loketského hradu, pod nímž se odehrává nedělní odpolední pořad a kde také festival končí. Je to též obětavost a součinnost Dyleně, jejích rodinných příslušníků a příznivců, kteří i přes řadu objektivních překážek dokážou vytvořit zdání hladkého ničím nerušeného průběhu a všem hostujícím souborům připravit zážitek ze společného setkání nejen na obvyklé noční „folklorpárty“, ale i při společné nedělní snídani na Tržní kolonádě přímo v centru města. Již zmíněný loketský hrad a kompletně nově zrenovované městečko vzdálené od Karlových Varů pouhých pár kilometrů je navíc přitažlivým turistickým magnetem. Propojení tamějšího záverečného koncertu s „folklorní stezkou“, která sama o sobě do amfiteátru v údolí Ohře přiláká široké divácké spektrum, je dobrou taktikou, která festivalu zcela určitě zajistí trvalou popularitu.

Marta Ulrychová

DUDY A DUDÁCI – 12. ROČNÍK

Dne 23. února letošního roku se již podvanácté sešli příznivci dudácké hry v rokycanském Muzeu Dr. B. Horáka. Za tuto dobu město uvítalo mnoho dudáků z Čech, Moravy a Slovenska. Pořadatelem odpoledního přednáškového cyklu s následným podvečerním koncertem byl opět Klub tanečních souborů Rokytky.

Úvodní přednáška Zdeňka Vejvody *Hudební nástroje a nástrojové sestavy lidové hudby na Plzeňsku* přinesla jednak zásadní informace, jednak řadu podobností, vyplývajících z badatelova pečlivého studia regionu. Ačkoliv lidové písně a tance shromážděné ve sbírkách 19. a první poloviny 20. století ve svém přirozeném prostředí více než jedno století nežijí, řada historických sestav lidové hudby stále zůstává inspirací jak pro tvorbu folklorních souborů a muzik, tak pro pedagogické využití a kulturní prezentaci regionu. Jak Z. Vejvoda zdůraznil, na Plzeňsku dudy zůstávaly i do konce 19. století nejoblíbenějším hudebním nástrojem, prosadily se průrazným zvukem v tanečních venkovských hospod, nezanikly ani v exteriéru, dokázaly tudíž uspokojit potřeby lidových zábav. Z pramenů vyplývá, že ještě koncem 19. století měla svého dudáka na Plzeňsku téměř každá obec. Zmínky pocházejí od sběratelů Emanuela Jaňoura (Rokycansko), Jaroslava Bradáče (Plzeňsko) či Vojtěcha Pomahače (Žinkovsko). Starší zprávy uvádějí jmenovitě pouze několik dudáků, většinou nejstarších příslušníků proslulých dudáckých rodů, např. Františka Bíbu (*1772) z Mrtníku či Vojtěcha Kaňáka (*1789) z Borov na Přešticku. Před rokem 1860 působil na Blovicu Jakub Šemokrouh (*1832) z Koterova, na Kralovicu pastýř a dudák zvaný „Dudla“ z osady Hadačka (jeho nástroj s bohatě vyřezávaným rohem je dnes majetkem muzea v Mariánské Týnici). Ve stejné době je připomínán také anonymní populární bolevecký dudák, o jehož produkci před francouzským císařem Napole-

onem III. přinesl zmínku časopis Lumír (19. 1. 1860).

Přednášející se dále zmínil o aktivitách dudáků v rámci tak zvaných národních slavností rozvíjených v 80. letech 19. století. Svědectví o účinkování tkalce a dudáka Václava Turečka (1823–1898) z Měčina na pražské Všeobecné zemské výstavě v roce 1891 podal Čeněk Holas, v *Cestách z slovanskou písní* se o něm zmiňuje také Ludvík Kuba. Známou a oblíbenou postavou národopisných sjezdů 80. a 90. let 19. století byl v Plzni Hynek Kaňák, zvaný „Květůň“ (*1828). Jako člen dudáckého tria doprovázel předvedení staroplzeňské svatby, inscenované na počest Františka Josefa I. u příležitosti jeho návštěvy Plzně v roce 1885. Spolu s dudákem Františkem Kestlerem, zvaným „Babor“, (1857–1930) z Vejprnic se představili na Jubilejní výstavě, stejně jako později na Národopisné výstavě československé. Zde se uplatnili i další příslušníci muzikantského rodu Bibů ze severního Plzeňska, a to Josef Bíba (1859–1904) z Tatiné a jeho třináctiletý syn František (1882–1968), později usazený v Dolní Bělé. Z dalších výraznějších dudáků této generace zaznělo jméno Jana Zikmunda (*1868) ze Starého Plzeňce, Františka Maška zvaného „Legáta“ (1869–1946) z Bolevce, z mladších Josefa Šmolíka (1893–1968) z Kornatic, Bohumila Příbání z Přestic (*1893) a Josefa Vacha (*1899) ze Starého Plzeňce. Velká pozornost byla věnována využití dudáckých muzik v národně emancipačním hnutí druhé poloviny 19. století. Z řady hudebních produkcí, jichž se ujímali příslušníci městské střední třídy a inteligence, byla připomenuta osvětová a umělecká práce dudáka a spisovatele Jiřího Kajera (1904–1969), původem ze Spáleného Poříčí, jež na Chodsku a Plzeňsku předznamenal budoucí rozvoj hudebního folklorismu. Nezůstala opomenuta ani výroba nástrojů. Kromě výrobků vzešlých z proslulých chodských dílen Šteffka a Konradého používali plzeňští dudáci před rokem 1880 nástro-

je Ondřeje Cierla (Cídla) z Kunějovic u Všerub, dechové dudy od Františka Halouna z Plzně, později také zdokonalené nástroje vejprnických výrobců Františka Kestlera (1857–1930) a jeho žáka Karla Janečka (1901–1971). Od roku 1982 staví spolehlivé nástroje Lubomír Jungbauer (*1950) ze Stoda.

V druhé části přednášky Vejvoda dokumentoval vývoj sestav lidové hudby v regionu tak zvaného širšího Plzeňska a představil sbírku historické ikonografie shromážděnou v rámci přípravy druhého dílu edice *Plzeňsko v lidové písni* (Praha 2012). Nejstarším zobrazením je soubor akvarelů dokumentujících výpravu Plzeňského kraje na korunovačním průvodu v Praze v roce 1836, provázenou dudákem a dvěma houslisty z panství Zruč. Rok předtím Eduard Gurk zachytil dudáckou sestavu tzv. malé selské muziky (dudy, housle, klarinet) na akvarelu *Plzeňské náměstí s vyhořelým kostelem*, který se nachází ve sbírkách vídeňské Albertiny. Řada dokumentů z fondů regionálních muzeí dokládá, že se dudácké trio na plzeňském venkově udrželo výjimečně až do konce 30. let 20. století. Pozornost sběratelů a regionálních historiků však byla věnována i modernějším sestavám štrajchových a dechových hudeb. Podle Z. Vejvody se výzkum hudebního folkloru tak zvaného širšího Plzeňska může opřít o poměrně rozsáhlou pramennou základnu. Nový písňový katalog zpracovaný na základě převážně rukopisných sbírek z Plzeňska čítá na osm tisíc záznamů z 19. a 20. století, cenné jsou desítky dosud neznámých dokladů hudebních a tanečních příležitostí, jakož i dokumenty o nástrojových sestavách venkovských a maloměstských kapel.

Na podvečerním komorním koncertu se kromě domácích kapel Rokytka a Sluníčko vedle legendárního Zdeňka Bláhy z Horní Břízy, jenž je v cyklu *Dudy a dudáci* téměř stálým hostem, představili plzeňský Bohumil Vaneček a pražský Jindřich Janeček se svými žáky.

Marta Ulrychová

BEATE STÖRTKUHL – JENS STÜBEN – TOBIAS WEGER (EDS.): AUFBRUCH UND KRISE. DAS ÖSTLICHE EUROPA UND DIE DEUTSCHEN NACH DEM ERSTEN WELTKRIEG. München: Oldenbourg Verlag, 2010, 671 s. (=Schriften des Bundesinstituts für Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa, Bd. 41).

Spolkový ústav pro kulturu a dějiny Němců ve východní Evropě v Oldenburku oslavil v roce 2009 dvacáté výročí své existence interdisciplinární konferencí, která tematizovala dějiny a kulturu Němců ve východní a střední Evropě po 1. světové válce. Jako hlavní titul konference zvolili organizátoři dvojici slov („začátek, rozvoj, vzepětí“ a „krize“), která spolu úzce souvisejí a často jdou „ruku v ruce“. I když tato dvojice pojmů byla v historiografii využita již dříve, poprvé pro charakteristiku období reformace v Německu historikem Heinzem Schillingem, lze ji podle vydavatelů sborníku použít i pro situaci ve zvoleném geografickém prostoru po roce 1918. Nový rozvoj, který vzešel z uspořádání Evropy po 1. světové válce (a byl reakcí na tuto velkou krizovou situaci), v sobě nesl řadu momentů, jež byly zárodky nové krize – nové geografické uspořádání vyvolalo nadšení jedněch a silně se prosazující myšlenky na jeho revizi u druhých, o část nově stanovených hranic se bojovalo ještě na začátku 20. let; na poli ekonomickém se dostaly některé státy do dlouhotrvající krize; zážitek světové války a ekonomické problémy vedly k prosazování různých utopií (komunismus, fašismus), které našly odezvu nejen v politice, ale také v umění. Tak hodnotí vydavatelé ve stručnosti výchozí dobovou situaci, kterou podrobněji – alespoň v určitých oblastech – zkoumají shromážděné příspěvky.

Kniha obsahuje celkem 36 studií, dvě třetiny jsou z pera historiků, třetina pak od autorů zabývajících se dějinami literatury, divadla, umění a etnologií. Geograficky se příspěvky nejvíce týkají území mezi-

válečného Polska, ostatní země střední, východní a jihovýchodní Evropy pak tvoří přibližně třetinu, částečně se jedná i o referáty věnující se dění v rámci Výmarské republiky. I když je kniha obsáhlá, není v jejích možnostech danou problematiku německého obyvatelstva po 1. světové válce ve vymezeném geografickém prostoru prodiskutovat důsledně – to přiznávají i editoři s tím, že jednotlivé studie vidí jako jakési odrazové můstky k dalším prohlubujícím a srovnávacím studiím.

Studie jsou rozděleny do šesti částí s názvy „Historickopolitické strategie“, „Historická místa paměti“, „Historické zkušenosti a identity“, „Loajalita, segregace a autonomie“, „Věda a politika vědy“, „Tradice a moderna“. Jak je patrné, přednost je ve sborníku dána politickým a kulturním dějinám, dějinám vědy a mentalit, uměnovědným příspěvkům a částečně sociálním dějinám, studie naopak nereflexují např. hospodářské dějiny. Dobové tendence hýbající střední a východní Evropou jsou autory sledovány nejen v rámci politických teorií, státní politiky či institucí jako školy či armády, ale i v oblasti vědy a umění (nejen v rámci klasických oblastí umění jako literatura, divadlo či architektura, ale i v novém moderním médiu – filmu).

Přestože většina studií zkoumá určitý problém v jedné zemi, najdou se i témata, která jsou zkoumána více autory v různých zemích, tzn. nabízejí čtenáři již nyní možnost určité komparace a ukazují zajímavé paralely. Jedná se např. o problematiku tzv. Grenzlandliteratur (literatura tematizující osud Němců žijících v jiných národních státech těsně za hranicemi s Německem), která je tematizována na příkladu Mazurska (Regina Hartmann), či české a německé literatury z Čech (Karsten Rinas). Tu doplňují i referáty tematizující „Grenzlandkampf“ (podpora výše zmíněných Němců za hranicemi Německa) – ať už v oblasti literatury (Jürgen Joachimsthaler), filmu (Brigitte Braun), nebo v oblasti aktivně prováděné politiky (např. v činnosti německých studentských korporací v polských a česko-

slovenských městech v meziválečném období – Harald Lönnecker).

Není možné podrobně probrat všechny příspěvky, proto se zaměřím na dva referáty napsané etnologicky. Jsou zařazeny do oddílu „Věda a politika vědy“ a oba řeší problém instrumentalizace etnologických výzkumů pro legitimizaci politických cílů a zapojení etnologů do politických aktivit. Autor první studie, Petr Lozoviuk, se zaměřil na teorie týkající se konstruování národních identit v meziválečném a válečném období v československé vědecké obci, kdy se prosadily jak na české, tak na německé straně studie o „národním charakteru“ (s. 444). Tyto tendence ukázal pomocí rozboru děl dvou vědců – Emanuela Chalupného a Emila Lehmann. První z nich se zásadním způsobem snažil vědeckými výzkumy podpořit politickou ideu čechoslovakismu (mezi národopisci mu velmi aktivně sekundoval Karel Chotek, mezi literárními vědci Albert Pražák), druhý se stal tvůrcem sudetoněmecké kmenové charakteristiky (sudetendeutsche Stammescharakteristik), která našla své uplatnění

v ideologii (sudeto)německých politických stran. Lozoviuk mj. dokládá, jak se idea „sudetoněmecké identity“ v Lehmannově díle vyvíjela, a to směrem k hledání společných znaků Němců z Čech s kulturou Němců za hranicemi Československa. Dospívá k závěru, že jak na české, tak na německé straně v meziválečném období sílila tendence zdůrazňovat různost místo zohledňování podobností a toho, co bylo v každodenní kultuře Čechů a Němců společné (s. 445).

Druhým etnologickým příspěvkem je referát Konrada Köstlina, který se věnuje expedicím mládeže (především v rámci hnutí Wandervogel) k německým menšinám ve východní a jihovýchodní Evropě v meziválečném a válečném období. Fenomén „velkých cest“ (Großfahrt) rozšířený již před 1. světovou válkou analyzuje v souvislosti s dějinami etnologie: národopisci (především ti zabývající se tzv. národopisem jazykových ostrovů) se na něm aktivně podíleli, resp. teoreticky a metodicky ho podporovali. Köstlin však nezdůrazňuje jen instrumentalizaci „velkých cest“ a výzkumů pro politické a ideologické cíle, upozorňuje zároveň i na skutečnost důležitou pro etnologii jako vědu, a to na návrat staršího heuristického přístupu hledání reliktů v rámci těchto aktivit. „Cesta“ znamená vlastně určitý pohled na skutečnost, který vytváří „ahistorické německé jako extrakt“ (s. 517). Autoři patří v této souvislosti díky za to, že upozorňuje na fakt, který postulovala již v 70. letech 20. století Ingeborg Weber-Kellermann – interetnická situace, která ovlivňovala kulturu Němců a jejich sousedů ve východní a jihovýchodní Evropě, neznamenal nekonfliktní situace, nesmí být tedy zaměňována s jakousi „idylou“. „Interetnika“ u zmíněné německé etnologky představuje „model a skutečnost velmi konzervativní, vnitřně segregované a rozčleněné společnosti, která se naučila zacházet s rozdíly jako danostmi“ (s. 514).

Sborník nabízí řadu zajímavých příspěvků sledujících vyrovnávání se s poválečnou situací na poli politiky, společnosti i kultury/umění. I když se většina

studií zabývá otázkami spojenými s nacionalismem, konstruováním národních identit, se zacházením s historickými událostmi a místy paměti a s jejich ideologickou instrumentalizací (včetně propagandy) v tomto období (s časovými přesahy do období před 1. světovou válkou nebo do období během 2. světové války), část příspěvků ukazuje, že byly možné i „jiné“ než nacionální cesty – viz např. příspěvek Kathariny Wesely o meziválečném německém divadle v Československu dokládající, že kolektivní paměť, kterou německá divadla v tomto období spoluvytvářela, nebyla „národovecká“ (völkisch), ale loajální k československému státu (s. 196), což vycházelo z jejich liberálního až kosmopolitního zaměření.

Řada příspěvků sborníku by mohla dle mého názoru sloužit jako inspirace pro výzkumy na území České republiky, téma kultury a každodenního života v interetnickém kontextu je zde zatím stále nedostatečně probádané.

Jana Nosková

RADEK TICHÝ – MARTIN VÁVRA: NÁBOŽENSTVÍ Z JINÉHO ÚHLU. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2012, 142 s.

Jsou věřící lidé šťastnější? Bojí se smrti méně než nevěřící? Jsou tolerantnější, mají více důvěry, nebo třeba více smyslu pro humor? Na knize autorů Radka Tichého a Martina Vávry *Náboženství z jiného úhlu* mě zaujalo právě to, že si klade některé z těchto nelehkých otázek.

Zájemce o sociologii náboženství má k dispozici řadu textů, které seznamují nejen se základními koncepty disciplíny, ale také se specifickou náboženskou situací v České republice. Za všechny jmenujme publikace D. Lužného a Z. Nešpora *Sociologie náboženství* (2007), od stejných autorů pak *Náboženství v menšině: religiozita a spiritualita v současné*

společnosti (2008) nebo práci D. Václavíka *Náboženství a moderní česká společnost* (2010). To, že o problematice bylo již mnoho napsáno, je důvodem, proč se v recenzované publikaci mohli autoři zaměřit pouze na vybraná témata.

V první kapitole, nazvané „Kolik je vlastně věřících? Náboženská fakta a sociologická data“, autoři analyzují data získané v censech z let 1921, 1930, 1950, 1991 a 2001 a upozorňují na nutnost jejich precizní kontextualizace. Vzhledem k tomu, že podobně k tématu přistupovali předešlí autoři, nejedná se o nic příliš nového.

Čtenáře mnohem více potěší druhá kapitola „Náboženství a první fáze života. Předávání víry v rodině.“ V souvislosti se zvýšeným zájem o fenomén nových náboženských hnutí zatím věnovali badatelé pozornost především konverzi a s ní spojené socializaci do náboženské skupiny a dále pak studiu tzv. náboženské detradicionalizace, tedy oslabení tradování náboženství v rodině na úkor svobodné volby jedince v dospělosti.

Autoři analyzovali data z výzkumu „Distinkce a hodnoty 2008“, kde respondenty byli rodiče a jejich děti ve věku 30–35 let. Dokázali, že postoj k náboženství se dědí. Téměř stoprocentně se totiž v rámci rodiny přenáší nezájem či lhostejnost k náboženství. Úspěšnost předání tradiční víry závisí na aktivní participaci na náboženském životě – v kontextu tradičních církví je přímo úměrná frekvenci chůze do kostela.

Ve třetí kapitole „Mají věřící více důvěry?“ se autoři zaměřili na analýzu tzv. generalizované důvěry, která není pociťována vůči někomu/něčemu konkrétnímu. Hovoří o důvěře apriorní, mimoracionální, jejíž kořeny jsou kulturní a do jisté míry náboženské (s. 50). Navázali tak na rozsáhlou studii D. Čermáka a J. Stachové *Zdroje institucionální důvěry v České republice* (2010), která ukázala, že religiozita skutečně podporuje jak důvěru k lidem, tak k institucím.

Čtvrtou kapitolu „Jsou věřící šťastnější?“ osobně považuji za jednu z nejzda-

řilejších. Precizní analýzu dat zde může čtenář sledovat doslova krok za krokem – od procesu operacionalizace štěstí a jednotlivých typů religiozity, přes interpretaci zjištění a grafů. Proto, že autoři věnují pozornost také sociodemografickým charakteristikám, jsou jejich zjištění velmi zajímavá a předpoklad, že věřící lidé (ať je religiozita definována jakkoliv) jsou šťastnější, nepotvrzují (s. 81–82). Ke kapitole si dovoluji ještě poznámku: autoři věnují pozornost případným námitkám vůči tomu, že si jako jediný indikátor štěstí zvolili subjektivní pocit. Škoda, že s podobnou důsledností nevysvětlují, proč se rozhodli pro indikátory, kterými zastupují jednotlivé typy náboženskosti: „návštěva bohoslužeb (tradiční náboženství), víra v moc věštců předvídat budoucnost (New Age), víra v reinkarnaci (víra v posmrtný život), souhlas s výrokem, že život nemá žádný smysl (fatalismus)“ (s. 74). Výběr indikátorů by si zasloužil zvážení jejich skutečné schopnosti rozlišovat mezi jednotlivými typy religiozity.

Pátá kapitola klade otázku, zda jsou věřící tolerantnější. Autoři vyvozují úvahy ze sociologické teorie spojující toleranci s hledáním bezpečí (s. 95). Vzhledem k teoretickým východiskům jsou závěry překvapující. Čeští věřící jsou tolerantnější k jinakosti náboženské i názorové. Méně tolerantní jsou vůči chování, které je v rozporu s tradiční křesťanskou morálkou (s. 109).

Závěrečná šestá kapitola nese název „Náboženství a konec života. Víra a způsob pohřbívání“. K popisu současné situace v České republice byla využita data, která poskytují média, tedy většinou rozhovory s vrcholovými manažery pohřebnických služeb. Analýza potvrdila, že náboženství určuje podobu pohřebních rituálů. Za velmi přínosné považuji, že se autoři nespokojují s tímto přímočarým vysvětlením a zamýšlejí se také nad vlivem celkových proměn společnosti na formu pohřbu (s. 123). Osobně považuji za velmi nosné obrácení pozornosti k ritualizovaným způsobům nakládání s popelem. Nelze než souhlasit s tvrzením autorů, že

„nakládání s popelem jistě vykazuje podobu spirituálních rituálů“ (s. 120).

Šest kapitol doplňují ještě vedle úvodu a závěru také tři krátká intermezza, která by měla dokreslovat různorodost současné náboženské situace. Autoři knihy *Náboženství z jiného úhlu* si zaslouží ocenění za to, že vstoupili do proměnlivých vod současné religiozity a, ať již chtěně či nechtěně, ukázali, jak obtížné je ji kvantitativně zkoumat. Aby o ní sociální vědci dokázali něco podstatného a zajímavého vypovědět, bude třeba věnovat se tématu nejen kvantitativně, ale i kvalitativně, a nejlépe oba přístupy tvůrčím způsobem skloubit.

Zdenka Pitrunová

MARTINA HRDÁ – RADIM ŠÍP A KOL: IDENTITA V SOCIÁLNĚ PEDAGOGICKÉM VÝZKUMU. POLE NAPĚTÍ, ZMĚN A ZAČLENĚNÍ. Brno: Masarykova univerzita, 2011, 173 s.

Knihy autorského kolektivu působícího na Katedře sociální pedagogiky Pedagogické fakulty MU v Brně má představovat sondu do problematiky proměn identity v současném světě, proto může být svým záběrem inspirativní také pro etnologickou obec. Hned v úvodu se dočteme, že autoři chtěli reprezentovat interdisciplinární výzkum. Záhy se však dozvídáme, že v dosavadní praxi oboru jde o pouhé úřední politikum. Interdisciplinarita totiž bude realizovaná, „až proces výzkumu a výuky bude vycházet ze skutečných potřeb pracovišť a lidí, kteří potřebují pomoc“ (s. 7). Sociální pedagogika tak jako vědní disciplína dělá sympatický krok k aktérům, chce být angažovaná, když se pokouší povolit šrouby mechanismů, jež oddělují vědu od praxe, jednu vědní disciplínu od druhé a laiky od odborníků (s. 7). Ač autoři vykročili k těmto legitimním cílům, jejich výstup se k plánované metě bohužel příliš nepřiblížil. Ale pěkně po pořádku.

První část knihy *Identita jako pole kontinuálních změn* má poskytnout teoretické východisko pro další dva oddíly, zejména osvětlit, proč a jakým způsobem je dnes nutné porozumět identitě a důsledkům, které z toho vyplývají. Text Radima Šípa *Od pevných forem k poli napětí a kontinuity* z pozic filozofie nabízí osvětlení nástrojů, jež stojí za konstrukcí identity. Text Martiny Hrdé *Komunikační schopnost a sociální identita* pak na něj navazuje doplněním o zaměření na komunikaci, jeden z hlavních kanálů utváření identity. Další texty druhé části, nazvané *Proměny identit a jejich výzkum*, se pokoušejí o nové postupy v této oblasti. Text Jiřího Němce *Identita ukrytá kolem nás* rozebírá fenomén *jackass*, Dagmar Wiesbauerová se zaměřuje na proměnu identity prostřednictvím divadla utlačovaných, Markéta Sedláková (*Vymístění a identita*) sleduje proměny související s vytržením osob ze svého domova, Helena Pilušová sleduje význam tradiční lidové kultury pro konstrukci identity.

Druhá polovina knihy představuje výsledky studentů sociální pedagogiky, kteří se účastnili pedagogické expedice v rumunském Banátu. Z pobytu vyplynula možnost sběru materiálu, který by měl vypovídat o současné situaci a potřebách krajanů v obci Eibentál, osídlené ve 20. letech 19. století kolonisty z českých zemí. Eibentál se stal po několika dnech terénem čtrnácti studentů a dvou vyučujících, kde se kromě pedagogické činnosti (původního záměru) účastníci pobytu rozhodli sbírat materiál, který by pak reprezentoval současnou pozici krajanů. Snahu porozumět problémům obyvatel Eibentálu, se kterými studenti navazovali stále osobnější vazby, nelze hodnotit jinak než pozitivně. Ústřední otázkou ovšem zůstává, zda k publikování výsledků nemělo dojít až po dalších výzkumných sondách. Zvláštní je, že podobnou otázku si klade jeden z editorů. V úvodních poznámkách Radima Šípa věnovaných výzkumu v Eibentálu se totiž dozvídáme, že sice má jít o ukázkou relativně dobře zvládnutého řemesla

terénního výzkumu, předložený text má být ovšem „pouhou skicou“ něčeho, co snad někdy v budoucnu přijde (s. 89). Teprve až další výzkumy by tak měly mladým badatelům umožnit reformulaci původních, příliš „naivních otázek a východisek“. Otázkou, kterou si tak čtenář nutně musí klást, je, proč dosavadní skica výzkumu v Eibentálu publikovaná byla. Nehledě k tomu, že celá „banátská“ část působí nekonceptně jako přílepek.

Pročítáme-li text týkající se výzkumu v Eibentálu, zarazí nás neexistence relevantních odborných zdrojů, které zůstaly zcela opominuty. Česká, resp. československá etnologie vyprodukovala řadu textů, o něž se badatelé měli opřít a které i přes zdůrazňovaný pokus o interdisciplinární pojetí zůstaly ignorovány. Jediným, na koho je odkazováno, je místní vypravěč Josef Kocman, který před nedávnem vydal knihu svých vzpomínek (*Vyprávění o Banátu. Povídání s Janem*) a *Turistický průvodce Banátem*, což dojem jakési skici skutečně vyvolává. Výzkumu v Rumunsku chybí stručný exkurs do minulosti, aby byl osvětlen historický kontext přítomnosti Čechů na historickém území Banátu. Vyplynulo by z něj, že sousloví *Český Banát* (s. 133) je nonsens, který je i v publikacích hlásících se k odbornému diskurzu stále více opakován. Dochází tím k jeho reifikaci a současné výzkumy, spolu s produkcí filmovou a dokumentární, tak vedou spíše ke konstrukci národnostně homogenního obrazu „Českého Banátu“, přičemž realita je daleko složitější. Pokud by autoři využili relevantní etnologickou literaturu, jistě by ubylo množství faktografických chyb (viz s. 103), nebo by dokonce nemohly být napsány některé pasáže – za všechny představa, že krajané byli „v podstatě vězni nového prostředí“ (s. 90). Existuje velká řada prací, jež podrobně referují o migracích Čechů do nížin kolem města Bela Crkva v dnešním Srbsku, ale i do dalších lokalit rumunského Banátu a do Bulharska, takže metafora vězení není na místě.

Některá zjištění výzkumného týmu ovšem zajímavá jistě jsou. Eibentálští už

si údajně v současném střetu se sociálními proměnami nevystačí s dosud fungujícím „velkým vyprávěním“ odkazujícím k pracovitosti a čistotě jejich předků, která jim umožnila přežít tam, kde ostatní národy selhaly (s. 90). U této identity nemohou zůstat, protože podmínky pro takový konstrukt se rozpadly. Radim Šíp v úvodní studii (s. 26) nastiňuje tři dle svého názoru relevantní cesty jejího dalšího vývoje. Je to buď asimilace obyvatel ve městě, kam začnou migrovat, nebo vytváření nové kolektivní identity, založené na dramatizované poloze původního češství a přírody, k čemuž už dnes dochází za velkého přispění rozvoje turistického ruchu z České republiky, anebo se obyvatelé Eibentálu postupně „navrátní“ do ČR, kde se stanou stigmatizovanými rumunskými Čechy. S tímto vykreslením jistě můžeme souhlasit. Coby etnolog však vnímám jako problém výzvy krajanům, aby našli cesty „kreativnější“ – ty působí jako vyjádření nerovného vztahu badatel – informátoři. Vypadá to, že badatel realitu krajanů poznal do té míry, že se stal arbitrem zkoumaných. To jde ale proti tomu, co autoři popisují v prvních kapitolách recenzované knihy. Patrně to souvisí se snahou zaujmout angažovanější pozici jakožto zástupci sociální pedagogiky, která nikdy pouze teoretickou být nemůže, a (což je zcela legitimní) ani být nechce, protože při práci v rámci sociální asistence s pedagogickým směřováním teorii překračují.

Jednoznačné pozitivum publikace představuje reflexe deníků, které si účastníci vedli. Jsou prezentovány v samotné kapitole *Dynamika identity účastníků expedice Eibenthal – Banát 2011*. Velmi zřetelně se zde ukazuje proměna vztahu výzkumníků a jejich partnerů. Reflektování posunů vlastní badatelské identity však podle autorů není pro sociálněvědní výzkum experimentem (s. 94), ale nutností. Následující autoreflexe vlastních poznámek z deníků tak nejlépe ze všech částí ilustruje, jak je pole napětí, změn a začlenění dynamické. Auto-

rům se v nich skutečně povedlo vykreslit potřebný kontext procesu poznávání.

Jednotlivé dílčí výstupy výzkumu přímou v Eibentálu napovídají, že jim chybí větší hloubka, které se pouze několika denním pobytem v terénu dosáhnout ani nemůže. Pak by si ovšem autorský tým měl položit otázku, zda publikovat výsledky výzkumu neměl až po dalších návratech do terénu. Umožnilo by jim to totiž ověřovat relevanci prvotních východisek a kladení nových otázek. Domnívám se, že pouze tak by mohly být jejich poznatky o současných proměnách sociální identity krajanů užitečné i pro jiné obory.

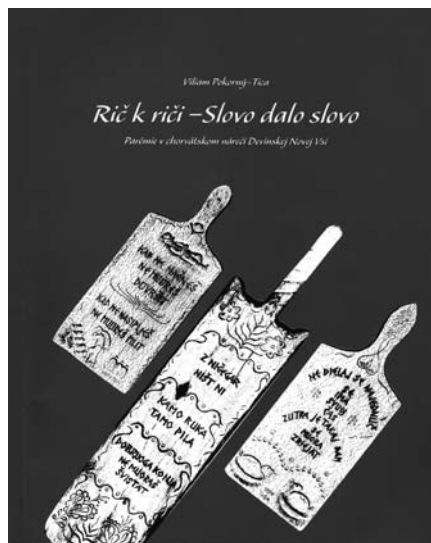
Michal Pavlásek

VILIAM POKORNÝ: VOLÁM SA, TEDA SOM. ZOVEM SA, DAKLE JE-SAM. CHORVÁTSKY ONOMASTIKON DEVÍNSKEJ NOVEJ VSI. Bratislava: Chorvátsky kultúrny zväz na Slovensku, 2010, 133 s.

VILIAM POKORNÝ: RIČ K RIČI – SLOVO DALO SLOVO. Bratislava: Chorvátsky kultúrny zväz na Slovensku, 2012, 125 s.

Zájem o chorvatskou menšinu na Slovensku v posledních dvaceti letech výrazně vzrostl. Významnou osobností na poli výzkumu Chorvatů, žijící od 16. století na západě Slovenska, je bezpochyby Viliam Pokorný. Badatel se výzkumem chorvatské menšiny na Slovensku zabývá dlouhodobě, sám také pochází z chorvatské rodiny z Devínské Nové Vsi a této lokalitě věnoval několik publikací. K těm nejdůležitějším patří kniha vydaná v místním chorvatském nářečí a ve slovenštině s názvem *Hrvati u Devinskom Novom Selu – Chorváti v Devínskej Novej Vsi* (Bratislava 1992), která se soustředí na lidovou slovesnost Chorvatů, a sborník *Odkaz a súčasnosť Chorvátov na Slovensku* (Bratislava 2001), mapující mezinárodní spolupráci slovenských Chorvatů. Badatel se podílel také na sestavení díla *Devínska Nová Ves – Vlastivedná monografia* (Bratislava 1995).

V publikaci *Volám sa, teda som. Zoviem sa, dakle jesam. Chorvátsky onomastikon Devínskej Novej Vsi* (2010) se Viliam Pokorný opět zabývá svojí rodnou vesnicí – zaměřuje se na osobní jména místních chorvatských obyvatel v období od poloviny 16. století do počátku 19. století. Materiál pro tuto publikaci shromáždil především z farních matrik, soupisů desátků, daňových soupisů, ale také například z listiny vyslychaných v souvislosti s povstáním poddaných proti vrchnosti panství Devín počátkem 17. století. Ústřední kapitola se zabývá chorvatskými příjmeními. Podle zjištěných informací byla v období 16.–18. století nejčastější příjmení s typickou chorvatskou koncovkou –i, například Kuzmič, Benkovič, Blažovič, Vranič či Palkovič, ale také příjmení zakončená v Chorvatsku rozšířenými derivačními koncovkami: Zajac, Haval, Cvečko či Matoš. Autor se věnuje vzniku příjmení postupně vzešlých z užívání různých přezdívek, které byly vnímány jako pomůcka při rozlišování rozvětvených chorvatských rodin, ale také jako neoficiální, někdy až zlomyslné označení dané osoby. Další kapitola publikace se zaměřuje na křestní jména dětí v Devínské No-

vé vsi v 18. a 19. století. Výběr křestních jmen pro dítě se řídil ustálenými zvykovými pravidly – zachování jmen obvyklých v rodině otce, jméno prvorozené dcery podle matky a podobně. Velmi často se novorozenci křtili podle jmen světců či biblických postav, proto se některá jména vyskytovala velmi často. Nejfrekvencovanějšími křestními jmény byla Marína, Katarína, Anna či Mária, z chlapeckých jmen se často vyskytoval Ivo, Mate, Stipe/Štefan, Jure/Juraj či Ján. Netypická či méně rozšířená křestní jména se v chorvatských rodinách většinou neujala. V 19. století se podle Pokorného chorvatské rodiny více uzavřely vůči jménům z okolního slovenského prostředí, výjimku v této době tvořila tři slovenská jména – Ludmila, Stanislav a Ladislav.

Kromě osobních jmen se autor zabývá také místními názvy v Devínské Nové Vsi. Toponyma této slovenské obce a jejího okolí se nápadně shodují či alespoň podobají místním názvům v okolí chorvatského Záhřebu – Dubrava, Ledi-ne, Bistrica, Kobiljak, Mlaka, Novi dvor a další. V závěrečné kapitole se autor vrací k přijmením chorvatských obyvatel Devínské Nové Vsi a porovnává jejich výskyt s územím dnešního Chorvatska. Většinu lze podle něj v původní vlasti slovenských Chorvatů doložit, avšak nelze určit, odkud přesně jejich předci v 16. století na Slovensko přišli. Přijmení z Devínské Nové Vsi jsou totiž rozptýlena po celém Chorvatsku kvůli migraci obyvatelstva na území Chorvatska a Bosny v důsledku osmanského ohrožení.

Publikace je doplněna o fotografie z rodinných archivů obyvatel Devínské Nové Vsi a o fotokopie stran devínské matriky, které názorně dokumentují autorem zjištěné poznatky o podobách a výskytu chorvatských jmen. Kniha je psána ve slovenštině a chorvatštině, chorvatský text je barevně odlišen. Pro větší přehlednost by bylo lepší dodržovat umístění slovenského textu na jedné straně a na protilehlou stranu paralelně umístit text v chorvatštině, nikoli jazyky střídát po odstavcích, jak je tomu na ně-

kterých místech publikace. Lze však říct, že kniha je psána srozumitelnou formou, kterou ocení jak odborníci, tak laická veřejnost. Pokorného analýza jmen chorvatských obyvatel Devínské Nové Vsi navíc přinesla v mnoha ohledech poměrně nečekané výsledky.

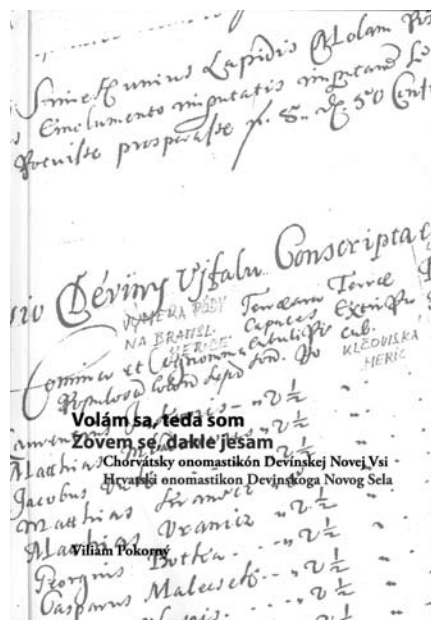
Ve své další knize s názvem *Rič k riči – Slovo dalo slovo* (2012) se Viliam Pokorný zabývá parémiemi v chorvatském nářečí Devínské Nové Vsi. Publikace obsahuje výběr frazeologických jednotek – přísloví, pořekadel, přirovnání a jim podobných ustálených tvarů, které se vyskytují v chorvatském nářečí této obce. Dodnes živá frazeologie příslušníků chorvatského etnika odráží jejich životní zkušenosti, postoje a myšlení, ovlivněné slovenským prostředím, ve kterém se usadili. Parémie sesbíral sám Pokorný z lidové mluvy chorvatsky hovořících obyvatel Devínské Nové Vsi. Ta náleží do ikavsko-ekavských čakavských nářečí, tedy do skupiny, ke které patří také jazyk moravských Chorvatů, Chorvatů v severním Burgenlandu (severních Ha-

ků a jižněji žijících Poljanků), Chorvatů ve středním Burgenlandu (nazývaných Dolinci) a Chorvatů v Maďarsku.

Pořekadla, přísloví a přirovnání jsou uspořádána abecedně podle klíčových slov a doplněna o překlad do slovenského a chorvatského spisovného jazyka. U jednotlivých slov je také vyznačen přízvuk, který je v chorvatštině pohyblivý. V přiloženém slovníku lze nalézt objasnění některých archaických slov, která se dnes již neužívají. Publikaci doplňují vtipné ilustrace k daným pojům. Kniha *Rič k riči – Slovo dalo slovo* je určena spíše laikům, avšak má šanci zaujmout také odbornou veřejnost. Jde o přehledný, abecedně řazený soupis pořekadel a úsluví Chorvatů v Devínské Nové Vsi – některá jsou známá i z českého prostředí, například *jednuč za ugrsko lieto* (jednou za uherský rok) či *zmitaj si pred svojim pragom* (zameť si před svým prahem), jiná jsou pro nás naopak cizí – *duša huodi va njega neg spavat* (duše do něj chodí jen spát – je nemocný) nebo *za mrtvimi nekal plakat, živi su na zaplakanje* (neplač za mrtvými, živi jsou k pláči). Publikaci nelze upřít jistou výjimečnost – doposud se tématům ustálených slovních spojení v mluvě slovenských Chorvatů nikdo takto rozsáhle nevěnoval. Zajímavým námětem k dalšímu výzkumu by mohla být komparace parémií v Devínské Nové Vsi s parémiemi z prostředí současného Chorvatska.

Obě publikace Viliama Pokorného by mohly být inspirací i pro další výzkum moravských Chorvatů. Tato menšina je z důvodu násilného vysídlení po roce 1948 rozptýlena a jejich příslušníků stále ubývá. Moravští Chorvati, respektive Sdružení občanů chorvatské národnosti v České republice, které je zastupuje, se v současnosti soustředí především na vybudování muzea v Chorvatském domě v Jevišovce a na rozvíjení každoročního Chorvatského dne, konaného v této obci, který převzal úlohu dřívějších hodů, pro Chorvaty jednoho z nejvýznamnějších výročních obyčejů v roce.

Lenka Šmídková

IVA KUMPEROVÁ: CHODSKÉ KROJE. Domažlice: Městské kulturní středisko, 2010, 120 s., čb a barevné fotografie.

Chodský kroj patří u nás k nejlépe zdokumentovaným, a to jak písemně, tak obrazově. Zajímaly se o něj významné osobnosti, několikrát prošel obdobím silné popularizace, v období mnichovské krize spolu s dalšími plnil symbolickou funkci kroje všenárodního, což mu ostatně zůstalo i v celém poválečném vývoji, kdy bylo Chodsko komunistickým režimem propagováno jako „pevná vlasti hráz“. Mohlo by se tedy zdát, že každá nová souhrnná práce vlastně k tomuto tématu nic nového ani přinést nemůže. Opak je pravdou. Ivě Kumperové, dlouholeté pracovníci domažlického muzea, procházely jednotlivé součástky lidového oděvu pod rukama k evidenčnímu zpracování, díky dobrým kontaktům jí bylo dovoleno nahlédnout do šatníků, z nichž se kroje vybíraly k nejrůznějším příležitostem – křtinám, svatbám, pohřbům, návštěvě kostela, poutím, procesím, regionálním či celostátním slavnostem, vystoupením, tanečním zábavám, o masopustu, ale také v přísném adventním či postním období. Letitá zkušenost ji přivedla k typologii, v níž nikterak nekopírovala situaci v jiných regionech, ale naopak vyšla ze zkoumaného terénu. Již z tohoto důvodu věnovala větší pozornost kroji ženskému – v první kapitole pojednala o jeho podobách na dolním Chodsku (kroj s rukávcí, sváteční s kabátkem, pro nevěstu, obřadní s plenou, přástkový anebo dožínkový, do tance, „flámiška“), ve druhé na Chodsku horním (kroj bavorského typu, pro nevěstu, vdaných žen, svobodných děvčat, přástkový, sváteční novějšího typu, „rozplášenky“ a „kanduše“). Již na základě tohoto výčtu lze v obou částech regionu pozorovat shody či rozdíly, jiné tendence, posléze pak odlišné názvosloví. Mužskému kroji je věnována kapitola třetí, výrazně stručnější, a to díky jeho dřívějšímu odkládání, které v těsné blí-

kosti hranic souviselo s pracovními příležitostmi v cizině. To však neznamená, že by v domácnostech chyběly jeho sváteční varianty. Pokud nějaká součástka či kroj jako celek chybí, jsou i v současnosti nákladně pořizovány. Totéž se týká dětského kroje, o němž pojednává kapitola čtvrtá, tedy poslední z těch, jež popisují kroj jako celek. Popis dětského kroje, v němž se jeho nositel ohřeje jen krátké období, anebo který je naopak vzdor ubíhání času nápaditě přizpůsobován růstu, je rozdělen do tří podkapitol – první se zabývá oblečením kojenců a batolat, po dobu tří let stejným jak pro chlapce, tak děvčata, druhá krojům děvčátek, jež se stříhově a zdobením výrazně neliší od kroje dospělých žen, třetí oděvu a kroji chlapeckému, kde je „nejparadnější“ součástí vesta. Zatímco ostatní součástky mohou být pořizovány levně, bohatě vyšívaná vesta z modrého sukna s mosaznými knoflíky je nehledě na stáří vizitkou kvality. (Tato tendence dochází v současné době tak daleko, že vestička coby miniatura mužské vesty je pořizována i pro kojence stáří tří měsíců, ať již ke křtu či masopustní zábavě.)

Druhá část publikace doplňuje vše, co ve všech předešlých chybělo – mapuje výrobce tkanin a krojových součástek. Samostatné podkapitoly přinášejí zajímavé informace o proslulých švadlenách a krejčích, prodejcích, zaznamenávají výrobní postupy při výrobě punčoch, hřebenů, „bůtek“, „nevolických fěrtochů“ i mužských čepic z choroše. Následující, v pořadí již osmá kapitola, je věnována pokrývkám ženské hlavy – „koláči“, „holubičce“, „vítku“ či svatebnímu čepení, jež jsou všeobecně chápány detaily svého vypracování jako specifické. Závěrem autorka znovu heslovitě shrnula základní rozdíly obou krojových oblastí dolního a horního Chodska, zařadila slovníček místních názvů krojových součástí a používaných materiálů, uvedla seznam pramenů a literatury, prozrazující pečlivé studium rukopisných materiálů, jakož i opomíjených studií (např. Josefa Blaua). Český text doplnila obsažným re-

sumé v německém a anglickém jazyce, což knize provázené dobovými černobílými archivními fotografiemi a současnými barevnými snímky Marie Johánkové otevírá cestu k zahraničním čtenářům. Autorčina celoživotní práce tak našla své konkrétní vyústění v knize, kterou si všichni milovníci Chodska rádi zařadí do své knihovny. Iva Kumperová nás bohužel navždy opustila rok po jejím vydání. Pro tento region je její předčasný odchod nanahraditelnou ztrátou.

Marta Ulrychová

LENKA ŠÚTOROVÁ-KONEČNÁ: TANEČNÉ TRADICE MYJAVSKÉHO REGIONU. Myjava: Centrum tradičnej kultúry v Myjave, 2011, 334 s.

Lidové taneční tradice myjavského regionu se v odborné literatuře neobjevují až tak často. Je to s podivem, protože jejich scénická ztvárnění jsou už po několik desetiletí značně oblíbeny folklovními kolektivy po celém území nejen Slovenska, ale také na Moravě. Musím přiznat, že až po prostudování knihy Lenky Šútorové-Konečné jsem pochopil, že lidové tance z okolí Myjavy jsou něco zcela výrazně jiného než jejich jevištní předvádění, pracující pouze s několika vybranými a výraznými motivy, jež – jak správně podotýká autorka – vlastně popírají podstatu původních tanců a představují cosi nepatřičně unifikovaného.

Kniha se obsáhle věnuje jak historickým podmínkám vývoje oblasti vzhledem k tradiční kultuře od nejstarších zmínek do současnosti, tak si všímá i tradičních tanečních příležitostí a tanečního repertoáru. Důležité jsou však i podané rozborů lidových tanců a tanečních motivů. Část publikace věnovaná výrazným tanečním osobnostem a jejich individuálním stylům podání svědčí o detailní a poctivé heuristické práci, v části zabývající se metodikou výuky lidových tanců pak autorka mohla uplatnit více

svou erudici taneční pedagožky. Popisuje i současný stav myjavských tanečních tradic a naznačuje možnosti jejich využívání v současné regionální kultuře. Můžeme konstatovat, že hodnocená práce je cenná i z pohledu metodiky práce s lidovými tanci vůbec. O její kvalitě svědčí též přílohy, kde jsou vedle bibliografických odkazů uvedeny seznamy použitých videozáznamů (celkem 19 od roku 1954), seznam informátorů a tanečních osobností, a zejména doprovodné materiály – dvě metodická DVD k výuce lidových tanců myjavského regionu (jedno obecné, druhé pro děti a mládež) a metodické CD s hudbou a písněmi k výuce myjavských tanců. -

Kniha přináší nejen komplexní pohled na lidové taneční tradice Myjavy a okolí, ale i podrobné rozbory a metodiku výuky tanců. Je proto významnou pomůckou nejen pro taneční a hudební folkloristy či taneční pedagogy, ale také pro choreografy, jež se chtějí těmito tanci zabývat. Skýtá poměrně věrný obraz o lidových tanečních tradicích zkoumaného regionu, jak se dochovaly až do počátku nového tisíciletí.

Jan Krist

JIŽNÍ PLZEŇSKO 9, 2011. Historicko-vlastivědný sborník Muzea jižního Plzeňska v Blovicích, 122 s.

Devátý ročník sborníku přináší pestrý výběr dvanácti studií nejrůznějšího zaměření týkajících se oblasti jižního Plzeňska. Historií města Přeštice a poplužních dvorů na jeho katastru, provázený dobovými i nově pořízenými fotografiemi, se zabývá článek Petra Rožmberského *Přeštické hospodářské dvory*. Příspěvek Olgy Vráňkové *Poutní místa a místa zvláštní zbožnosti zasvěcené*

svatému Janu Nepomuckému na jižním Plzeňsku mapuje centra svatojánské úcty na Nepomucku, především Nepomuk, Nové Mitrovce a Spálené Poříčí, zabývá se výstavbou kostelů a soch zasvěcených tomuto světcovi a odkazuje na místa zvláštní zbožnosti a úcty v regionu jižního Plzeňska. Životními osudy blovického rodáka, medika Vojtěcha Heinricha Jiroty, představitele mladé nastupující generace spisovatelů přelomu 60. a 70. let 19. století, spolužáka Jaroslava Vrchlického, se ve studii *Zapomenutý spisovatel a básník Vojtěch Heinrich Jirota* zabývá Ivana Kovářková. Jirota literárně přispíval do řady časopisů, byl redaktorem časopisu Praha, zemřel bohužel v pouhých jednadvaceti letech na tuberkulózu. V Blovicích mu byla instalována pamětní deska. Studie přináší charakteristiku jeho literárního díla. V článku *Lužany a plzeňská pobočka Společnosti Antonína Dvořáka* navazuje autorka Marta Ulrychová na vznik *Mše D dur* zvané Lužanská, kterou Antonín Dvořák složil u příležitosti svěcení nově postavené zámecké kaple v Lužanech. Zmiňuje se o založení a činnosti plzeňské pobočky Společnosti Antonína Dvořáka a hodnotí následné lažanské koncerty v kapli. Martin Lany a Jana Bělová se v článku *O výzkumu podzemí kostela Narození Panny Marie a přilehlé fary ve Starém Plzenci v r. 2010* zabývají výzkumem, který provedli pracovníci Muzea Středních Brd a členové Brdského muzejního spolku na základě požadavku Římskokatolické farnosti Starý Plzeňec za účelem zjištění příčiny nadměrné vlhkosti v podzemí. Autoři se zmiňují o historii kostela, popisují jeho podzemí, kde objevili hrobku s rakvi a lidskými ostatky z přelomu 17. a 18. století. S dosud nepublikovaným pamětním zápisem ohledně vysvěcení a osazení barokní kamenné kalvárie z roku 1727 od neznámého autora na vršku za zámek

Hradiště u Bílovic seznamuje čtenáře Vratislav Ryšavý v příspěvku *Sousoší kalvárie u Bohušova za zámek Hradiště u Blovic*. Zabývá se otázkou autorství tohoto díla, přičemž jako nejbližší tomuto slohu se mu jeví kalvárie u Bohušova od litoměřického sochaře Matyáše Tollingera, narozeného roku 1700. Historií jedné z nejstarších rodin v Blovicích, jejíž rodové kořeny sahají až do roku 1655, se věnuje Vladislav Rupert v článku *Osudy rodiny Velhartických a domu čp. 76 v Blovicích*. Okolnosti založení muzejní činnosti v Blovicích, muzejní sbírky, expozici a vývoj muzea v následných letech pak charakterizuje článek Jiřího Boudy *Vznik moderního muzejnictví v Blovicích*. Lidovým tancem na Plzeňsku, jejich analýzou a kritikou pramenů, především zápisů minetů, lendlerů, sousedských a polky, včetně notových ukázek, se zabývá druhá část studie Zdeňka Vejvody *Prameny lidového tance na Plzeňsku. Tance společenské, kolové*. S historií obcí Kucín, Nezdřev a Přebudov od jejich založení a etymologií názvů seznamuje čtenáře článek Petra Rožmberského *Výročí Kucín, Nezdřeva a Přebudova*, informace o životě nižší šlechty v Dobřanech na základě studia archivních pramenů přináší Václav Chmelíř ve studii *Šlechta v Dobřanech jako výsledek okolností života nobility*. Posledním příspěvkem sborníku je pak článek Jiřího Smetany *Nové neolitické nálezy z Dolní Lukavice*, který podává informace o archeologickém výzkumu v Dolní Lukavici. V průběhu 20. století byly v povodí řeky Úhlavy nalézány kamenné broušené předměty – doklady neolitické doby, přičemž první archeologické nálezy na poli v Dolní Lukavici se datují rokem 2003. Závěrem lze shrnout, že pestrá nabídka studií a článků tohoto sborníku přináší řadu zajímavých témat z historie a kultury tohoto pozoruhodného regionu.

Věra Thořová

NÁRODOPISNÁ REVUE 1/2013

(Revue für Ethnologie 1/2013)

Herausgegeben vom Nationalen Institut für Volkskultur

696 62 Strážnice, Tschechische Republik

Tel. 00420- 518 306 611, Fax 00420-518 306 615

E-Mail: info@nulk.cz

NÁRODOPISNÁ REVUE 1/2013

(Journal of Ethnology 1/2013)

Published by the National Institute of Folk Culture

696 62 Strážnice, Czech Republic

Tel. 00420-518 306 611, Fax 00420-518 306 615

E-mail: info@nulk.cz

Das Heft 2013/2 der Zeitschrift Národopisná revue (Volkskundliche Revue) präsentiert das Thema „Der Ritt der Könige von Vlčnov – Methoden der gegenwärtigen Forschung“. An dessen Umsetzung nahmen die Mitglieder der Studiengruppe für Ethnochoreologie (Study Group on Ethnochoreology ICTM) und deren Untergruppe für die Theorie und Methoden der Feldforschung (Sub-Study Group on Field Research Theory and Methods) teil. Sie haben im Mai 2012 eine Feldforschung über den Ritt der Könige, einen traditionellen Brauch, der bis heute in einigen Lokalitäten in Mähren, außer anderen auch in Vlčnov eingehalten wird, betrieben. Die Spezifikation der Feldforschung wurde auch durch die Eintragung des Rittes der Könige in die Repräsentative Liste des Immateriellen Kulturerbes der Menschheit von UNESCO im Jahre 2011 angeregt. Die Forschung konzentrierte sich hauptsächlich auf die gegenwärtige Gestaltung des Rittes der Könige. Sie wurde als ein Experiment verstanden, das zur Entdeckung neuer Zusammenhänge, des Kerns der Transmission und der Existenz der Erscheinung in unterschiedlichen gesellschaftlichen Kontexten beitragen kann. Die einzelnen Autoren lieferten die folgenden Aufsätze: *Der Ritt der Könige in Vlčnov aus der Sicht der gegenwärtigen Forschung* (Daniela Stavělová), *Der Ritt der Könige in Vlčnov von der Position eines Outsiders* (Lise Andersen – Heino Wessel Hansen), *Durchlauf und Hauptthemen des Rittes der Könige in Vlčnov* (Petra Dotlačilová, Petra Slavíková, Kateřina Syslová, Daniela Zilvarová), *Wofür lebte Vlčnov? Mediennachrichten über die Veranstaltung des Rittes der Könige in Vlčnov* (Dorota Gremlicová – Daniela Zilvarová), *Zwischen Ritual und Festival (am Beispiel des Rittes der Könige in Vlčnov)* (Anca Giurchescu), *Der Ritt der Könige in Vlčnov, eingetragen in die UNESCO-Liste, und die Frage des Eigentums, der Überwachung und der Entscheidung: Wessen Tradition, wessen Erbe?* (László Földi).

Die Rubrik „Tradition im Wandel“ bringt den Beitrag *Street Verbuňk* (von Jiří Plocek). Die „Gesellschaftschronik“ erinnert an die Jubiläen von Ethnologinnen Ludmila Sochorová (geb. 1927) und Alena Plessingerová (geb. 1928) und bringt einen Nachruf auf den Musiker, Sammler und Ethnoorganologen Josef Režný (1924–2012). Weitere regelmäßige Rubriken bringen die Berichte über Ausstellungen, Folklorefestivals, sowie die Besprechungen neuer Bücher.

Journal of Ethnology 2013/2 presents the theme The Ride of the Kings in Vlčnov - methods of the contemporary research. The research was implemented by the members of the Study Group on Ethnochoreology ICTM and its Sub-Study Group on Field Research Theory and Methods, who did the field research of the Ride of the Kings, a traditional custom surviving in some locations in Moravia. Vlčnov is one such. The research specification was motivated also by the inscription of the aforementioned Ride of the Kings on the UNESCO Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity UNESCO in 2011. The research focused especially on the contemporary form of the Ride. It was understood as an experiment that may help reveal new connections, the principle of transmission, and the existence of the phenomenon within different social context. The authors delivered the following essays: *The Ride of the Kings from the Point of View of Contemporary Research* (Daniela Stavělová), *The Ride of the Kings in Vlčnov Seen from Outside* (Lise Andersen - Heino Wessel Hansen), *The Ride of the Kings in Vlčnov - the course and major themes of the event* (Petra Dotlačilová, Petra Slavíková, Kateřina Syslová, Daniela Zilvarová), *What Did Vlčnov Live for? Media reports about the Ride of the Kings held in Vlčnov in 2012* (Dorota Gremlicová - Daniela Zilvarová), *Ritual and Festival Interplay (on an example of the Ride of the Kings in Vlčnov)* (Anca Giurchescu), *The Ride of the Kings Inscribed on the UNESCO List and a Matter of Sense of Ownership, Control and Decision-Making: Whose tradition, whose heritage?* (László Földi).

Transforming Tradition column includes a contribution titled *Street Verbuňk* (by Jiří Plocek). Social Chronicle remembers the anniversaries of ethnologists Ludmila Sochorová (born 1927) and Alena Plessingerová (born 1928), and publishes an obituary for musician, collector and ethno-organologist Josef Režný (1924–2012). Other regular columns include information about exhibitions, folklore festivals, and reviews of new books.

NÁRODOPISNÁ REVUE 1/2013, ročník XXIII

(50. ročník Národopisných aktualit)

Vydává Národní ústav lidové kultury, 696 62 Strážnice, ČR (IČ 094927)

Národopisná revue je odborný etnologický recenzovaný časopis, vychází čtyřikrát ročně, vždy na konci příslušného čtvrtletí. Pravidla recenzního řízení i veškeré další informace pro autory příspěvků jsou zveřejněny na internetových stránkách časopisu <<http://revue.nulk.cz>>.

Periodikum je evidováno v mezinárodních bibliografických databázích AIO (The Anthropological Index Online of the Royal Anthropological Institute), GVK (Gemeinsamer Verbundkatalog), IBR (Internationale Bibliographie der Rezensionen geistes- und sozialwissenschaftlicher Literatur) + IBZ (Internationale Bibliographie geistes- und sozialwissenschaftlicher Zeitschriftenliteratur), RILM (Répertoire International de Littérature Musicale), CEJSH (Central European Journal of Social Sciences and Humanities) a Ulrich's Periodicals Directory.

REDAKČNÍ RADA: PhDr. Daniel Drápala, Ph.D., PhDr. Hana Dvořáková, doc. Mgr. Juraj Hamar, CSc.
doc. PhDr. Eva Krekovičová, DrSc., PhDr. Jan Krist, PhDr. Vlasta Ondrušová,
doc. PhDr. Martina Pavlicová, CSc., PhDr. Karel Pavlišťík, CSc., PhDr. Jana Pospíšilová, Ph.D.,
doc. Mgr. Daniela Stavělová, CSc., Mgr. Martin Šimša, doc. PhDr. Zdeněk Uherek, CSc.,
PhDr. Lucie Uhlíková, Ph.D., PhDr. Marta Ulrychová, Ph.D., doc. PhDr. Miroslav Válka, Ph.D.

MEZINÁRODNÍ REDAKČNÍ RADA: prof. PhDr. Anna Divičan, CSc. hab. (Maďarsko), Dr. László Felföldi (Maďarsko),
Mag. Dr. Vera Kapeller (Rakousko), prof. Dragana Radojičić, Ph. D. (Srbsko),
prof. Mila Santova (Bulharsko), prof. Dr. habil. Dorota Simonides, Dr.h.c. (Polsko),
Dr. Tobias Weger (Německo)

Šéfredaktor: Jan Krist

Redaktorka: Martina Pavlicová

Výkonná redaktorka a tajemnice redakce: Lucie Uhlíková

Externí spoluredaktorka čísla: Daniela Stavělová

Tisk: LELKA, Dolní Bojanovice

Datum vydání: 29. března 2013

ISSN 0862-8351

MK ČR E 18807

